

FELJEGYZÉSEK

RÓMA
AMERIKA
CANADA

IRTA
DR. WÉBER PÁL

KIADJA
EGYHÁZMEGYEI KÖNYVKERESKEDÉS VESZPRÉM
1928

FELJEGYZÉSEK

RÓMA

AMERIKA

CANADA

ÍRTA

DR. WÉBER PÁL

KIADJA

EGYHÁZMEGYEI KÖNYVKERESKEDÉS VESZPRÉM

1928

Nihil obstat.

Dr. Eugenius Gutheil
Censor.

286.

Nr^o 1928.

Wesprimii, die 6-a Mártii a 1928,

Imprimatur.

Ferdinandus

Episcopus.

RÓMA.

Az Úrnak 1925-ik esztendejében, a jubileumi évben, április hónap végén a második nemzeti zarándoklattal jártam meg az örök város szent helyeit főpásztoromnak: dr. Rótt Nándor veszprémi püspök úr Őméltóságának kíséretében. A nagy benyomások mélyen belevésődtek lelkembe. Mindig feleml a zarándoklatra való visszaemlékezés. Egy dicsőséges multu, a kereszténység védelmére annyi vért áldozó és ma igazságtalanul megcsonkított, hallgatagon szenvedő, jobb jövőt váró mártír-nemzet kálváriajárása volt a nemzeti zarándoklat, mely egy ezeréves alkotmányos nemzet fájdalmát zokogta el. az apostolfejedelmek sírjánál. E zarándoklaton nyert benyomásaimról papírra vetett feljegyzéseimet közlöm ebben a fejezetben.

Római emlék.

Valahányszor az ember Róma falait átlépi, azon érzés hatja át, hogy egy jóságos atyához megy, aki magasan felülállván az embereket népekre és nemzetekre tagozó és osztályozó határvonalakon, mint a világ Megváltójának földi helytartója atyai jósággal és szeretettel várja és öleli magához az embert, akiért váltságdíjul a názareti Jézusnak, az Isten egyszülött Fiának vére folyt.

Rómában, a kereszténység centrumában érzi igazán az ember a *katholicismus* fenségét, horderejét, nagyságát. Krisztusnak szavai, hogy az evangélium hirdettessék minden teremtménynek, a maga felséges mivoltában megvalósulva, realizálva állnak előttünk, mert a pápa a minden népeket és nemzeteket, minden teremtményt megváltó Jézusnak földi helytartója. Rövid egyheti római tartózkodás elégséges volt arra, hogy erről gyakorlati meggyőződést is nyerjen az ember.

Nap-nap után más és más nemzetek hosszú zarándokcsapatai látogatták imádkozva a felséges bazilikákat és járultak a gyermek ragaszkodó bizalmával

a kereszténység atyja: a Szentséges Atya elé, hogy tanúságot tegyenek hitükről az Üdvözítő, — ragaszkodásukról hitüknek letéteményese: az anyaszentegyház — és hódolatukról Krisztus földi helytartója: a pápa iránt.

Rövid egy hét alatt a közel kétezer tagból álló magyar zarándoklaton kívül láttuk a németek, az osztrákok, az olaszok, a lengyelek, az erdélyi és délvidéki magyarok, az írek, az Egyesült-Államok nagy zarándoktömegeit, azonkívül kisebb zarándokcsoportokat Hollandiából, néger Afrikából, Braziliából, Argentínából, Japánból, Oroszországból, Angliából. Érdeklődésünkre megtudtuk, hogy május 17.-ére lisieuxi kis Teréz szenttéavatási ünnepe alkalmából csak Franciaországból több mint tízezer ember fog Rómába utazni. Ugyanezen héten járt ott két belga, kik a május végén Rómába érkező második nagy zarándokcsoport részére jöttek az elszállásolást biztosítani. Nagyobb zarándoklatok érkezését jelentették már Elő-Indiából, Braziliából, Egyesült-Államokból, Spanyolországból.

Megmozdult a Szentatya szavára a világ népeinek szíve és az atyai hívó szózatra az egész világból sietnek a közös Atyához, akinek jósága, szelídsége, szeretete megfogja és lenyűgözi az embert.

Nehéz volna leírni a szívekből előtörő meghatottságot, mely a pápai audiencia alkalmából a zarándokok lelkét megfogta.

A pápában Krisztus földi helytartóját látjuk és tiszteljük. Mi mást akarhatna Krisztusnak: a béke fejedelmének helytartója, mint békét, még pedig olyat,

amelynek feltételeit maga az Úr Jézus fektette le az evangéliumban, mely békének alap-pillére: az igazság.

Valami megható azt látni, amikor a zarándokok könnyekben megnyilvánuló meghatottsággal, tele tűzzel, lelkesedéssel várták a bebocsáttatást szent Péter utódjához, akinek megjelenése és látása megnyitotta a szíveket, melyeknek öröme, meghatottsága és lelkesedése könnyben, éljenzésben, hódolatban nyilvánult meg. És maga a Szentatya, mint a Szentírásban olvasuk Krisztusról, körüljárt jót cselekedvén: odalépett minden zarándokhoz, hogy külön-külön is megáldja mindegyiket. Hány sóhajra, könyörgésre, kérésre, jószándékra, nemes elhatározásra esett a Szentatya áldása! Hány arcon pergett végig a meghatottságnak könnye! Hány lélek tért a felséges benyomások hatása alatt megbántott Istenéhez! Hány kemény szíven engedett fel a gyűlölet jégkerge! Hány nemes elhatározás! Hány megtérés! Hány erős fogadás! Hány?! Ki tudná mindezt leírni! Tény, hogy semmi ezen a világon nem fog annyit eredményezni az egyesek és államok megbékítésére, mint a jelen jubileumi év, amikor a zarándokok nagy tömegei mindenünnen az egész világról találkoznak Rómában és együttesen járulnak a közös Atyához és a mártírok vérével áztatott örök város szent emlékeiből belélegzik és magukban gyarapítják a szeretet szellemét.

A lateráni bazilikában koszorút helyeztünk el Szilveszter pápa sírján, kitől szent koronánkat kaptuk. Csodásan visszhangozták a remek bazilika hatalmas ívei a pápai és a magyar himnusz felséges énekét.

A Meráni és Szent Péter bazilikában a szentbeszédet a veszprémi megyéspüspök tartotta. Szavaival odavarázsolta az örök városba, az első apostolfejedelem sírjához az egész szenvedő magyar népet, melyre áldást, békességet, jobb jövőt kért. A magyar főpap szavaira könnyekben úsztak a magyar szemek, hiszen az a kétezer zarándok *egy* mártír nép képviselőjében jelent meg a mártírok földjén, az apostolfejedelmek városában. Amint elhangzottak a püspök szavai, a hatalmas bazilika íveit betöltötte a kétezer magyar zarándok éneke: „Nagyasszonyunk, hazánk reménye!” Szent Péter sírjánál, akinek utódjától a magyar nemzet szent koronáját kapta, akinek utódjai ezer esztendőn keresztül annyi jóval, segítséggel, kultúrával halmozták el a hűséges magyar népet, felhangzik jövő boldogulásának könyörgő imádsága: „Nagyasszonyunk, hazánk reménye!” Minden magyarnak szíve fájdalma, keserősége, kérése, könyörgése fonódott össze imádkozó énekünkbe és minden magyarnak fájó könnyeit hullattuk az apostolfejedelem sírjára.

Amikor imádkozva kivonultunk a Szent Péter bazilikából, egymásra esett könnyes tekintetünk, mely mindegyikünknek azt mondotta: legyünk hűek hitünk-höz, szeressük egymást, legyünk elnézők egymás iránt, kerüljük a széthúzást és ragaszkodjunk erősen a magyar hazához, melyet az első koronás szent király két hatalmas pártfogónak oltalmába ajánlott: Nagyasszonyunk és a Szentszék oltalmába.

Erős lesz még e nemzet, ha első szent királya ezen utolsó akaratához hű marad!

Piavei temető.

A második nemzeti zárandokvonat a zárandoklatot vezető magyar püspökök kérelmére meglasztja gyorsaságát... A hosszú vonat nyitott ablakaiból messze kihallatszanak az imádságnak közösen elmondott fohászai . . . Könnyek jelennek meg a szemekben . . . Mindenki imádkozik ... A mozdony erős robajjal a Piave folyó vashídjára lép ... Tompa zakatolása szolgáltatja az orgonakiséretet a magyar himnusz dallamához ... A nap elbújik egy komor felhő mögé . . . Gyászol a természet is velünk . . . „megbűnhődte már e nép ...” — hangzik a nemzeti ima és a vonat egyik ablakából kinyújtja kezét a veszprémi püspök egy tövisből készített és trikolórral ékesített koszorúval, mely magas ívben esik az elvázott magyar fiúk hullámsírája ... A hömpölygő hullámok tova viszik a tövises magyar koszorút . . . Könnyes szemek kísérik a koszorú útját ... A vonat gyors iramban elhagyja a magyar hullámtemetőt és mi, kik a vonaton imádkozunk, úgy érezzük, hogy a hősök felkeltek sírjaikból, hálát rebeg ajkuk a kegyeletért és tekintetük...; mintha kérdés volna hozzánk: ugye nem haltunk meg hiába?! ugye él bennetek a mi ideális szellemünk?! ugye szívesen hoztok áldozatot a hazáért?! ugye szeretitek egymást és összetartás a jelszavatok?! mert csak így lesz feltámadás, amikor mi is megjelenünk közöttetek, hogy veletek együtt örvendezzünk!! . . . Ekkor fejeztük be imádságunkat és mondtuk erős elhatározással és akarattal: Amen .
— Úgy legyen!

A Vatikán foglya.

Újabb és újabb zarándokcsapatok, az emberek nagy-nagy sokasága keresi föl önkéntes fogságában a pápát, aki egyedül az egész világon, egyedül mondhatta azt, amit 1925. évi május hó 22-én az előtte hódolatra megjelent 428 skandináv zarándoknak mondott: *„megáldlak benneteket azon teljhatalomnál fogva, melyet örököltem szent Pétertől, az apostolok fejedelmétől”*, íme a fogoly, kiből minden keresztény a közös atyát, Krisztus helytartóját látja, akit 2000 éven keresztül annyiszor üldöztek, aki nem érzett senkivel szemben sem mást, csak szeretetet és nagylelkűen osztja mindenkire áldását, melyet Krisztus nevében, az Ő felhatalmazása alapján ad. A szentév, mely arányaiban oly hatalmas, hogy elnémította a liberális és radikális ellenségeket is, gyönyörű és reális, vagyis tapasztalható, megfogható és látható apológiája a pápaságnak, mely túléli ellenségeit, túlél minden más földi hatalmasságot.

A Forum Romanum-nak ma már csak romjait mutatják... A Colosseumot a pusztulás ellen vaspántokkal erősítik... Azok a helyek, hol börtönt és halált diktáltak az első pápáknak.

Hol vannak a gótok, kiknek királya Alarik 409-ben kifosztotta I. Innocenc pápát? Kipusztultak, a pápaság él ma is.

Hol vannak a vandálok, kiknek vezére: Geiserik 455-ben foglyul ejtette I. Leó pápát? A vandál nép kihalt, de a pápaság él.

A barbár Ricimerus királynak csordái 466-ban kirabolták az örök várost, Hilarius pápát pedig el-

fogták. Már csak a nevük él a történelem lapjain, ellenben a pápaság él.

A római birodalom utolsó napjaiban, 476-ban Ödoaker csapott Simplicius pápára. Hatalma porrá vált, de a pápaság él.

Belisar csapatai 536-ban feldúlták Rómát. Eltűntek, ellenben a pápaság él.

A gótok királya Totilas 546-ban megtámadta Virgilius pápát, majd pedig Rases tört Pelagius pápára. Dicsőségük régen siralommmá változott, ellenben a pápaság él tovább.

A szaracénok 847-ben IV. Leó pápa alatt ostromolták meg a Vatikánt. Csontjaikat is széthordta már a szél, de a pápaság él.

Crescencius V. Gergely pápasága alatt 997-ben úrrá lett Rómában és a pápát több mint 10 évig fogolyként sanyargatta a Castello St. Angeloban. Crescencius hatalma szétfoslott, mint a szappanbuborék, a pápaság azonban él.

IV. Henrik seregei VII. Gergely pápát 1084-ben körülzárták az Angyalvárban. Országának még az emlékét is belepte a moha, ellenben a pápaság él.

V. Kelemen pápa alatt 1347-ben Cala di Rienzi köztársasággá kiáltotta ki Rómát. Mind a köztársaságot, mind annak hőseit eltemették, de a pápaság él.

Bizonyos Prokai István elnök 1456-ban elrabolta V. Miklós pápa világi jogarát. Már réges rég eltemették, de a pápaság él.

VII. Kelemen pápát a hírhedt imperialisták 1527-

föld alá parancsolta az enyészet hatalma, ellenben a pápaság él.

Napoleon, a franciák bálványozott császára 1798-ban megtámadta Rómát, azt köztársasággá tette, a pápát pedig tömlöcbe vetette. Napoleon gögje csúfos véget ért, a pápaság él.

Később VII. Pius pápát börtönbe vetették, Rómát pedig a császárságba bekebelezték. A császárság ravatalra került, ellenben a pápaság él.

A múlt században, 1848-ban Manzini foglalta el Rómát és vidékét. A pápa kénytelen volt menekülni. A pápaság él tovább.

Amikor pedig 1870-ben Viktor Emanuel vezére: Garibaldi Rómát szemelte ki az „Unita Italia” fővárosának, a béke fejedelme, a vértől irtózó pápa a Vatikán önkéntes foglyává kényszerült.

És a Szentévben ehhez a fogolyhoz, a Vatikán foglyához zarándokolt az egész világ, akinek trónja rendületlenül áll, melyet nem ingatott meg a világháború vérzivatarra sem. Érthető . . . Akik Rómában jártak, a szt. Péter bazilikában, szt. Péter sírja felett, a templom belső kupolahomlokzatára hatalmas arany betűkkel belevéselt krisztusi szavakat olvashattak: „És a pokol kapui sem fognak rajta erőt venni”. Érti és tudja mindenki, mily nagy jótétemény az emberiségnek a pápaság, melyhez mint kösziklához menekülhet minden ügyében és bajában ... És a népek jönnek Hozzá, . . . hosszú-hosszú zarándokmenetekben . . . jönnek a Vatikán foglyához, kinek áldásával gazdagítva, megkönnyebbült, békülékeny, embertársait szerető szíveket hoznak vissza hazájukba.

Egy nagy emberről.

Az áldozatos életnek felséges megnyilatkozásával találkoztam, amikor 1925 év tavaszán a második nemzeti zarándoklattal Rómában jártam. A római Collegium Germanico-Hungaricumban, melyről Prohászka püspök oly nagy szeretettel és melegséggel irt könyvében (Elbeszélések és útirajzok), voltam ennek szemes fültanúja.

Sirokkós meleg vonult végig az örök városon... A hatalmas Collegium hűvös folyosói kellemes felüdülést nyújtottak ... Egyszerre csak a folyosó végén jön egy sovány, beesett arcú, éltesebb jezsuita, kezében egy kis csomaggal, . . . fáradtan, kimerülten, bágyadtan. Amikor egymáshoz érünk, németül megszólítom, mire ő bajor németességgel válaszol . . . Gyenge vézna testéhez oly festőiesen illett szemeinek élénk tekintete, mely a lélek frissességének, üdeségének, fáradtságot nem ismerő buzgóságának megnyilvánulása volt . . . Épen akkor jött az állomásról ... Kicsinyke pakkja után ítélve, azt gondolta volna az ember, hogy a közeli szomszédságból jött. Annál nagyobb volt azonban a bámulatom, amikor elmondotta, hogy messze keletről, hosszú nehéz utazás után érkezett . . . Ázsiából, Elő-indiából, hová azelőtt 35 évvel küldte a Rend provinciálisa . . . Most felsőbb parancsra eljött az örök városba, . . . testében megtörve, nagy betegen, hogy szt. Péternek, az apostolfejedelemlennek városában halhasson meg... 35 év után most tette újból lábát európai földre . . . Elmondotta, hogy egy elhagyatott, pogánylakta, kietlen vidékre

került ezelőtt 35 évvel ... A bennszülöttek hidegen fogadták, meg akarták ölni, nem akartak hallani sem róla ... Ő azonban köztük maradt... Kunyhóját nem egyszer felgyújtották, őt magát máglyára akarták vinni, többször megkínózták, nap-nap után halállal fenyegették, de Krisztus szolgálja túrt, szenvedett, kitartott, imádkozott és az evangéliumot hirdette . . . A lelkek durvaságukból lassankint engedtek, Krisztus tanainak megnyíltak a szívek, templom és iskola lett csakhamar hirdetője a kereszténységnek, melynek nyomában a kultúra is befogadásra talált... A lelkek 35 év alatt átformálódtak, átalakultak és akit 35 évvel ezelőtt halálba akartak kergetni, attól most könnyezve búcsúztak, mert csak így hívták, szólították mindnyájan: *Ta* — *Ma*, ami annyit jelent: hogy Atya — Anya. Igen, mondotta a misszionárius, mert mi nekik minden voltunk: tanító, nevelő, lelkiatya, orvos, tanácsadó, mesterségekre tanító stb. ... És amikor a megfáradtságtól szólni alig tudtam, megszorította kezemet és csak annyit mondott: mindent Isten dicsőségére ... és a beszédétől mintha fáradt teste is új erőt kapott volna, gyors léptekkel eltűnt a hosszú folyosón ... Én pedig hosszasan néztem, néztem utána, ... a hallottak hatása alatt lelkem ott járt messze Elő-Indiában, abban a kis faluban, hol tán ép akkor gyűlt össze a bennszülöttek serege a templomba, melyet a *Ta* — *Ma* Isten nagyobb dicsőségére emelt, hogy megsirassák a körükből eltávozott hithirdetőt, de egyúttal hálaimeit is rebegjen ajkuk, hogy általa megismerték a jóságos Istent és akit küldött: Jézus Krisztust ... És azután a mun-

kában testileg összetörött öreg hithirdetőre gondoltam, aki akkor már provinciálisának tette meg jelentését és úgy éreztem, hogy egy önmagát elfeledni tudó, a lelkek üdvéért lángoló, embertársaiért sokat tűrő és szenvedő *nagy emberrel* találkoztam, amilyen csak az tud lenni, aki Krisztusért él.

Missziós kiállítás.

Aki Rómában járt, olyan benyomásokat nyer, melyek mint buzdító, lelkesítő emlékek kísérik az embert az egész életen át. Az egyház vértanú szelleméről akarok megemlékezni, amikor a római missziós kiállításról írok, melyre a Szentatya minden-egy alkalommal külön is fel szokta hívni az Előtte megjelenő zarándokok figyelmét.

Valami csodálatos és szinte szavakkal alig fejezhető ki ezen kiállításnak gazdagsága. Több pavillonban volt csoportosítva a katolikus egyház világmissziójának csodálatos anyaga. Amikor az ember elzárándokol az örök városba és látja a világ minden tájáról a Szentatya köré csoportosuló hatalmas tömegeket, . . . amikor a világ minden nyelvén hallja köszönteni és üdvözölni a kereszténység atyját, . . . amikor a kereszténységért életüket feláldozó mártírok vérével megszentelt helyeket látogatja, . . . a vértanúi önfeláldozás csodás példáit látja eleven valóságban a Szentévre a Vatikán kertjében óriási apparátussal berendezett missziós kiállításban is, mely beszédes bizonyossága annak a világmissziónak és a vele kapcsolatos kultúrunkának, melyet a katolikus Egyház

kifejt. Eredetileg csak a Szentévre volt tervezve fenn-
tartása, de oly sok kéréssel fordultak már a Szent-
atyához, hogy meg van a remény, mint azt az *Eccle-
siastics* is megemlítette, hogy állandósítani fogják.
Ő Szentsége azóta döntött és most 1927 dec. 20-án
nyitották meg a lateráni palotában, annak 22 termében.
A világnak nincs olyan néprajzi múzeuma, pedig a
berlini Museum für Völkerkunde a legelsők között
áll, melynek oly gazdag gyűjteménye volna, mint a
római szentévi missziós kiállításnak. A legnevesebb
tudósok ámulva tanulmányozzák az összegyűjtött és
tudományosan elrendezett kiállítási anyagot és nem
győzik magasztalni azon kultúrmunkát, melyet az
egyház végez. A L'Osservatore Romano egyik száma
hozta a missziós kiállítást látogatók statisztikáját.
Sok oly nap van, amikor 5000-en felül van a látogatók
száma. A híres francia író, *Troyon* leírja benyomásait
a *Revue des Deux Mondes* egyik számában és elra-
gadtatással emlékezik meg a misszionáriusok csodával
határos munkásságáról, kik az evangélium hirdetése
mellett mindenütt kultúrát terjesztenek. Több mint
50.000 szerzetes végzi ezt az önfeláldozó munkát.
Csak magának a jezsuita rendnek statisztikája közel
4.000 misszionáriusról tesz említést magából a rend-
ből. És azután a többi, többi szerzetesrend! A misz-
siós kiállításon legjobban megfogta lelkemet a *higié-
niai pavillon*. Ezen pavillon óriási anyaga nemcsak
azt bizonyítja, hogy misszionáriusaink orvosilag is
képzettek, hanem egyúttal szemléltetve bemutatja azt
az önfeláldozó munkát, melyet a misszionáriusok
végeznek. Hány és hány hal meg ápolás közben,

amikor a bélpoklosokat, leprásokat gyógyítgatják. Pénzzel és kincssel nem lehet megfizetni azt az önfeláldozó munkát, hogy valaki elhagyja családját, szülőföldjét és elmenjen messze idegenbe, vad népek közé, hogy azoknak az evangéliumot hirdesse, hogy azokat *Isten* ismeretére megtanítsa, hogy azokat minden bajukban segítse és oltalmazza. Ide missziós lelkület kell, melyet egyedül Krisztus ad. A misszióniáriusok a drága gyöngyszemek Krisztus misztikus testén: az anyaszentegyházon. És amikor az ember a missziós kiállítás pavillonjait végigjárta, a nagy és mély benyomások meggyőzik az egyház nagyságáról és arról az igazságról, hogy az igazi nagyság az a szeretet, mely másokért tud tűrni, szenvedni, áldozatot hozni, sőt magát az életet is feláldozni. Erre pedig csak az képes, ki Krisztust követi.

Calasanti szent József sírjánál.

Nem messze a Piazza di Veneziától van a piaristáknak barok-temploma, hol a főoltár alatt pihen Calasanti Szent József teste. Az egyik napnak programjába vettük, hogy ide elzarándokolunk. Meghatva lépjük át a templom küszöbét, hisz mindketten: püspököm is, magam is sok éven át voltunk a piaristák tanítványai. Hála- hozott ide. Letérdeltünk és hála- imát rebegett ajkunk mind magunk, mind sok-sok ezer magyar nevében, kiket szt. József fiai neveltek, oktattak, tanítottak és e pillanatban úgy éreztük, hogy velünk együtt imádkozik sok-sok ezer magyar. Mint gyermekek jöttünk az atya sírjához. Tekintetünk

végigsimogatta az oltárt, az előtte sorban függő 16 égőlámpát, a 16 piarista provincia eleven szimbólumát. A magyar provincia mécsesét akartuk látni, könnyű volt megtalálni, mert mintha erősebben lobogott volna lángja a többinél. Igen, ez az, mondom a püspök urnák, ez a magyar provincia mécsese, mert lángja erősebben lobban a többinél! Tényleg, rajta az írás: ardeo pro Provincia Hungarica: égek a magyar provinciáért! Erős lobbanása mintha kiáltás, sikoltás volna, mintha mondani akarná: én, a magyar provincia, szenvedek legtöbbet, négy részre daraboltak, egyik részt a csehek, a másikat az oláhok, a harmadikat a szerbek tépték le rólam és most megcsontítva várom a feltámadást, mint a megcsontított magyar haza, melynek fiait mély vallásosságra, kitartó hazaszeretetre neveltem. Ó, e mécses lángjában mennyi magyar zokszó, mennyi bánat, mennyi fájdalom! Megindultan hajtjuk le fejünket a szent alapító sírjára és csendesen imádkozunk a magyar provinciáért.

Katakombákban.

Aki Rómában jár, az el szokott látogatni a katakombákba, melyek a kereszténység első három századának beszédes történelme ... A véres üldözések elől itt húzták meg magukat az első keresztények... Itt temették el halottaikat: azt a sok-sok, megszámlálhatatlan vértanút! . . . Itt gyűltek össze szentmisét hallgatni ... Itt hallgatták az Isten igéjét és itt erősödtek meg hitben, apostoli lelkületben, buzgóságban, kitartásban . . . Itt erősítették lelküket az élet kenye-

rével . . . Innen az oltártól, valahányszor a pogány római uralom katonái és besúgói őket imádságos összejöveteleiken rajtacsípték, innen cipelték őket: öregeket, apákat, anyákat, gyermekeket a Colosseumba, hogy annak porondján rájuk uszítsák a kiéheztetett vadállatokat . . . Mélységesen meghatott a Callixtus-katakombában szent Ceciliának sírhelye ... Mily csodálatos lelkierővel ment e szépséges és előkelő római nő Krisztusért meghalni!... Azt olvassuk róla, hogy menyasszonyi ruhát öltött és koszorúba fonta haját, amikor a szeretetáldozat legnagyobbikát hozta: szépséges fejét oda hajtotta a pallos alá, hogy meghaljon Krisztusért ... És hányan-hányan léptek nyomába! . . . Papírra nem vethető az az érzés, mely az ember lelkét megfogja, mikor a katakombák hűvös, földalatti folyosóit járja . . . Hány szent, hány vértanú járta meg azokat! . . . Hányszor, de hányszor töltötte be azokat a véres évszázados üldözések napjaiban a keresztények könyörgése: Jézus! Dávidnak fia, könyörülj rajtunk! . . . Amikor készültek a vértanúságra, amikor erőt és kitartást kértek, hogy a rájuk váró kínzások pillanataiban meg ne tántorodjanak, hanem erősek legyenek kitartani Krisztusért egészen a halálig, még pedig a kinteljes vértanúságig! Helyesen jegyzi fel a híres francia író: Taine, római útjáról írt naplójában, hogy a katakombák szelleme és lelkülete, mely erőt, kitartást, bátorságot, megnemalkuvást, áldozatot jelent, hiányzik belőlünk . . . Ezt a szellemet kértem én mindnyájunk részére, amikor a Callixtus és Domitilla katakombák folyosóit imádkozva végigjártam ... és elgondolkoztam, hogy ma-

gyar történelem és kereszténység egymástól elválaszthatatlanok, hogy magyar dicsőség, magyar vitézség, magyar erő, magyar nagyság, magyar jövő nincs kereszténység nélkül, mert önzetlen áldozatot hozni, nagyot és csodásat alkotni, túrni, szenvedni, kitartani nem lehet a katakombák kereszténysége nélkül, már pedig nekünk, magyaroknak erre van szükségünk és amiként egykor az erős hit és Krisztushoz való ragaszkodás a római pogány birodalom erősségének: a sasnak helyébe Krisztus keresztjét tűzte, úgy kell nekünk is ebbe a magyar földre Krisztus keresztjét letűzni és azt a vértanúságig menő lelkesedéssel és kitartással megvédelmezni!

Assisiben.

A nagy nemzeti zarándoklattól elválva hazafelé idejöttünk püspökömmel Assisiba. Umbria pompásan szép ligete ez a hely. Itt minden a nagy Szentre emlékeztet. Minden valamiféle vonatkozásban van vele. Ő abban a korban öltötte magára a bűnbánat köpenyét és vette életprogramjába a krisztusi szegénység és alázatosság gyakorlását, amikor az emberek a bűn kultuszát tartották dicsőségnek. A világhírű Giotto freskóival díszített hatalmas bazilikától, hol szt. Ferenc teste pihen, nem messze fekszik egy villa, hol a legnagyobb dán író: Jörgensen lakik. Tudományos kutatásai közepette szerette meg szt. Ferencet, kinek életrajzát maga is megírta. Az egyszerűséget és alázatosságot az élet mindennapi vonatkozásában oly tökéletesen gyakoroló Szent őt is

magával ragadta és Jörgensen konvertált, Assisiba jött lakni és itt tölti életének hátralévő napjait. . . Oly sokan laknak itt állandóan, kiket az élet hiúsága megtévesztett és keserű csalódásokba sodort és megviselt lelkük nyugalmat keresett . . . Ezt az ember megtalálja a nagy Szent városában. Az assisi Szentnek példája oly csodálatosan átformáló, átalakító hatással van mindenkire. Umbria természeti szépségei Istent dicsérő himnuszba-fonódtak az ő ajkán, mely himnuszt a Krisztust alázatosságában oly csodálatosan megközelítő Szentnek örömteljes lelkülete sugallta. Oda kuporodtam én is a nagy Szentnek sírjához és mély imádkozásba merült lelkem és megtaláltam nyitját annak, hogy miért nevezte el a nép szt. Ferenc fiait barátoknak. Úgy éreztem, hogy az egyszerűség és alázatosság, melyeket az assisi Szent oly hősies fokban gyakorolt, oly két erény, mely. előtt spontán, önként megnyílik a gazdagnak, a tudósnek, a szenvedőnek, a szegénynek, a sorsüldözöttnek, nagynak és kicsinynek szíve, megajándékozva bizalmával azokat, kik e két erénynek gyakorlását tűzték ki életcéljuknak és bennük legmeghittebb barátait látja és tiszteli... És elgondolkoztam a magyar múlton. Amikor a török félhold uralma kietlen sivataggá szegényítette az Alföldet, Dunántúlt és Tiszántúlt, a magyart ezen szomorú napjaiban sem hagyta el barátja: szt. Ferenc fiai, vele együtt ették a könnyekkel áztatott kenyeret másfél századon keresztül... És hálát adtunk a jóságos Istennek, hogy nekünk szt. Ferencet. és általa szt. Ferenc fiait adta.

Egység a változatosságban.

Valami felségesen megnyugtató és felemelő érzés Rómában körüljárni. Mint a *Les Nouvelles Religieuses* egyik száma írta, hogy Róma az 1925-diki szentévből többszörösen volt így nevezhető: „*Unitas in varietate*”. A világ minden tájáról oda összesereglett népek, ha különböznek is egymástól ruhában, nyelvben, szokásban, de egyek, igen mindnyájan egyek a Szentszékhez való ragaszkodásukban! ... A pápaság él és uralkodik!... A Vatikán foglyához a jelen idő fejedelmei, elnökei, a népek s nemzetek milliói fordulnak segítségért és áldásért! . . . Onnan várja mindenki a békét, melyet nem diplomácia és politika fognak megvalósítani, hanem a mostani Szentatyának jelmondata és programja: „Krisztus békéje, melyet Krisztus országában kell keresni!”... Oly morális, erkölcsi erővel és tekintéllyel mondja és hirdeti ezt a Szentatya, mint senki más ezen a világon... Amikor a Szentatya intelme utat tör a lelkekhez, amikor a békekonferenciák és diplomáciai békepaktumok egymásután megbuknak, amikor a jubileumi szentévből csodálatos hatása mind közelebb hozza a lelkeket, ... nehogy a Szentatyáé legyen a dicsőség, hát a szabadkőművesek siettek Baselben nemzetközi gyűlést tartani, melyben kimondták, hogy a szabadkőművesség legnagyobb feladatának ismeri a békének végleges helyreállítását... A történeti igazság az lett volna, hogy a páholyok beismerjék az egész világ előtt a már tényekkel oly sokszor bebizonyított azon megállapítást, hogy a világháború felidézésében

az aktív főszerepet a páholyok vitték ... És valami csodálatos játéka a sorsnak, hogy ugyanakkor, amikor a szabadkőművesek egyszerre mint nagy békebarátok jelennek meg a közélet porondján, ezen hamis játékkukra a legszebb feleletet az ugyancsak kereszténynek nem nevezhető kínaiak adták meg, mert mint az *Osservatore Romano* hozta: a *pekingi egyetem tanári kara* hódoló felirattal fordult a római pápához, kérve őt, hogy hatalmas tekintélyével segítsen a kínai nemzeten, melynek fiait Ő, a keresztények atyja, az igaz testvériség reprezentánsa figyelmeztesse, hogy a testvérharc megszűnjön. Nem a szabadkőműves páholyokhoz fordultak segítségért, hanem Krisztus földi helytartójához, akinek fegyvere a krisztusi tekintély, az erkölcs és igazság! Az 1925. év szeptember első felében Luxemburgban megtartott V. nemzetközi békekonferencia, melyen körülbelül 20 állam kiküldöttei jelentek meg, mintegy 400 kénytelen volt megállapítani, hogy a béke kérdése nem pusztán politikai és gazdasági, hanem elsősorban *erkölcsi*, még pedig *vallás-erkölcsi kérdés*, melyet igazán megoldani csak azon az alapon lehet, melyet a pápaság, az Apostoli Szentszék képvisel!... íme a tények, az események igazolják a római pápának, a béke fejedelmének a világ irányításába és kormányzásába befolyó üdvös és hatalmas tekintélyét!... Aki e tekintély ellen dolgozik, az a békének ellensége! Forduljunk tehát mindenkor, magyar testvérek, odaadó lelkesedéssel szent Péter utódjához, teljék meg lelkünk a krisztusi béke szellemével, hogy apostolai lehessünk a Szentatya programjának, mely egyedül hozhat békét ennek a felforgatott világnak!

Hazatérés.

Mély benyomásokkal lelkünkben tértünk haza. Nem csoda, hisz Krisztus urunk földi helytartójánál, a kereszténység atyjánál, a pápánál voltunk. Az atya hívó szavára megmozdult az egész világ. Az olasz államvasutak igazgatósága közzétette a hivatalos statisztikát, mely szerint 1925 január 1-től *május hó 15.-ig bezárólag* 115 zarándokvonat szaladt be Róma pályaudvarára, de azonkívül összeszámlálták azokat is, kik nem nagy tömegben, hanem kisebb csoportokban zarándokoltak az örök városba. A hivatalos statisztika szerint *május hó 15.-ig* több mint 1,250.000 ember zarándokolt el szt. Péter utódjához ... És azóta hányan, hányan?! . . . Ahány zarándokcsapat megjelent a Szentatya előtt, valamennyihez volt egy-egy jóságos szava, sőt legtöbbször hosszabb beszédet intézett előtte megjelenő gyermekeihez, . . . figyelmeztetett, buzdított, lelkesített, tanácsot adott, irányt szabott, utat mutatott. . . Minap 8000 munkás tisztelgett Milánóból, Olaszország legnagyobb városából a Szentatya előtt. Az összes olasz lapok — mint a *Les Nouvelles Religieuses* 1925 szeptember 15-iki száma hozta — hosszú jelentésekben számoltak be a Szentatya nagyjelentőségű, hatalmas beszédjéről, melyet a 8000 munkáshoz intézett. Rámutatott a nagy ellentétre, mely Istennek törvényei és a szocialisták, meg kommunisták tanai között fennáll. A szocializmusnak és kommunizmusnak ismérve az erőszak, a terror, mellyel beleírta nevét kínzással, vérrel, kegyetlenséggel a történelembe. Nemrég hozta az amerikai

újság, a *Hungarian's Sunday* 1925 július 16-iki száma a legújabb orosz bolsevista statisztikát, mely szerint 1924 augusztus elsejéig meggyilkoltak 28 püspököt, 1219 papot, 6000 tanítót és tanárt, 9000 orvost, 12.000 földbirtokost, 54.000 tisztet, 70.000 rendőrt és rendőri alkalmazottat, 260.000 katonát, 355.000 egyéb polgárt, 193.200 munkást és 815.000 falusit. És most idézem XV. Benedek pápának 1914. decemberében az európai összes nemzetekhez és népekhez intézett figyelmeztetését, hogy legyen vége a vérözönnek, a jog mellett érvényesüljön a méltányosság is, mert különben Európa katasztrófája elkerülhetetlen ... És ezt az igazmondó Atyát nem engedték szóhoz a béketárgyalások zöld asztalánál, de ugyanakkor a „*béke érdekében*” ölhetett kézzel, némán, tétlenül nézik az orosz népnek legyilkolását, melynek, mint azt *Sarolea* Károly, edinburgi tanár „*Szovjet Oroszország*” címmel nemrég megjelent munkájában megírta, csak egy jóbarátja van: *a római pápa*.

Róma és a nemzetek.

December közepén indult el Budapestről a VII. szentévi magyar nemzeti zarándoklat Rómába dr. *Rott* Nándor veszprémi megyéspüspök vezetése alatt. Örömmel és meglelégedéssel állapíthatjuk meg a tényt, hogy megcsonkított nemzetünk olyan arányokban képviseltette magát a Szentév folyamán az Örök Városban, melyekkel újból bizonyosságot adott törhetetlen ragaszkodásának és hálájának a kereszténység atyja, Krisztus földi helytartója: a római pápa és az egyház

íránt. Aki a magyar nemzet történelmét ismeri, az előtt nem kell külön hangoztatni azt az állandó szoros kapcsolatot, mely nemzetünket és a Szentszéket mindenkor egymáshoz fűzte és nem kell külön kitérni a jótéteményeknek szinte végnélküli láncolatára, melyeket a Szentszéktől mindenkor élvezett.

De nemcsak a magyar nemzet, hanem az összes népek élvezték és élvezik állandóan a Szentatya őszinte jóságát és hathatós segítségét.

Amikor a győzelmi mámorban kéjelgő franciák megszállták a Ruhr-vidéket, XI. Pius pápa volt az egyetlen hatalmi tényező, aki 1923. június hó 24-én kelt levelében a megszálló hatalmak eszébe juttatta, hogy a szeretet és méltányosság szellemének kell irányítania nemcsak az egyes ember, hanem a nemzetek életét és egymás közti érintkezését is.

És ki nem látja a locarnói egyezségben, hogy Európa diplomatáinak évek kellettek ahhoz, míg ugyanazon útra léptek, amelyet a pápa éleslátása az első perctől fogva látnoki bölcsességgel sürgetett?! Ezen egyezség csak egy kis lépés a kibontakozáshoz. Még nagyon sok hibában szenved. A nagy igazságtalanság megszüntetésére: a kisebbségek védelmére nem terjeszkedett ki. A Szentatya azonban, aki felül áll minden egoisztikus szemponton és törekvésen, az apostoli adminisztratúrák felállításával az elnyomott kisebbségeket vette védelmébe. Amihez a locarnói egyezség a győztesek féltékenykedő intrikája miatt nem mert hozzányúlni, XI. Pius pápa, ki az igazságosság és szeretet álláspontját vallja, egy hatalmas intézkedéssel az igazságtalanul elnyomottak hóna alá

nyúlt az apostoli adminisztratúrák felállításával, mely-lyel megakadályozza, hogy — helyi példát alkal-mazva — a cseh, az oláh és szerb hatalom az igájuk alatt szenvedő 3 és fél millió magyart megfosszák vallásuktól és nemzetiségüktől.

A Szentév bezárására Rómába zarándokolt he-tedik magyar csoport tehát minden magyar embernek, legyen katolikus vagy nem katolikus, háláját és köszönetét tolmácsolhatja annak a közös Atyának, aki pártvillongások, gyűlölségek, intrikák, széthúzások, ellenségeskedések viharos hullámverése között úgy áll, mint a kőszikla, aminthogy Krisztus is annak helyezte bele a világba, hogy az igazság és szeretet hirdetője és letéteményese legyen.

Tudják ezt az összes népek és nemzetek.

Ezt a rendelkezésre álló statisztikai adatok is mint tényt állapítják meg.

Augusztus végéig e Szentévben Németországból 41 külön zarándokvonat ment Rómába, tehát nemcsak minden héten egy, hanem volt hét, amikor több is. Franciaországból 24, Spanyolországból 18, Angolor-szágból 8, Lengyelországból 6, Belgiumból 5, Ausz-triából, Egyesült Államokból, Szerbiából, Bulgáriából, Csehországból és Északmagyarországból 4—4, Erdély-ből és Bánságból 2—2, Sweizből és Portugáliából 3—3, Hollandiából és Malta szigetéről 2—2, Észak-Sziléziából, Brazíliából, Ausztráliából, Afrikából, Dá-niából 1—1 külön zarándokvonat ment Rómába. Ezen adatokba nincsenek beleszámítva a kisebb-nagyobb csoportok, melyek a rendes vonatokkal érkeztek Ró-mába, így Svédországból, Norvégiából, sőt minden

államból. Maga az olasz nép is hatalmas csoportokban kereste fel ezen évben Rómát. A statisztika augusztus végéig magából Olaszországból 119 külön zárandokvonatot említ.

Ezek tények és csak örömmel tölthetnek el bennünket. Hogy a legújabb eseményre: a locarnói egyezsége térjünk vissza, a római kúria egyik legkimagaslóbb bíbornoka, a német Fröhwrth kardinális szavait idézi a Hungarian's Sunday november 19-i száma: „A locarnói elért eredmények, úgylátszik, első örvendetes eredményei annak a nagyszámú imának, melyet a pápa szándékára s a népek megbékéltetésére végzett az Anno Santo folyamán a rengeteg zárandok és hívő”.

Visszaemlékezés.

Az egész földkerekségről a népek és nemzetek tekintete az „örök város” felé tekint, hol a szent évben a hívek ezrei és ezrei jelentek meg a kereszténység atyja előtt, kinek buzdító, oktató, lelkesítő, vigasztaló szavai sok-sok lelket erősítettek meg Krisztusnak szeretetében ... A sokféle nyelv nem zavarta meg az összhangot... A sokféle népfaj testvérré lett a közös Atya előtt . . . Mindenki megőrizte, megtartotta nemzeti sajátosságait, de ugyanakkor egynek érezte és vallotta magát a másikkal, mert egy a hit, egy a Krisztus, írja a nemzetek apostola. Valami csodálatos az egyháznak munkája ... Ez a munka az egész világra kihat és mégis nemzeti alapon folyik ... Vallja, hogy a család szent és felbonthatat-

Ian . . . Vallja, hogy amilyenek a kötelességek a családhoz, ugyanolyan hűséggel, szeretettel, odaadással kell ragaszkodnunk a bővített család, a haza iránt . . . így történhetik meg azután az a csodálatos tény, hogy Rómában, a közös Atya előtt ott találkoznak a népek és nemzetek seregei, ugyanazon hitet vallva, ugyanazon célért lelkesedve és mégis ugyanakkor mindegyik szíve a közös Atya szavainak hallatára erősebben, melegebben dobog fel hazafias érzésekkel is... így voltunk valamennyien, kik a szent évben szerencsések lehettünk Rómában mindezt átélni, megtapasztalni ... A közös Atyának megelégedése, elismerése és dicsérete újabb buzdítást adott az egyes nemzeteknek, hogy saját hazájukban lükettöbb lélekkel és kitartóbb akarattal folytassák nemzeti és keresztény alapon a megkezdett kultúrmunkát. . . Isten bőséges áldása kísérje Őt, aki ezen, világot jobbátévő, embereket boldogító kultúrmunkának élén áll, a közös Atyát, a mi Szentatyánkat, ki iránt hálánkat rójuk le azzal is, hogy nemzeti és katolikus szellemben dolgozunk és munkálkodunk, mellyel egyúttal szeretett hazánk feltámadását is szolgáljuk.

AMERIKA.

Az Úrnak 1926-dik esztendejében tartották a huszonnyolcadik nemzetközi eucharisztikus kongresszust az Egyesült Államok egyik legnagyobb városában: Chicagóban. Dr. Rott Nándor megyéspüspök úr öméltóságát és az ősi veszprémi egyházmegyét én voltam szerencsés azon képviselni. Benyomásaimról közlök itt néhány feljegyzést.

Hazatérés Amerikából.

Hosszú utániról hazatérve, a visszaemlékezés lelkembe idézi azokat a napokat, melyeket Amerikában és Kanadában töltöttem.

Közel három hónapos utazásom alatt 34 ezer kilométeres utat tettem meg. Ezen hosszú útnak minden benyomása felelevenedik lelkemben, midőn e sorokat írom.

Az első, ami lelkemet uralja, hogy hálát adok a jószágos Istennek, hogy missziós utamat megtehettem. Missziós út volt, mert kivándorolt magyar testvéreinket kerestem fel mind Amerikában, mind Kanadában.

tekben, melyek az ember képzelő tehetségét egyenesen túlszárnyalják, mindaddig, míg azokat saját szemével nem látja.

Az élet minden tekintetben különbözik az európaiótól. Amerika nemcsak újvilág, hanem bizony más világ is. Amikor az óceánjáró hajó mind közelebb viszi az utast a new-yorki kikötőben a szabadság szobrához, melyhez a háttérben a 30—40—50—56 emeletes házak tömkelege szolgáltatja, az utas elnémul a nagy benyomásoktól és a vakmerő, szédítő vállalkozásoknak csodás valóságait ámulja és bámulja. Ez a kicsiny ember mily nagyméretű alkotásokra képes! Valóban a teremtés koronája, különben nem találna az ember feleletet a látottakra és tapasztaltakra. Amikor New-York legmagasabb felhőkarcolójának, a Woolroth épületének 56-ik emeletéről körül, illetve letekintettem és tekintetemet 800 más felhőkarcoló viszonzotta, szinte szédült az ember a nagy benyomásoktól, így volt ez Detroitban, Chicagóban, Philadelphióban is. Belefárad tekintetünk Parisban is a boulevardok óriási forgalmának szemlélésébe. De mi ez az amerikai nagyvárosok utcai forgalmához viszonyítva?! Képzetet felülmúló arányok és méretek. Mfndezt a technika fejlődése biztosította és produkálta.

De nemcsak az emberi alkotások nagyságával találkozunk. Maga a természet is hatalmas produktumokkal lepi meg a bevándorlót. Elsősorban a Niagara vízesésre kell gondolnunk, mely oly ” nagyarányú, hogy minden várakozást kielégít. A tavak sokasága és nagysága, a mezők végnélküli kiterjedése, az erdők óriási tömege, a petróleumforrások gazdag-

sága, a bányák nagysága, mind-mind azt mutatják, hogy maga a természet is igazi amerikai dimenziókkal rendelkezik. A természeti szépségek nagysága és méretei még nagyobbak Kanadában, mely rokonszenvesebb az európai szemeknek, miután több a hasonlatossága Európára.

És ezen lenyűgöző méretek között él, mozog, forog, sűrög, dolgozik, izzad, verejtékezik az ember. Szinte türelmetlenül zakatolnak a gépek. Mintha csak azt. lihegnék: alkoss ember nagyobbat nálunknál! És az ember egyik napról a másikra új és új alkotásokkal, találmányokkal lepi meg a kíváncsi világot.

És sajátságos . . . Mindez mégsem elégti ki az embert . . . Ott sűrög-forog, az autók, autóbuszok, villanyosok, földalatti expresszek viszik az embert, kit erre, kit amarra, egyiket munkára, a másikat pihenőre, üdülésre ... és ha az ember nem szédül meg a gyors és lenyűgöző benyomásoktól, úgy kiérzi, meglátja, hogy a lelkiismeret nyugalma, a lélek művelése, a felséges Isten elismerése, imádása és tisztelete nélkül, más szóval vallásosság nélkül nem boldog, nem megelégedett. És ez az, ami különös erővel és mély érzésekkel hat a bevándorlóra, mert azt látja és tapasztalja, hogy a technika, a tudomány, a szédületes természeti jelenségek és erők, az emberi alkotások csodái nem térítik el az embert Urától, Istenétől, ellenkezőleg . . . mindez azt kiáltja, azt mondja: ne bennünk, ne rajtunk, hanem kívülünk keresd lelked nyugalalmát, békéjét, a mindenek Urától: Istentől.

Utazás Amerika felé.

Amikor június 9-én a cherbourgi kikötőből kivitt bennünket a propeller az óceánjáró nagy *Olympic* hajóhoz, mely 330 méter hosszú, 8 emelettel, 3000 utas befogadó képességgel, . . . amikor a borongós este alkonyati komor hangulatában mind közelebb értünk ehhez a vizén úszó és pazar berendezésselivilágított városhoz, . . . amikor hatalmas négy kéményén át 18 kazánnak olajfüstje satírozta be a hajóóriás háttérét, . . . amikor ráléptünk erre az úszó városra és a mély bűgású szirénahangok után, melyek az indulást jelezték, a hajó fedélzetén a zenekar az angol himnuszt játszotta, ... mi néhányan magyarok a magyar nemzeti himnuszt énekeltük . . . Hajónk szelte a hullámokat,... mind távolabb vitt bennünket a vén Európa partjaitól és kinn a mérhetetlen óceánon egy koldusbotra juttatott, igazságtalanul megtépázott és megcsonkított nemzetnek imája szállt fel a néhány magyar utas szívéből az ég felé . . . Oly megható volt. . . Énekünkhöz a tengernek egyformán zakatoló hullámverése szolgáltatta az orgona-kíséretet... A nagy tengeróriás pedig könnyedén dacolt a hullámokkal és óránként 45 mails, vagyis több, mint 30 kilométeres sebességgel vitt bennünket az Új Világ felé, hogy 6 nap és 6 éj után megpihenjen a new-yorki kikötőben büszkén álló, fáklyával integető Liberty—Szabadság-szobor lábainál ... De bármily erős és hatalmas alkotás az, melyet az ember a tengerre bocsát, legyen bár neve *Olympic* vagy *Majestic* vagy *Homeric*, az óceán szédítően hatalmas méretei-

hez viszonyítva oly gyenge alkotmány . . . Éreztük ezt az ötödik napon, amikor hajónk hirtelen dél nyugatnak kanyarodott, hogy elkerülje azt a helyet, hol 14 évvel ezelőtt az Olympic testvérje, a Titanic elsüllyedt... A Golf áram erre a vidékre sodorja a jéghegyeket ... A mi hajónk is közéjük keveredett, ezért egy napi késéssel léptünk Amerika földjére... A hajóóriás alig hogy mozgott, hatalmas köd ülte meg a vidéket, a szirénák felváltva percenként búgták bele a nagy mindenségbe vészjelző kiáltásukat, . . . mi pedig éreztük, mint a zsoldáros mondja, Istennek közelségét, ... a vidám arcok elkomolyodtak, a hangos szórakozások elnémultak, fejünk felett a hatalmas égboltozat, alattunk 3—4000 méter mélységű víztömeg, körülöttünk a halállal fenyegető jéghegyek, olyan érzések voltak ezek, hogy a hajó templommá varázsolódott át, mert mindenki imádkozott. Igaz marad, hogy aki nem tud imádkozni, menjen a tengerre!

Úszó-város.

A legizgatóbb, ami az utast lefoglalja egy hosszú utazásnál, a tengeri út szokott lenni és ami ezzel összefügg: az óceánjáró hajó. Amikor háború előtt a hamburgi kikötőben megtekintettem a Wilhelm nevű luxushajót, szinte szédült a fejem a nagy benyomásoktól. Amikor az ember a triesti öbölben gyönyörködik az Alexandriából büszkén befutó luxushajóban, mely három nap alatt teszi meg a Trieszt—Alexandria utat, képzelete elszáll messze a nagy óceánokra és a fantázia csodás képeket szövöget arról, hogy vájjon

milyen is lehet egy olyan hajónak berendezése, mint amilyen a szerencsétlenül járt Titanic volt, melynek pazar kényelméről legendás hírek járták be a világot. Minderről személyes tapasztalattal írhatok, mert az az Olympic hajó, melyen az amerikai utat oda és vissza megtettem, testvére volt a Titanic-nak: ugyanazon nagyság, ugyanazon berendezés, egy és ugyanazon beosztás. A White—Star—Line egyik legnagyobb hajója. Nagyságáról fogalmat alkothatunk, ha elgondoljuk, hogy súlya 46.439 tonna. A világháborúban hadihajónak használták. Ennek emlékére az első osztályon egy bronz emléklap van, mely jelzi, hogy 1918 május 12-én elsüllyesztette az U. 103. jelzésű német tengeralattjárót. Az Olympic hossza 330 méter, legnagyobb szélessége 40 méter. Úszó-városnak lehetne nevezni, melyen az alkalmazottak száma 6—800, míg az utasok számára több, mint 3000 hely áll rendelkezésre. A hajó I. osztálya a földi kényelemnek és a modern szalonnának minden előnyét megadja. Nemcsak gőz- és kádfürdő, hanem uszoda, játszóterek, tornaterem, olvasó, pipázó, zongoraszoba, egymásután sorakozó szebbnél-szebb szalonok nyújtanak vonzó kényelmet. Van külön nyomda, a rádió útján kapott híreket a minden reggel megjelenő hajó-újság, melynek címe: Chicago Tribune Ocean Times, szolgáltatja. A nyomda állítja ki minden napra az étlapokat is. Van azután bankosztály a pénzek átváltására. A borbélyüzletben ételeket kivéve mindenféle cikk bevásárolható. Távirat bármikor feladható és hogy túlságosan drága ne legyen, a mondatok megrövidítésére szolgáló kódex áll rendelkezésre. Például ez a mondat;

„szerencsésen megérkeztem, kellemes volt az utazás, írni fogok” — a kábeltáviratban olyan részére, akinek kezében megvan a Cabelcodex, így szövegezhető; „Aloes.” („Arrived all right, pleasant passage, am writing.”) amikor mindezt láttam és tapasztaltam, elgondolkoztam: mily sok érték sülyedt el a Titanic-kal, amikor 1500 utasával elmerült örökre. Mit mondjak a hajó sebességéről? Szédületes. Hajónk napi 530—580 csomó sebességgel szelte a hullámokat. Egy csomó 1800 méter, következőleg naponta közel ezer kilométer utat tett meg. Ezért tudja 6 nap alatt megtenni a Cherbourg-New-York utat, mely 3176 tengeri mérföld.

Tengeri utazás.

A tengeri utazás a tagadhatatlanul sok kellemesség mellett sok kevésbé kellemes benyomással is jár. Amikor a mi óceánjáró hajónk messze elhagyta már az európai partokat, bezzeg a mély hullámok ugyancsak megtáncoltatták a hajóóriást. A harmadik napra már nagyon kevesen voltunk az ebédlőben. Voltak olyanok, akik kabinjukba három napra visszavonultak és mikor megjelentek, ugyancsak sárga és fájdalmas ábrázatot mutattak. A legkellemetlenebb érzés, amikor a hajó oldalvást is himbálódzik.

Azonban nemcsak ebben merül ki az utazás. A vezetőség gondoskodik szórakozásról is. Különböző játékok divatoznak. Igen ügyes hocky-szerű játékokat tanulhat meg az ember. A legérdekesebb természetesen, ha 4—5-féle nyelvű játékos kerül össze. Igazi babiloni egyveleg.

A játékokon kívül tornaszerek is az utasok rendelkezésére állanak. Roppant kedvesek a kis gyermekek, kik legszívesebben a hintázást kultiválják. Általában azt tapasztaltam, hogy a gyermekek jóval inkább ellen tudnak állani a tengeri betegségnek, mint a felnőttek.

A tengeri úton nagyon fontos szerepet játszik az étkezés. Érthető. A sóval telített tengeri levegő kegyetlen jó étvágyra preparálja a gyomrokat. Épen azért az étkezés elsőrendű és kiadós. 5—6-féle étel délben is, este is. Elhoztam magammal egy reggeli étrendet. Így néz ki: Barackbefőtt, három sült hering, sült szalonna tükörtojással, zabkása tejben, főtt tojás, keksz, lekvár, kávé, tea. Tessék tetszés szerint választani! Az élelmezés ellen nem is volt panasz, csak egyeseknek az fájt, hogy a bor rémségesen drága volt. Például félliter bor 2—3 dollár, tehát egy liter 3—4 százezer korona. A gyengébb gyomrúak egy-egy deciliter vörös spanyol bort ittak, melynek ára fél dollár, vagyis 35.000 korona volt. Bezzeg nagyon is mérsékelt volt a borfogyasztás.

Nagy örömömre szolgált, hogy hatalmas protekció révén megtekinthettem a hajó mélyét. Szédítő és kábító meleg ütött meg bennünket. Lenn, a hajó mélyén 18 kazán zakatolt felváltva. A 60 gépész négy óránként váltja fel egymást. Nehéz munkát végeznek. Áldozatai a fejlett technikának. Mondhatjuk, hogy csavarok a hajókolosszus gépezetében.

Ezzel szemben utálatos kontraszt volt látni a kutyakultusznak túlzásait. Sok hölgy magával hozta ölebet. Kérdezősködésekre kapott felelet méregbe

hozta az embert, midőn hallotta, mily sok dollárba kerül ezen kis cicomázott és parfümözött állatoknak hajójegye és kosztja. Egy furcsa történetet is láttam. Az egyik kis selyemszőrű kutyuska tévedésből egy éltes bácsinak a lábai elé került. Az öregúr nem vette észre a kutyuskára váró veszedelmet és bizony nagyfelületű lábával rálépett az elkényeztetett állatra. No, volt aztán hadd el hadd! Egy felbőszült fiatal női arc villáma szóródott az öregúr felé. Oly sírásba és zokogásba kezdett aztán az angol szépség, hogy a publikum komolyabb része egymásközt odanyilatkozott: hogy a hozzátartozóját sem siratná úgy meg, mintha ölibéje kiadná páráját. Szerencsére a kis kutyuskának semmi nagyobb baja nem történt, mint az, hogy egy napig gondosan befacslizott hátsó bal-lábbal kedveskedett úrnőjének.

Egy úszó-város haláláról.

Nem hiába mondják, hogy az óceánjáró hajók úszó-városok, mert valóban úgy van. Ami csak elképzelhető egy tökéletesen berendezett városról, az mind megvan egy óceán-járó hajón. Amikor az Illustration annak idején: 1912 május 4.-iki száma a Titanic elpusztulásáról hosszabb cikkben beszámolt és az elsülyedt hajóóriásnak berendezéséről képeket hozott, az emberben akaratlanul is feltámadt a vágy, hogy egy ilyen hajót láthasson és azon utazhasson. A mi hajónk, mely átvitt minket az óceánon keresztül a new-yorki kikötőbe: az Olympic, mint már megírtam, teljes hasonmása az elsülyedt Titanicnak. Mélabús

szirénahang ébresztett fel a negyedik éjjel 11 óra 45 perckor. Mintha elveszett testvérje után sírt volna az Olympic. Azon a helyen szólalt meg a sziréna és abban az időpontban, amikor a Titanic nekirohant egy otromba nagy úszó jéghegynek. A sziréna hangjára felébredtem. Az utazó közönség mitsem sejtett, hogy a szirénahang mit jelent. Legtöbbje már aludt. Különbösen sem tudtak erről. Az I. és II. osztályú utasok részére kabaré-est volt, mely után vígan ropták a táncot. Én is csak úgy tudtam meg, hogy 1912 óta az Olympic testvéreinek, a Titanicnak szerencsétlensége helyén méla bánatos hangon megszólaltatja szirénáját, hogy megbarátkoztam a hajó végén annak sebességét állandóan figyelő egyik matrózzal, kinek szemeiben mindig könnyek jelentek meg, valahányszor a Titanicról beszélt, mert édesatyja, mint annak öreg matróza, vele együtt elpusztult. Kabinomban szívszorongva vártam aznap este a sziréna hangját. Amint megszólalt, szendergésemből felébredve kitekintettem a sötét, komor tengerre és imádkoztam azokért, akik a Titanic szerencsétlenségének áldozatai lettek . . . Körülbelül 1500 ember vesztette akkor életét. . . Mint az Illustration megírta, sokan megörültek és hajukat tépve, jajgatva-rikácsolva szaladtak föl és alá a fedélzeten . . . Egy dúsgazdag dollárkirály térdreesve a parancsnok előtt, rimázkodott, felajánlván neki vagyonát, hogy a mentőcsónakba juthasson . . . Nem lehetett ... Az anyák és gyermekek megmentése volt az egyetlen cél . . . A pénzkirályt a parancsnokkal együtt elnyelte a tenger . . . Mily értéktelen lett a katasztrófa pillanatában egy-

szerre minden kincse, minden vagyona . . . Felhőkarcoló palotája hiába várta vissza dúsgazdag urát... Elgondolkoztam . . . Mily gyors iramban ment tönkre minden ... Az összeütközés a jégheggyel éjjel 11 óra 45 perckor történt. . . Rövid 5 percre a hajó orra már a vízben mélyen . . . Egy óra 40 perckor a hajó első része derekáig már a hullámokban . . . Akik még életben voltak, azok mind a hajó végén a teljes lemondás közepette. . . Szinte látom azt a két bájos francia gyermeket, a 3 éves Navretil Lajoskát és 2 éves Lolo nevű testvérkéjét, amint a mentőcsónakban egymást fogva sírnak a mama és papa után, kiknek holttestemét már a hideg hullámok csókolgatják ... A legborzasztóbb pillanat az 1 óra 50 perc volt, amikor a Titanic derékon ketté törött és a hajóóriás mégegyszer kiemelkedett, feldobván a tenger felületére számtalan holttestet... E borzalmas pillanatban csodás jelenet történt... A hajón utazott két francia katolikus pap is . . . Feloldozásra tartották kezüket, abszolutióban részesítettek mindenkit és aztán a bájos egyházi éneket: *Près de vous, ah Seigneur!* — Közel Hozzád ó Megváltó! — énekelték és éneklükhöz a szomorú zenekíséretet a lassan süllyedő hajó-kolosszus halálrecsegése szolgáltatta . . . Örökkévalóságnak látszó rövid 10 perc, mi alatt a még életben levők legtöbbje megőrült és megöszült és pont éjjel 2 óra volt, amikor élő lény már nem volt és csak a hajó vége látszott ki hatalmas turbináival és még 5 perc és újból tükörsima lett a tenger ... A néhány menekültet aztán hajnalban felvette a Carpathia hajó . . . Rövid 2 óra 20 perc alatt elpusztult

annyi ember, a tenger martaléka lett annyi kincs, annyi érték . . . Ezek a gondolatok járták át lelkemet és amint a reggel megérkezett és a hullámok a reggeli napsugarak fényében szivárvány színözönben felváltották a csillagok szerepét és mint Mózes énekelte: dicsőítették Urukot, Teremtőjüket, Istenüket, meleg érzések uralták szívemet és nyitották meg ajkaimat Te Deum-os imádságra.

Cristoforo Colombo.

Amikor hajónk hat nap és éjjel szelte az Atlanti óceán hullámait, amikor a mély hullámok könnyedén meg-megringatták hatalmas hajónkat, amikor szinte végeláthatatlan hosszú útnak tűnt fel előttünk az óceán-út, amikor a naponta kifüggesztett térképjelzésekből tudtuk csak meg, hogy a 3196 tengeri mérföld hosszúságú útból mennyi van még hátra, míg újból szárazföldet fogunk látni, az embernek lelke elé sokszor állott nagy kérdőjellel a gondolat, hogy Kolumbusz Kristóf hogyan volt képes evezőlapátok segítségével átszelni ezt a mérhetetlen víztömeget. Igaz, hogy nem hat nap alatt tette meg ezt a szédületes hosszú tengeri utat. Elindult Európa partjáról 1492 augusztus 3-án és csak október 12-én lépett az új világrész földjére, a mexikói öböl előtt levő Bahama-szigetek egyikére. Ez volt Cuba- és Haiti-szigetek feltalálása. Cristoforo Colombo, aki genuai származású volt és aki azóta, hogy spanyol lett: Cristobal Colon-nak nevezte magát, még háromszor hajózta át szerencsésen az Atlanti óceánt. Második

útja 1493—1496. Ekkor fedezte fel az Antillákat és Jamaikát. Harmadszor 1498-ban szállt a tengerre és Dél-Amerikában: Trinidadnál kötött ki. Negyedik útján (1502—1504.) hajótörést szenvedett, miért sokáig kellett Jamaikában tartózkodnia. A vadnépek között ez a tartózkodása szomorú volt. Hazatérése után nem sokáig élt: 1506-ban Valladolidban meghalt, anélkül, hogy tudta volna, hogy ő egy új világrészt fedezett fel.

Amikor Columbus Kristóf felfedező útjának híre bejárta az európai országokat, a tudós flórenci Amerigo Vespucci 1499-ben szintén nekivágott a merész tengeri útnak és felfedezte a mai Venezuelát. A látottakat és tapasztaltakat leírta és neve után nevezték el az új világrészt Amerikának.

Columbus eredeti hajójának tökéletes mása Chicagóban látható a Michigan tavon. Esténként hatalmas fényárban úszik. Naponta kivilágítják. Igazán nem nagy az egész. Csodálatosan merész vállalkozás volt ezzel a kis faalkotmánnyal az ismeretlen víztömegnek nekivágni. Hazajövet találkoztunk egy ilyen nagyságú teherszállító hajóval az óceán közepén. Megborzadt az ember, mikor látta: hogy a teremtés koronája, az ember tényleg harcba mer szállani a természet nyers erejével és azt valóban uralma alá tudja és képes hajtani.

Columbus nemes gondolkozású ember volt. A kincsekre és gazdagodásra éhes kivándorlók bezzeg kegyetlenek voltak a benszülöttekkel. Egész törzseket kipusztítottak. Védelmükre az Egyház sietett. III. Pál pápa külön bullában veszi őket oltalmába, hangsúlyozván és elvárván, hogy az indiánoktól emberi

jogaik el nem vehetők és emberséges elbánást érdemelnek. Las Casas (†1566.) püspöknek a neve arany betűkkel van bevésve a kultúra krónikájába és az indián annalesekbe. Hétszer átjött Spanyolországba, hogy felemelje tiltakozó szavát azon embertelen bánásmód ellen, melyben az Amerikába bevándorlók mint hódítók a benszülötteket részesítették.

Az idő és kép azóta megváltozott. Akkor Európa parancsolt Amerikának, ma Amerika diktál Európának. Ez az élet.

Szabadságszobor.

Az első nagy benyomás, mely mélyen belemarkol az utasnak lelkébe, amikor egy heti tengeri utazás végén New-Yorkba megérkezik, a széles öbölben, a hatalmas kiterjedésű kikötőben, a Hudson folyónak torkolatánál a felhőkarcolók sokaságától szegélyezett háttérrel: a Szabadságszobor. Egy hatalmas női alak, jobb karját magasan felfelé tartva, kezében egy fáklyával, mely az esti alkonyatban és az éjjeli sötétségben vakító erős fénnel másodpercenként kigyúl. A mi hatalmas óceánjárónk este érkezett meg 10 óra után és néhány kilométerre a szobortól reggelig vesztegelt a kikötő előtt, hová csak másnap nyert bebocsátást. A hajó fedélzetéről a késő éjjeli órákig gyönyörködtünk abban a képben, melyet ez az óriási világváros hatalmas reflektoraival, pazar kivilágításával nyújtott. A pompás háttérből megkapó méreteivel kiemelkedett a tenger sötét hullámaintól körülcsókolgatva a Szabadságszobor, melyet a franciák

1886-ban ajándékoztak az Egyesült-Államoknak az 1776-ik év július 4-ének emlékére, amikor az Angliától való elszakadást kimondották és az alkotmányt ünnepelesen aláírtak, és azóta csinált Amerika egy oly erős nacionalizmust, mely büszkesége lehetne minden európai országnak. A Szabadságszobor nem nemzetköziséget hirdet, hanem 100 százalékos amerikanizmust. Amerika alatt az Egyesült-Államok értendők. A Szabadságszobor azt hirdeti Európa felé: ha bevándorolsz ide, tudd meg és számolj vele, hogy neked, egész embernek, át kell alakulnod, át kell formálódnod, elhagyva, letéve mindent, amit Európából, hazából, országodból magaddal hoztál. Még anyanyelvedtől is búcsút kell venned, ha itt megélni akarsz. Tényleg, Amerika felszippant, magába olvaszt minden bevándorló nációt és 100 százalékos nacionalizmussal átformálja, átalakítja amerikaivá. A nyelvkérdést sehol a világon nem oldják meg oly határozott, erősza- kos következetességgel, mint Amerikában. Az angol az állam nyelve és ez azt jelenti, hogy semmiféle nációnak nyelve, legyenek bármennyien, figyelembe nem vették sem az üzletben, sem a hivatalban, sem az iskolában. A Szabadságszobor azt jelenti, hogy ez államban szabadon élhetsz, de csak akkor, hogyha az amerikai nacionalizmusnak teljes mértékben behódolsz. És ebben a feléledt, fellendült nacionalizmusban van ma Amerika ereje. Mindent ennek szemüvegén szemlél és mérlegel, mindent ennek szolgálatába állít. Ennek bélyegét nyomja rá a köz- és társadalmi életére. A Szabadságszobor azt jelenti, hogy az országok fejlődésének biztosítása a nacionalizmus ápolása!

Liberty bell.

Június 4.

Ezt a kifejezést minden amerikai ismeri: „szabadság-harang”. Philadelphiában őrzik és a napi látogatók százai és százai, kalaplevéve, bizonyos belső meghatottsággal tekintik meg ezt a harangot, melyet állandóan két katona díszőrsége őriz. Utoljára 1776 július 4-én húzták meg, amikor a harmadik philadelphiai kongresszuson az amerikaiak ünnepélyesen kimondták függetlenségüket Angliától, mellyel megvetették az Uniónak, vagyis a mai Egyesült-Államoknak az alapját. Utoljára akkor szólalt meg ez a harang, amikor győzelmi függetlenséget hirdetett. Annak a teremnek bejáratánál őrzik, ahol aláírtak az Angliától való teljes függetlenségnek, különállóságnak dokumentumát, melyet ma is ugyanabban a teremben őriznek. Kicsiny, miniatűr utánzatban árulják; én is elhoztam egy ilyen kis harangocskát emlékül. Ez a liberty bell, vagyis szabadság-harang életet, boldog jövőt, szabad fejlődést, korlátlan mozgást hirdetett ércszavával. Olyan jól esik most visszaemlékezni erre a szabadság-harangra. Különösen most: június 4-én, amikor összes diplomaink harangjai meg fognak szólalni, hogy ércszavuk zokogó imádság erejével hasson fel az Égre, az Egek Urához és elpanaszolja egy szabadságát szerető, szabadságáért oly sok hősiesség halállal küzdő, de szabadságától: a szabad mozgástól, a fejlődés életelemétől megfosztott, minden oldalról megcsönkített hazának, nemességéről világszerte ismert nemzetnek minden fájalmát. Az ame-

rikai szabadság-harang a győzelmi ténynek hirdetője volt, a június 4-én megszólaló magyar harangok a szenvedésnek, az igazságtalan megcsönkítésnek tiltakozása, az örömmámor helyett az igazságtalan elnyomásnak egetverő tiltakozó kiáltásai lesznek. Ne feledjük, hogy az amerikaiak az összetartás és lelkesedés jelégével ajkukon és szívükben mondták ki a függetlenséget: akkor, amikor a kizsákmányoló Anglia az akkori idők egyik legnagyobb seregét: a 40.000 főnyi összevásárolt sereget küldötte az amerikai nemzeti összetartás legyőzésére és az amerikaiak hosszú évek nehéz harcaival, dicséretes kitartással mégis csak érvényt szereztek a függetlenségi nyilatkozatnak. Amikor most szombaton, június 4-én délután 4 órakor megszólalnak harangjaink, azoknak ércszava a tiltakozás mellett legyen mindnyájunk számára egy hatalmas figyelmeztetés: „nem letörni, nem csüggedni, nem elkedvetlenedni, hanem egymásra találni, összefogni, egy erős táborba csoportosulni azon ígérettel, hogy minden munkánkat, minden erőnket, minden szorgalmunkat felajánljuk a magyar hazáért és annak feltámasztásáért.” Vésődjék mélyen lelkünkbe a költőnek szava: „Magyarnak lenni annyi, mint különbnek lenni másnál, — különbnek lenni annyi, mint büszkébben túrni másnál!”

Chicago.

Ma az Egyesült-Államokban különösen két város között erős a féltékenykedés és konkurencia. Ezen két város: New-York és Chicago. Ebben a két városban a leglüktetőbb a kereskedelmi élet. New-York

kezd féltékenykedni Chicagóra, hol valamikor a keleti fehérek és a nyugati rézbőrűek áruikat kicserélték. Ez volt a határvonal a két népfaj között. Valamikor a fehér nem merészkedett a mai Chicagótól nyugatra tovább menni. A vad indián törzsek gyűlöletes ellen-szenvvel viseltettek a fehérekkel szemben. Chicago valamikor egy kis erődítmény volt, melyet a fehérek emeltek az indiánok ellen. Ez 1812-ben történt. Egy szép napon az indiánok megtámadták az erődöt és annak minden lakóját legyilkolták. Erre a fehérek egy nagyobb erődítményt emeltek. Ez képezi a város eredetét, ebből az erődből fejlődött ki ez a vége-hosszát nem érő, óriási kiterjedésű város: Chicago, egyedül nevében őrizvén meg az indián idők emlékét. A világtörténelem nem tud még egy példát felmutatni, hogy város egy század folyamán oly hatalmasan ki-fejlődött vagy felvirágzott volna, mint a Michigan tó partján hosszasan elterülő Chicago. Az első 50 év alatt fejlődése lassú tempóban ment előre. 1870-ben még csak 298.977 lakosa volt. Rövid 20 esztendővel ez a szám megháromszorozódott. 1890-ben a statisztika már 1,099.850 lakosáról tud, rá 20 évre, 1910-ben már 2,185.283-ra emelkedik a lakósok száma. A statisztikai kimutatásban Chicago 1924-ben 2,942.605 lakossal szerepel, 1926-ban már több mint 3 millióval. Szédületes arányok. Chicago amerikai jellegű város. Igaz ugyan, hogy 800.000 bevándorló van ott és 100.000 néger, de egy-két éven belül teljesen átfor-málja ennek a városnak levegője, atmoszférája, mi-lieu-je a bevándorolt idegent és átamerikanizálja minden porcikáját és egész gondolkozását. Chicago

sík területen fekszik a Michigan tó partján. Kereskedelme óriási, búzapiaca pedig az egész világra diktálja és megszabja a kenyérnek árát. Ha az Erie tavat mesterséges csatornával New-York államon keresztül összekötik az óceánnal, úgy az oly nagy mértékben fog ártani New-York kereskedelmének, mint — itthoni példával élve — a Budapest—Kaposvár—Fiume vasútvonal ártott Nagykanizsa kereskedelmének. New-York állam mindent el fog követni ezen terv megvalósítása ellen. Pedig előbb-utóbb meg fogják a csatornát csinálni, mert az amerikai koponya mindaddig nyugtalan, míg meg nem valósíthatja az egyszer felvetett tervet és gondolatot. Az amerikai nem ismer nehézségeket. A felhőkarcolók példája a bizonyosság erre. Maga Chicago nagyon szép város. Oly nagy kiterjedésű, hogy jól mondotta valaki: „ez már nem is város, hanem ország”. Hatalmas parkok díszítik. Épületei is grandiózusak. A nagy távolságok miatt szinte életszükséglet már az autó. Hires ez a város telefonhálózatáról és berendezéséről is. Épen az „elevated”-vasúton, mely 2—3 emelet magasságban rohan és dübörög végig az utcákon, beszélgettem egy chicagói rendőrtisztviselővel, aki büszkén magyarázta nekem, hogy magában Chicagóban több telefonállomás van, mint egész Franciaországban. „No, akkor mi — válaszoltam — ugyancsak el vagyunk maradva!” Erre ez a jó ember úgy elcsodálkozott, hogy azt sem tudta, hogy hová legyen és mit csináljon velem, mikor megmondottam neki, hogy magyar vagyok. Hát az micsoda nemzet? — kérdezte, mert ő ilyenről még életében nem hallott.

És hogy hol is van: Ausztriában vagy Ausztráliában? Erre azután én vágtam neki olyan keserű képet, hogy elment a kedve tovább kínozni engem kérdéseivel. Bezzeg így van ez!! Ezt tapasztaltam mindenütt. Nem tudnak rólunk, nem ismernek bennünket, mi nem érdekjük a külföldet. Nagy ez a világ és abban mi magyarok igen kicsinyek vagyunk. Parisban, a Cook-cégnél veszekedtem két amerikaival, akik körutazást csináltak Európában és utolsó állomásuk Wien volt. Kérdésekre, hogy miért nem jönnek el Budapestet is meglátogatni, azzal feleltek naivsággal, hogy ott nincs mit látni, hisz az már Kisázsia határán van. Szörnyű. Kioktattam őket és ajánlottam nekik, hogy nézegessék egy kissé a térképet is. Mindebből a tanulság, hogy ne bízzuk el magunkat, hogy szeres-sük egymást és fogjunk össze, mert így a külföld is előbb fog rólunk tudomást szerezni.

Krisztus királysága, Amerika vallásossága.

Vallásosnak lenni, hitelveim szerint élni, hitvallomást tenni ... az mind fölemelő, tiszteletet parancsoló. Csak az üres koponyák botránkoznak meg mások vallásosságán, aminthogy bizonyos fokú tartalmatlanság kell ahhoz, hogy valaki hitetlen, vallástalan legyen. Régi ügyes közmondás, hogy az üres, a magtalan búzakarászfej büszkén pöffeszkedik és hetykén magasan áll, ellenben a maggal telt, tartalmas kalászfej alázatosan lehajol, meghajol ... A buta,

a gőgös, az ostoba ember hozakodik elő mindenféle ügyetlen megjegyzéssel a vallás, a vallásosság ellen, míg a komoly tudós, a szó nemes értelmében intelligens ember alázatosan meghódol a jóságos Istennek ... Ez utóbbinak gyönyörű példáját nyújtotta Amerika, amikor megrendezte júniusban az eucharisztikus kongresszust, mely szívet-lelket fölemelő csodás dicsőítése volt Krisztus királyságának és meghódolás a Krisztus, a király előtt . . . Maga Coolidge, az Egyesült-Államok elnöke is részt óhajtott venni a katolikusok ezen impozáns kongresszusán és távollmaradását kimentő levelében Mundelein bíborshoz, Chicago érsekéhez gyönyörű ilitvallomást tesz: „az állam anyagi jóléte nem tartós, csak ha az lelki értékekre támaszkodik . . . Gazdasági fejlődést csak a tisztesség, becsület, bizalom és hit elvei biztosítják... Büszkék vagyunk arra, hogy a mi intézményeink összhangban vannak a mi vallásos érzelmeinkkel... A nemzetnek vallásos élete nagy horderejű ... a vallás szabad gyakorlatát az állam alaptörvényei biztosítják ... Ha Amerika gazdaságilag fejlődik, ezt népe mélységes vallásosságának köszönheti.” Egy államfő, ki a katolikusok hitünnepén a hivatalos államot képviseli, ily szavakkal hódol a vallásosságnak!!! Mily sokat tanulhat Európa az oly csodálatosan gazdag és a világ legvagyonosabb urától: Amerikától! Valóban igaz a mondás, hogy Amerika példát ad nekünk, miképpen kell tisztelni a vallásosságot, mily fontosnak kell azt tartani az állam fennmaradása, fenntartása, fejlődése és mindezek biztosítása érdekében!

New-York hódolata a pápa követének.

XL Pius pápa Ő Szentségét Bonzano bíboros képviselte a chicagói eucharisztikus kongresszuson. Megérkezése örömnépe volt a világvárosnak: New-Yorknak. Érthető. Hiszen annak a trónnak volt hivatalos képviselője, melyet sem háborúk, sem torzalkodások, sem viszályok nem tudtak még csak megingatni sem. Úgy áll valóban, mint ahogy az evangéliumban olvassuk, mint a kőszikla, mely körül megtörnek az ellenségeskedések hullámverései. És ha valaki nyílt szemmel nézi a történelmet, azt kell mondania, hogy az emberiségre egyenesen nagy és kimondhatatlan áldás ezen isteni intézmény, a pápaság, mert van egy -nyugvópont, honnan az emberiség mindenkor irányítást, biztos útmutatást nyer. Tapasztaltuk ezt a nemrég lezajlott világháborúban, melynek kezdetén a római pápa volt egyedül az, aki figyelmeztette a népeket és nemzeteket, hogy a szenvedélyesség, gyűlölet és boszú helyett lépjenek a jog és méltányosság útjára. Bölcs és irányító szavánál erősebb és hangosabb volt az emberi szívekben felcsigázott düh és harag.

Anglia legnagyobb történetírója, Macaulay az objektív kutatás eredményeképpen tette meg klaszszikus nyilatkozatát: „Nincs a földkerekségen más olyan intézmény és nem is volt soha, mely annyira megérdemelné a figyelmet, mint a római katolikus egyház.” Igaza van. Mert nincs intézmény, melynek a népek és nemzetek annyit és oly sokat köszönhet-

nének, mint a pápaságnak. Amikor az eucharisztikus kongresszust tartották Chicagóban, melyen 37 nemzet képviseltette magát, Amerika népe pápai színekbe öltözött, hogy háláját a pápasággal szemben kimutassa. Chicago hatalmas utait és utcáit a pápai zászlók milliói szegélyezték és a pápai címerek milliói ékesítették. Az egyik elhangzott hatalmas beszéd a nyilvános ülésen, melyet közel egy millió ember hallgatott megafonok segítségével, hálásan mutatott rá arra a tényre, hogy Amerika kultúráját, civilizációját, műveltségét a római Szentszéknek köszönheti, mely elküldötte hozzájuk tengerentúlra az ő hithirdetőit, kik kereszténységet és vele kultúrát adtak a népnek. Annál fájdalmasabb — folytatta — hogy amikor a világ tekintete Chicagóra néz, ugyanakkor a szomszéd államokban: Mexikóban vallásüldözés, jogtiprás folyik. De hozzátette: ez egyúttal a mi erősségünk is, mert amiként Krisztus Urunkat üldözték, úgy az Ő egyháza is folytonos támadásnak van kitéve. így volt ez már kezdetben is, amikor az őspogány filozófia indított hadjáratot a keresztény ideológiával szemben. így volt a Nérók és Diocletianok uralma alatt. így volt Arius krisztustagadási forradalma idején. így volt a népvándorlás korszakában, amikor vandálok, gótok, és longobárdok hordái intézték ellene támadásaikat, így volt a Hofenstaufok kényuralma alatt. így volt Szép Fülöp, VIII. Henrik és angol Erzsébet idejében, így volt Nagy Péter és II. Katalin cári uralma alatt, így volt a francia félisten királyok és a korzikai Mars, Napoleon idejében, aki kezét emelte fel a pápára, de röviddel utóbb ugyanabban a Fontainebleau-i várban

kellett aláírnia lemondását a császári méltóságról, hol az egyház fejét megütötte. Így volt az 1909—10-es portugáliai forradalomban. Így volt nálunk a szovjet rémuralma idején. Így van most Mexikóban.

És az egyház áll, a pápa legfőbb úr ma is a hivek felett, a kőszikla erős és megdönthetetlen. Úgy áll a népek történetében, mint a világítótorony a tenger hullámaiban. Amikor június 11-én a pápa követe: *Bonzano* bíboros megérkezett a new-yorki kikötőbe, a felhőkarcolók lakói leszálltak büszke lakásaikból és oly tömegben hódoltak az utcákon végighaladó pápai követ előtt, hogy a zajos és szédületes arányú utcai forgalom arra az időre teljesen megállt és a technika világa hódolt a hit és erkölcs kősziklavárának reprezentánsa előtt. Tisztelet, öröm, hála, hódolat és figyelem volt ez a pápaság iránt.

Dr. Csernoch János.

A chicagói eucharisztikus kongresszus nekünk magyaroknak mindenkor emlékezetes marad, mert azon a Trianon által megbénított és megcsönkített hazánkat maga a bíboros hercegprímás képviselte: Csernoch János. De nemcsak képviselte, hanem hallatta is szavát az egyik nyilvános gyűlésen.

Szavakkal nehezen írható le annak jelentősége és hazánk jövőjére kiható hordereje, hogy *Csernoch* János dr. bíboros hercegprímás a chicagói eucharisztikus kongresszuson a világ népei előtt beszélt. A hatalmas stadion sokasága szájról-szájra adta, amikor a megafonok erőteljesen továbbították a magyar egy-

házfejedelem szavait, hogy most egy sokat szenvedett, létéért becsülettel küzdő, szűk határok közé szorított nemzetnek atyja beszél. A Magyarországgal szomszédos kisantant-államokból megjelent résztvevők bizonyos tartózkodó félelemmel lestek a hercegprímás szavait, melyeket kimondott bátran, határozottan az igazság tudatában. A magyar nemzet sohasem fogja eléggé meghálálni a hercegprímásnak azt a nagy és eredményeiben hatalmas szolgálatot, amelyet Amerikában fáradhatatlan kitartással tett a magyar nemzetnek. A hatás, mely megnyilvánult, óriási volt. Jellemzőül idézem az egyik legelterjedtebb canadai újságnak, melynek címe: *The Toronto*, július 3-iki számát. Hosszasan beszámol a chicagói eucharisztikus kongresszusról és amikor Csernoch bíboros hatalmas beszédjét méltatja, így jellemzi:

„nemes tekintetével, finom intelligenciájával mindenkit lebilincsel, de arcán ott ült a fájdalom, amely hazájának szomorú helyzetét tükröztette vissza.”

Közel 400 felekezett.

Amerika a változatosság hazája. Nemcsak a mindennapi élet mutatja ezt, más szóval: nemcsak a technika terén tapasztalható ez, hanem még a vallási téren is. És ez utóbbi téren minél több alakulattal találkozunk az ember, annál szembetűnőbb és felemelőbb azon csodálatos egység, melyet az amerikai katolicizmus felmutat.

Igaz ugyan, hogy az Egyesült-Államokban 120 millió lélekszám mellett csak 60 millió tartozik vala-

melyik vallásfelekezethez, de bizonyos, hogy ma már a katolikus egyház jelenti a legnagyobb szervezett egységet az Unióban. A katolikusok száma 21 millió. A zsidóság kitesz 4 milliót, a többi 35 millió protestáns. A világháború utolsó esztendejében, 1918-ban a 350 részre tagozódott, magukat valamennyien keresztény egyházaknak nevezett szekták körében erős mozgalom indult meg, hogy egyesüljenek és ezek felvették az „egyesült egyház” elnevezést (United Church). Nagyon sok városban láttam ezen elnevezéssel templomot. Az egyesülési kísérlet nem sikerült. Ma is közel 400 szekta van az Egyesült Államokban. A legkisebb falvakban nem egyszer 5—6 templomot találtam. A nem-katolikus templomok hétköznapokon be vannak zárva és ajtai a vásár- és ünnepnap i istentiszteletre nyílnak meg. Hatalmas és a bejáratnál elhelyezett táblák hirdetik az istentisztelet idejét. Egyedül a katolikus templomoknál nem találtam ilyen hirdető táblákat, mert azok minden nap reggeltől estig állandóan nyitva vannak és bárhol mentem be a templomainkba és a nap bármely szakában, mindig találtam imádkozó híveket. Valami megható a templom szeretete és az az ünnepélyes komolyság, mely templomainkban mindenütt látható és tapasztalható volt. A 21 millió katolikus az Egyesült Államokban egy kompakt, szoros szervezettséget, erős egységet képez, azért mondhatta a chicagói eucharisztikus kongresszusra New-Yorkba érkező európai kardinálisok ünnepélyes fogadtatásán *Smith*, New-York kormányzója, hogy a katolikusok tábora a legnagyobb és legegységesebb az Egyesült-Álla-

mokban. Igaza volt, mert a statisztika közel 400 szektáról tud. És ezek között nem egy van, amelynél nem tanácsos a háttérrel keresni. Nekem egy rendőrfelügyelő mondotta el, hogy Michigan államban, Benton Harboron van a „Dávid háza” (House of David) nevezetű szekta, melynek feje (Mr. Purcel) milliókat harácsol össze azon címen, hogy elhiteti követőivel, hogy ő Dávid és az ő családjából fog születni a Messiás. Ugyancsak új alakulat a zionisták szektája, az u. n. „Zion city” (Zion város), akiknek templomában mezítelen nők táncolnak és a földre dobva magukat, várják a megihletést. Miután sok erkölcsatlenség történt, detektívekkel iparkodnak „istentiszteleteiket” ellenőriztetni. Kiterjed a detektívek működése a „Szent gurulók” (Holly Roller) szektájára is, akik az éj sötétjében a földön henteregve várják, hogy az Isten Lelke megszállja őket. Rengeteg erkölcsatlenség történt. Mindezeket csak azért említem, hogy rámutassak arra, mennyire szükséges egy biztos kéz, mely az ilyen, nem egyszer üzletre alapított és hisztérikus idegzetekre számító egyesüléstől, szektától az embert megóvjá. Hisz már csak nem helyes, hogy pl. a presbyteriánusok 42 szektára, a baptisták 52 szektára szakadoztak. Vagy ott vannak a methodisták az ő 48 szektájukkal, vagy a congregationalisták, kik 7 alszektára estek szét. A quakereknek 15 alszektája van. Sajátosságos, hogy Baker Mária nő által alapított „Keresztény tudomány” (Cristian Science) felekezetnek is akadt követője. Tanításuk abban áll, hogy elképzeléssel minden betegség meggyógyítható. Mint nekem Detroitban mondták, leginkább exaltált, hisztérikus nők a tagjai.

Mit mondjak még?! Könnyű rá a felelet. Megtaláljuk a nemzetek apostolának, szent Pálnak leveleiben: Nincs más név, amelyben üdvözülhetnénk, mint a mi Urunk Jézus Krisztus, mert Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma és mindörökké.

Akkád Vazul.

Kis-Ázsiában, Szíriában, Aleppo városában lakik egy nagyon érdemes kereskedő, Akkád Sándor, családjával. Békesség, szeretet, megértés hatja át minden tagját. Ismeretes a család az egész városban mély vallásosságáról. Isten sok gyermekkel áldotta meg a szülőket. Vazul volt a tizenegyedik. Gondos nevelésben részesült és már kiskorában megnyilatkozott nála a papi hivatás szelleme. Tizenkétéves korában már Jeruzsálemben tanult a Szentsír-templom közelében, a szír katolikusok szemináriumában. A tehetséges fiú csakhamar kitűnt társai között fényes előmenetelével, mellyel együtt növekedett lelkében a jámborság, szívében az alázatosság és szerénység. Itt, a szemináriumban érte őt a világháború kitörése. Ismeretes, hogy a szír keresztények állandó elnyomtatásban részesültek a törökök részéről, akik a világháború okozta helyzetet felhasználván, százezer számra öldösték le a szír keresztényeket. Odáig ment a gyűlölet, hogy a katonaságba besorozott szíreket küldték nem egyszer a szírek legyilkolására. Nagyon természetes, hogy a szírek közül, aki csak tehetett, elmenekült a besorozás elől, mert hisz' nem a haza védelmére használták fel őket, hanem inkább saját

testvéreik legyilkolására, melyre a kereszténység elleni gyűlölet indította a törökök akkori vezetését. A szírek jeruzsálemi szemináriumát is gyűlöletükben feloszlatták és a kispapokat, az alkalmasakat, besorozták a török hadseregbe. Akkád Vazul akkor elment Konstantinápolyba, hol a lazaristák házában folytatta nagy buzgósággal theologiai tanulmányait. A törökök szír-ellenes üldözése azonban tovább folytatódott és felszólították a Konstantinápolyban tartózkodókat, hogy 24 órán belül hagyják el a fővárost. Akkád Vazul is kezébe vette a vándorbotot és Bulgárián keresztül eljött hozzánk: magyarokhoz. A Gondviselés összehozta a szír nyelvet kitűnően beszélő Kmoskó Mihály budapesti egyetemi tanárral, aki elhozta őt ide Veszprémbe. A püspök jóságos szíve megesett a szimpatikus fiatalemberen, ki fiatal kora dacára tökéletesen bírta anyanyelvén kívül a héber, görög, angol, francia, és latin nyelveket. Azonnal befogadta saját palotájába, hol mindnyájunk épülésére példás buzgósággal készült tovább papi hivatására. Markáns arckifejezése feltűnő volt: kifejezője élénk lelkületének, lelki frissiségének. Nagy megindulással írom róla ezen emléksorokat, mert míg köztünk tartózkodott: gyóntatója voltam és benső barátság fűzött hozzája. Vizsgáit itt nálunk is kitüntetéssel tette le és minden ambíciója az volt, hogy Rómába juthasson, a Propaganda főiskolára, hogy szent Péter apostolfejedelem tüzes buzgóságával misszionáriusa lehessen elnyomott népének: a szír katolikusoknak.

Az isteni Gondviselés azonban másképen intézkedett ... Az örök várost nem láthatta meg, mert

behívót kapott az örök hazába. A száraz, napsütéses levegőhöz szokott tüdeje nem bírta el a mi nedves klímánkat. . . Napról-napra gyengült és a helybeli kórházba került, hol a kedves nővérek a leggondosabb ápolásban részesítették. Betegségében is példát adott. Sokszor meglátogattam és a betegek társaságában találtam legtöbbször. Nem értette ugyan nyelvünket, de derús mosolya, mellyel betegtársaira tekintett, maga köré gyűjtötte azokat. Boldogok voltak, hogy jóságos tekintetét, állandó mosolyát és derűjét viszonzhatták. A kór mindinkább úrrá lett a törekény testen és 1919 augusztus 13-án életének 28-dik évében, tiszta, szép lelke elköltözött a názárethi Jézus örök országába. Augusztus 12-én voltam nála utoljára . . . Boldogan suttogetta: „a szenvedésnek végére érkeztem, Mária mennybemenetele ünnepén már ott fenn fogok imádkozni azokért, akik velem jót tettek”. Buesuzásul zsebóráját adta nekem, melyet azóta is szeretettel őrzök és valahányszor rátekintek, egy-egy fohász részére az én köszönetem és visszaemlékezésem. Eltemettük az alsóvárosi temetőben a kápolna szomszédságában.

Azóta múltak a napok, hetek, hónapok és évek.

Amidőn a chicagói eucharistikus kongresszusról Detroitba utaztam a magyaroknak missziót tartani, ezen utam Akkád Vazul emlékében telt el.

A vonaton, hogyan — hogyan nem, megismerkedtem egy úrral, kivel francia beszélgetésbe kezdünk. Elmondotta, hogy Ázsiából került ezelőtt 6 évvel Brooklynba, hol fűszerüzlete van. Elmondottuk egymásnak, hogy ő szír, én pedig magyar vagyok

és említettem, hogy egy szír emlékem is van és elővettem a zsebórát. Amint ezt látta és hallotta, elnémult, könnytől nedvesek lettek szemei és csak annyit tudott kérdezni: ez az óra nem Akkád Vazulé volt? Igen — feleltem, ő nálunk volt 1918—19-ben, nagyon szerettük, megbetegedett, nyugodt, szép halála volt és búcsúzásul zsebóráját reám hagyta . . . Nem várt tovább, hanem egymás nyakába borultunk, mintha régóta nem látott ismerősök volnánk és könnyeztünk a megatottságtól. A boldogult Akkád Vazulnak testvére volt: Akkád Pál, kit Amerikából elutazásom előtt Brooklynban meglátogattam és részletesen elmondtam elhunyt testvérenek itt tartózkodását, betegségét, halálát. Csodálatosak a jóságos Istennek utjai! Nincs kifejezésem azon örömnél leírására, mellyel ő és családja engem fogadtak. Mintha családjukhoz tartoznék, úgy halmoztak el kedvességükkel. A hála és a szeretet mily csodálatosan közel hozzák egymáshoz a szíveket! Mintha csak rátaláltak volna elveszettnek hitt és vélt Vazul testvérekre, amikor róla beszéltem. Olyan nehéz volt az elválás, mint mikor az otthon küszöbétől búcsúzik az ember.

Sírhára egy kis virágot küldtek ... A hosszú út alatt elhervadt és hervadtan vittem ki temetőnkbe, Akkád Vazul sírhára . . . Mikor sírdombjára tűztem, a megindultságtól könnyeim áztatták azt meg, mert úgy éreztem: mintha még egyszer utoljára dobbant volna Akkád Vazul porladozó szíve.

Nincs nagyobb hatalom a szeretetnél! Ez nem ismer távolságokat, nem ismer nehézségeket; ez erősebb a gépeknél, hangosabb a gyárak zajánál, mert

a szeretet mindent legyőz! Szeretet nélkül hideg a napsugár, üres a madárdal, mert az életnek a melege: a szeretet.

Misszió Detroitban.

Amerikában eltöltött legszebb napjaim közé tartozik azon négy nap, amikor Detroitban a magyar katolikusok új templomában missziót tartottam. A detroiti magyarság lélekszáma meghaladja a 20 ezret. Külön városrészben laknak. Legtöbben a Ford-gyárban keresik meg kenyerüket. Az ottani magyarsággal bőven nyílott alkalmam a beszélgetésre. Oly szívesen jöttek hozzám minden egyes prédikáció után. Naponta négy beszédet tartottam. Mily örömmel csüngött lelkünk a kedves Father szavain, mondotta nekem az egyik magyar testvér. Aztán miért? — kérdeztem. Hej! — sóhajtozott a kivándorolt magyar testvér, csak úgy remegtem a meghiúsultságtól és benső melegségtől, amikor szentbeszédjeibe bele-beleszótt a kedves Father egy-egy eseményt onnan hazulról... Könnyben úsztak szemei, mikor ezt mondotta... Elhallgatott és a fájdalomtól elnémult... Magam is elnémultam és elgondolkoztam, hogy ezeknek a kiszakadt véreinknek szívében nem tudta eltompítani a szülőföldhöz, az ó-hazához való meleg vonzódást és ragaszkodást semmi: sem a gyárak zaja, sem a szédületes technika, sem a magasabb munkabérek, sem a megélhetés könnyebbsége, sem a kényelmesebb utazás és szabadabb mozgás, semmi, semmi... A misszió alatt felolvadt a szívük és édes magyar érzések lettek úrrá a

lelkekben... A magyar templom szinte átalakult egy kis Magyarországgá... Ne feledjük, hogy kivándorolt magyarjaink csak addig maradnak meg magyaroknak, ameddig magyar templomaik vannak, mert azokon kívül idegen világ, idegen nyelv, idegen élet, idegen gondolkozás veszi őket körül. Szeretik is a magyarok, az amerikai magyarok az ő templomaikat. Nem egy család 1—2 órás autó-utat tesz meg, hogy vasárnap szentmisére és szentbeszédre eljőjön a magyar templomba ... Mily gyönyörű példái a vallásosságnak! Igazán tanulhatnánk tőlük és akkor nem volnának üresek templomaink... Hiába! — vallásosság és hazafiság a lélek legszebb és legvonzóbb tulajdonsága és erénye! Ápoljuk önmagunkban is mind a kettőt erővel, buzgósággal, kitartással! Helyesen mondták a búcsúzásnál a detroiti magyarok: addig szeretjük az ott-honiakat, ameddig tudjuk, hogy szeretik vallásukat és megbecsülik a hazafiságot. Igazuk volt!

Amerikába vándorolt hívek hálája.

Most egynéhány napja annak, hogy egy galamb-lelkű, nemes gondolkodású öreg pap: *Udvardy Ferenc* nyug. túskevári plébános földi életpályája véget ért: elköltözött az örök hazába, († 1926. dec. 4.) Haláláról értesítést küldöttem Amerikába, Detroit város katolikus magyar plébánosához... Mikor július végén a magyarok hatalmas új templomában Detroitban négy-napos népmissziót tartottam, a nagy hitközségben sok magyart találtam, kik Túskevállról és környékéről

vándoroltak ki. A világhírű Ford-gyárban dolgoznak. Leírhatatlan szeretettel és örömmel láttak körükben. A kis gyermekek, kik már odakinn születtek, csodálkozva méregettek végig ártatlan tekintetükkel, mikor az ó-hazáról beszéltem, meséltem nekik. Nagy szeretettel érdeklődtek az itthonmaradottak után. A túskeváriak volt plébánosuk: Udvardy Ferenc után kérdezősködtek. Meglátogattam az egyik családot: Oszkóékat. Olyan nagy szeretettel emlegették volt plébánosukat, kiről 1907-ben, amikor nevezett plébános nyugalomba vonult, lapjukban (Hungarians Sunday), annak 1907. évi október 31-iki számában, kivándorolt hívei külön is megemlékeztek.

Szóról-szóra idézem lapjukból a következőket: „Olvastuk,... hogy Udvardy Ferenc túskevári plébános úr, ki már öregsége miatt tovább nem szolgálhatott, plébániájáról lemondott. Ez a hír elszomorított minket, ide Amerikába vándorolt híveit, akiket ő oly forrón szeretett, hogy mióta eljöttünk hazulról, azóta is folyton megemlékezett rólunk és mindig érdeklődött irántunk. Mi is úgy szerettük őt, hogy talán egy hét sem múlt el, hogy meg ne emlékeztünk volna róla. Oly szépen tudott hozzánk szólni, hogy órákhosszat is elhallgattuk volna az ő szép szavait, midőn a szószékről beszélt hozzánk. Itt is sokszor elmondottuk, hogy még csak egyszer hallhassuk legalább az ő prédikálását. Most már csak azt kívánjuk mi, szeretett lelki gyermekei, hogy csendes nyugalomban tölthesse napjait s a jó Isten jutalmazza meg őt az ő sok jó tetteért” ... Azóta 20 évet töltött nyugalomban városunkban, Veszprémben, halála napjáig nem szünnén

meg vigasztalást nyújtani azoknak, kik otthonában felkeresték. Midőn eltemettük, úgy éreztem, hogy sírjára el fog szállni azok imádsága is, kik messze idegenben imádkoznak érte: az ő Amerikába vándorolt híveié.

Egy apostol sírjánál.

Kevés helyen láttam Amerikában kiszakadt véreinknél oly nagy örömet, mint Detroitban. Bármelyik magyar családnál megfordultam, bármelyik detroiti magyarral beszéltem, a második percben a társalgás a gyönyörű és hatalmas szent Kereszt templomról szólt, melynek szépen stilizált márvány keresztkútját a veszprémmegyeiek adományozták. Az ottani magyarságnak ez az új temploma legalább kétszer oly nagy, mint a veszprémi székesegyház. A Ford és egyéb gyárakban dolgozó magyar munkásság áldozatkészségét hirdeti. A legnagyobb érdeme a magyarok plébánosának volt, hogy a detroiti püspöknek ez a büszkesége, mint a püspök emlegetni szokta, felépült. Ez az érdemes és szorgalmas plébános Kovács Lajos volt.

Megvallom: fájdalommal írom le nevét, mert nemrég (1927. júl. 22.) meghalt. Az amerikai magyarság egyik legbefolyásosabb oszlopa dőlt ki vele. Már 25 éve működött kiszakadt véreink között, amikor 50 éves korában a halál váratlanul elszólította hívei köréből. Nemcsak Detroit 20 ezernyi magyarsága volt ott a temetésén, melyet maga a püspök: Callagher Mihály személyesen végzett, hanem Amerika minden részéből képviseltették magukat a magyarok.

Bámulatosan sokat dolgozott. Nagy tudását és befolyását mindenkor a magyarság szent ügyének szentelte.

Én voltam az a szerencsés, aki a detroiti magyarság új templomában az első missziót tartottam múlt évben négy napon át. Felejthetetlen napok maradnak azok számomra. Kora reggeltől késő éjjeli órákig gyóntattam. Ez a misszió egyúttal előkészület volt Csernoch János hercegprímás látogatására, ki ott egyúttal a bérmlás szentségét is kiosztotta. Szentbeszédeimbe sokszor beleszóttam az itthoni viszonyokat. Amint az ó-haza nevét említettem, könnyek jelentek meg a szemekben. A szülőföldre való ragaszkodás, a hazának megbecsülése, az otthonmaradottak szeretete melegen ég és lángol a detroiti magyarok szívében és lelkében. És ennek a tűznek élesztgetője, fenntartója, ápolója Kovács Lajos plébános volt, akinek az fájt legjobban, hogy édesanyját, ki fia után szintén kiment Amerikába, nem itthon: az édes hazai földre, hanem idegen hantok közé kellett temetnie. Annyira szerette, hogy a templom gyönyörű Jézus Szíve oltárát boldogult édesanyja emlékére emeltette. Csak azt engedje megérem a jó Isten, mondotta nekem búcsúzásnál, hogy még egyszer hazamehessek és otthon hazai földben pihenhessek... Nem így történt... Az édesanya most sem akart elválni fiától... Ha már szeretetből meghozták a nagy áldozatot, hogy kiszakadt véreink felkarolása végett itthagyták a megszokott otthont, a jó édesanya az önkéntes számkivetésben együtt akart maradni a feltámadás nagy napjáig apostol fiával... Győzött az anyai szeretet és az édesanya

imádsága... És most messze idegenben pihen az a szív, mely évtizedeken keresztül a magyarságért dobogott.. . Legyen neki könnyű az idegen föld, hol érdemes missziós munkát végzett és édesítse meg csendes álmát híveinek és barátainak imádsága, kik megindultan álljuk körül sírját és tesszük le arra hálából és kegyeletből font koszorúkat... R. i. p. Halála nagy veszteségünk, mert messze idegenben élő testvéreink egyik apostolát, egyik legjobb barátját siratjuk benne.

Adatok a szociáldemokrácia történetéhez.

Az amerikai újságok valamennyien elismeréssel írtak a chicagói eucharisztikus kongresszusról. Még a liberális lapok is megfelelő' cikkeket írtak. Általános volt az öröm Amerikában. És ez megnyilvánult az újságcikkekben is.

Annál feltűnőbb volt, hogy a szociáldemokraták new-yorki magyar központjának „A munkás” és „Új előre” c. lapjai hosszú hasábokon keresztül intéztek ellenünk és az ó-haza ellen kirohanásokat. Két gyári munkás adta át nekem az említett újságokat és mondták: „Kényszer alatt állunk, becsaptak bennünket. Keresetünk nem csekély hányadát a szakszervezeti központba kell hetenkint befizetnünk. Ennek fejében jön címünkre e két újság, mely mást sem tesz, csak szidalmaz mindenkit, aki nem az ő bűnös szekerüket tolja. Megbotránkozásunk jeléül mutatjuk meg e két szennylapot. Tessék otthon megmondani, hogy az

amerikai magyar munkásság hazafias és vallásos. Immár három hete ki vagyunk zárva a gyárból, mert a szociáldemokrata magyar központ minket, szegény magyar munkásokat belelovolt a sztrájkba, mire a gyári vezetőség azonnal elbocsátott bennünket. Ha vissza is fogadnak talán, büntetésből a legalantasabb szolgálatot kell majd teljesítenünk.” Minderről a jogos panaszcímű a demokrácia jelszavaival dobáló, kényelmesen élő, a munkások drága filléreiből meggazdagodott vezetők mitsem akarnak tudni. A fontos az, hogy a demokrácia édes frázisaitól legyen hangos minden, a munkás jóléte igazán mellékes. Ez a sztrájk eset Passaicban volt.

Ugyanígy bánt a szociáldemokrata vezetőség Pittsburgban is a magyar munkásokkal. Sztrájkba heccelte őket és a munkásság akkor már hat hete kilincselte bocsánatért, de a gyári vezetőség hajthatatlan maradt. A magyar munkásság már a kétségbeesés előtt állott, amikor egy befolyásos katolikus pap közbenjárása megnyitotta számukra újból a gyár kapuit.

Itt volna már az ideje, hogy a munkásság jól utána nézne, kiből és mikből lettek az ő szociáldemokrata vezérek. Ha meggyőződnének a valóságról, bizonyos, hogy a vezérek magukra maradnának.

Amerikai magyar beszélgetés.

Valami bámulatos, hogy Amerikában egy bevándorolt nemzet sem képes anyanyelvét megőrizni. Az angol nyelv nélkül nem boldogul az ember. A kivándorolt szülők bármennyire is iparkodnak család-

jukban fenntartani a magyar nyelvet, a gyerekek az iskolából lassan-lassan hazaviszik az angol kifejezéseket és ha az ember meglátogat egy több éve már kivándorolt magyar családot, a magyar nyelvű társalgást nem fogja megérteni a sok közbeszúrt angol kifejezés miatt, hacsak maga is nem bírja az angol nyelvet. Pl: Hazajön a leány és azt mondja: a sztórban voltam és bájoltam klóthot, ami ezt jelenti: az üzletben (store) voltam és vásároltam (to buy) ruhát (cloth). Vagy: Holnap ivningkor elmegyünk a múba, mert bjutiful reprezentésen lesz, ami tulajdonképen ez: holnap este (evening) elmegyünk a moziba (move = mozgás), mert szép (beautiful) előadás (representation) lesz. Father, kérdezte tőlem az utcán a detroiti magyar negyedben egy kis magyar fiú: tud maga fájtholni? (to fight = birkózni). Hát te tudsz? — mire felelte: sure (bizony, persze), my father is (az én atyám is) everi szandein (every = minden, Sunday = vasárnap) fájthol a plészen (place = tér). Hát szeretsz fájtholni? — folytattam. Jes, ej lejk it (I like it = szeretem azt). Merre van a magyar templom? — kérdeztem egy magyart Chicagóban. Már nincs messze, felelte, csak thri blakknyire (three = 3, block = háztömb) kell mennünk és a korneron (a sarkon) van a csörcsünk (church = templom).

Így van ez minden nemzettel. A gyermekek már erősen keverik az ó-hazai és az új-hazai nyelvet és az unokák már azt sem tudják, hogy az angol nyelven kívül egyáltalában létezik-e más nyelv is a világon. Ezért mondják, hogy Amerika felszippannt és magába olvaszt minden nációt. A magyar nyelv egyedüli

mentsvára a templom, a magyar plébánia és a magyar iskola. Szegény kivándorolt testvéreink hoznak is ezekért példás és dicséretes anyagi áldozatot. Tanulhatunk tőlük.

Bevándorlás megszorítása Amerikában.

Amióta Amerika hitelezője lett az egész világnak, amióta majd egész Európa adója lett Amerikának, az európai közönség úgy tekint Amerikára, mint az Ígéret és a jólét földjére. Az bizonyos, hogy az egész világ aranyának 47% Amerikában: az Egyesült Államokban van. Igaz az is, hogy 1914-ben 4500 dollármilliomos volt az Egyesült-Államokban, ma ugyanott már 11.000 a dollármilliomosok száma. A gazdagsággal együtt jár azonban a fényűzés is. Mert míg 1920-ban, mint a New York Times írja, szépitőszerekre 208 millió dollárt adtak ki, ez a szám 1925-ben már 2.195 millió dollárra emelkedett. Van Chicagóban egy ilyen kereskedés, melynek bevétele — mint mondották — a múlt évben 6 millió dollár volt. Mindezzel természetesen velejár, hogy a családok egy része a gyermekáldás helyett a fényűzésben és a pompában keresi örömét. Akárcsak Európában! E tekintetben szeretnek a statisztikusok elsősorban Franciaországra hivatkozni, hol 1850-ben ezer lakosra 25.4% gyermek, ma csak 19.6% számítható. Szomorú a helyzet Angliában is, hol 35.4%-ról 25.6%-ra ment vissza a gyermekszületés. Legszomorúbbak a viszonyok Szászországban, hol 1000 lakosra csak 14.2%

születés esik. Nagy visszaesést mutatnak a világ-
városok is. Így pl. Berlinben 1870-től kezdve a lakos-
ság száma megkétszereződött, ellenben a születések
száma 1464-el kevesebb lett. Parisban 1000 lakost
számítva 26%-ról 16.6%-ra szállott le. Londonban
1900-tól 1910-ig 30-ról 24%-ra, míg New-Yorkban és
Chicagóban 1000 lakosra csak 12.2 % esik. És dacára
ennek, Amerika szorgosan elzárta határait és alaposan
megszorította a bevándorlást. Megtette és megteszi
ezt, noha a munkaalkalmak ma még több lehetőséget
nyújtanának a bevándorlóknak. Hiszen magából a
széntermelésből, mely az egész világon 1925-ben
1186 millió tonna volt, 45.65% esik Amerikára, míg
Európára csak 45.48 %, holott 1900-ban a világ szén-
termelésének 60.69%-a Európáé volt. Még nagyobb
a fejlődés a vastermelés terén, mely a régi 32.5 %-ról
67.3%-ra emelkedett.

Mindezek dacára a bevándorlás évről-évre jobban
és jobban megszorítatik. Míg *1910-ben* a bevándorlók
száma 1,941.570, *1911-ben* 878.587, *1912-ben* 838.172,
1913-ban 1,197.892, *1914-ben* 1,218.480 volt, addig
1923—24-ben már csak 706.896, *1924—25-ben* 291.314,
1927. január 1-től már csak évi 150.000 lehet.

A bevándorlás megszorításának fő oka azon
törekvés, hogy *Amerika legyen az amerikaiaké!*
Ezen nacionális lelkesedés 1914-től kezdve folyton
emelkedik és ma már teljes kifejlődésében van. Az
iskolai oktatás is erre van alapozva: nemzeti irány-
ban fejleszteni az energiákat! Ezen hazafias törek-
vésekkel csirájában kiölnek minden legkisebb kikez-
dést, mely a bolsevizmus felé tart. Amerikában

általánosan hangoztatják, hogy a bevándorlási tilalom mindaddig szigorúan fenn fog maradni, míg Európában minden legkisebb bolsevista propaganda meg nem szűnik. A bolsevizmusban oly nagy veszedelmet látnak, hogy a legkisebb bolsevista irányú megnyilvánulást azonnali elzárással büntetik. A polgárok szabadsága csak úgy védelmezhető meg, melynek letörését jelentené a bolsevizmus térhódítása. Amerika olyan nemzeti öntudatra ébredt, jobban mondva: olyan erős veretű nemzeti patinát akar magára felvenni, mely ezen nemzeti jellegét biztosítsa minden bevándorlással, minden alkotmányellenes törekvéssel szemben, mert jól tudják és helyesen számítanak: hogy csak az biztosíthatja az állam fennmaradását, erősségét és fejlődését.

Gazdagság és bevándorlás.

Közmondássá vált, hogy Amerikában vannak a dollárkirályok. Tény, hogy a gazdagság nagy és hogy egyesek birtokában rengeteg vagyon van. Ez a vagyongyűjtés legnagyobb mértékben a világháborúban folyt. Wilson emléke semmi másért nem szimpatikus az amerikai előtt, csak azért, hogy Amerikát is bekapcsolta a világháborúba, mely kezükre juttatta a világ pénzpiacát. Míg 1855-ben csak 27 milliomos volt az Egyesült Államokban, 1914-ben ez a szám 4500-ra emelkedett. Ekkor kiütött a világháború és Amerikában szinte napról-napra egy-egy új milliomos jelent meg a pénzpiacon, úgy hogy 1917-ben 11.800 milliomost számoltak. Ez a szám az 1921—22. évek-

ben, a pénzkrízis idején alaposan visszaesett, mert 1923-ban csak 8600 milliomosról tud a statisztika. Egy évre rá, 1924-ben újból nagy az emelkedés, mert már 11.000 lett a milliomosok száma, mely 1927-re már 15.000-re emelkedett. Most van Amerika az ő gazdagságának zenitjén. Félti is aggodalmasan hatalmas vagyonát. A bevándorlásra szigorú korlátozásokat írt elő. A bevándorlás ellen vétőkkel szemben nem ismer kíméletet. Erre nézve elmondok egy kis történetet. Hajónkon, az Olympicon, a mai Jugoszláviából velünk utazott 180 horvát és szlovén. Ezek egymás között beszélgetve boldogan várták a pillanatot, hogy az új-világ földjére lépjenek, hová az eucharisztikus congressus címén mentek, de azzal a titkos szándékkal, hogy Amerikában maradnak és ott letelepednek. Mitsem gyanítva, egymást vigasztalva várták a kiszállás boldog pillanatát. Nem sejtették, hogy a hajón az utasok között detektívek is lehetnek, kik éppen arra leselkedtek, hogy a letelepedés szándékait kikutassák és egy-egy elejtett szó nyomán a pasasokat tervük kivitelében megakadályozzák. Mi történt? A kiszállásnál a legszigorúbb kontrollt alkalmazták és a 180 jugoszláviai utas közül 8 partra szállhatott, míg a többi 172 utast elvitték a kikötőben levő szigetre, hol bevárták az első hajót és valamennyit, természetesen saját költségükre, visszaküldték Európába. Az ilyen eset nagyon gyakori. Ebben Amerika nagyon következetes, de törvény törvény és azt be kell tartani. Újabban Canadán keresztül merészkednek be az Egyesült-Államokba. Nem ajánlatos a kísérletezés. Nem egyszer halálos kimenetelű, mert a csendőrség

pardont nem ismer. Detroitban hallottam, hogy a Michigan tavon négy pasas iparkodott egy csónakon partot érni. Azért csónakon, hogy az őrség mitsem sejtessen, csomag és minden holmi nélkül, mintha odavaló lakósok volnának. Igen ám! Az őr jeleire választ nem adtak, az őr fegyverét használta és mind a négyet lelőtte. A gazdagság féltékennyé teszi az embereket és annak védelmére nem egyszer kegyetlen védelmi módszert alkalmaznak.

Amerika pénz-királyairól.

Annak igazolására, hogy az Egyesült-Államokban egyesek kezén szinte szédületes nagy vagyon van, szolgálók néhány adattal. Első helyen áll Ford Henrik, kinek vagyonát 1150 millió dollárra becsülik. Magának a gyárnak értéke 1000 millió dollár. A Ford-család után következik a Rockefeller-dinasztia, mely 600 millió dollár vagyont képvisel. Utána következnek a többi pénz-arisztokraták: Mellon Testvérek bankja és alumíniumgyára jelent 200 millió dollár vagyont. A westminsteri fejedelem amerikai vagyona szintén 200 millió dollár. Harkness Testvérek szintén 200 millió dollár értékű vagyonnak birtokosai. Zaharoff Vazulnak vagyona 125 millió dollár. Hatalmas fegyvergyára van és az övé a Monte-Carloi Casino fele. Payne Whitney vagyona, mely vas- és olajgyár, azonkívül bankház, 100 millió dollár. Hasonló vagyonnal rendelkeznek Baker György (bankház), F. W. Vanderbilt (vasutak), kinek csodálatosan szép és hatalmas palotája van New-Yorkban, Astor Vince (szörme, föl-

dek, szállodák), B. Walker Tamás (fa- és papírkereskedés), H. Mitsui japán báró, Simon J. Patinn, aki bankhivatalnokból ón-királyyá küzdötte fel magát, a belga származású Loevenstein Alfred. Az itt közölt listán, melyet a New-York Times nyomán állítottam össze, németek és franciák hiányoznak, ami bizonyos feltűnő. A listán nem szerepel a híres Rothschild-család, holott vagyona 200 millió dollár, mert a sok örökös között a hatalmas vagyon szétesztatván, egy-egy kezén aránylag nincs oly szédítően nagy vagyon. Ugyanez a helyzet a Guggenheim-családnál. Érdekes megemlíteni, hogy Wayerhauser Frigyes fakereskedő, aki nemrég meghalt, 30 milliárd fatörzset és 350 millió dollárt hagyott hátra. Hogy a felsorolt számok mily óriási vagyont jelentenek, meglátjuk abból, ha összehasonlítást teszünk. 1912-ben, tehát a háború előtt, amikor nagy gazdagsága miatt az egész világ remegett Németország expansiv erejétől, Amerika vagyona több mint 186 milliárd dollár, Németorszáé több mint 73 millió dollár volt. Ez a szám 1922-ben a világháború után Németországban aránylag nagyon visszaesett, ellenben Amerikában több mint 320 millió dollárra emelkedett. Ami már most a vagyonnak elosztását jelenti a népesség lélekszámához viszonyítva, Amerika gazdagságát mutatja, hogy míg ott 1913-ban egy fejre 354 dollár esik, Angliában csak 243 dollár, míg Németországban 146 dollár. Ez a vagyanelosztás 1918-ban Amerikában egy fejre már 586 dollárt mutat. Mindezek a számítások és összehasonlítások azt mutatják, hogy mennyire gazdag Amerika. Amikor ezen gazdagságról hallunk, azt hinnők, hogy ott most már

minden rendben van. Szó sincs róla! Sehol a világon nincs annyi öngyilkosság, mint a gazdagság hazájában. Ez pedig azt jelenti, hogy a boldogság és megelégedettség alapfeltétele nem egyedül és kizárólag a gazdagság és vagyon. Ehhez még kell valami, amit a világ nem tud adni. Ez pedig a hit, a vallásosság, amely azt mondhatja velem, amit a Szentírásban olvassunk: „Mit ér az embernek, ha az egész világot is megnyeri, de lelkének kárát vallja.”

Amerikai borbélyüzletben.

Az ipari üzemek közül kevés virágzik annyira, mint a borbélyüzem. A bevándorlónak azonnal feltűnnek a pazar kényelemmel berendezett és hatalmas fodrásztermek. A borbélyüzleteknek hatalmas kirkatai vannak és nagyon sok esetben billiárdasztalok is a vendégek rendelkezésére állanak, hogy az esetleges várakozás annál könnyebben eltűrhető és elszenvedhető legyen. Feltűnően sok a borbélyüzlet. Ez könnyen magyarázható abból a körülményből, hogy egy amerikai reggeli toilettjéhez hozzátartozik a mindennapi borotválkozás. A borotválkozás is teljesen más szisztéma szerint történik, mint Európában. Az első, ami meglepett, hogy az embert inkább fekvő, mint ülő helyzetben borotválja a borbély. Először is bepemecselik az ember képét szappannal és azután valami finom parfümös oldattal vegyített meleg vízbe mártott bolyhos törülközővel néhány percre az ember ábrázatát befödik oly ügyesen, hogy csak az orr legyen szabad a lélegzés miatt. Amint ettől a különben nagyon

kellemes befacslizástól megszabadul a páciens, valami kellemes és üdítő érzés hatja át az ember arcukat, melyet azután vékonyan beszappanoznak és a beretva egy-két pillanat alatt tükörsima felületűvé varázsolja a páciens ábrázatát. Ezután jön az arcmasszázs, majd vasalószerű melegítővel az egész ábrázat megvillanyozása, vimedlik és egyebek eltüntetése vagy betapasztása, üdítő hatású illatszerezés és bepúderozás. Mialatt azonban mindez megtörténik, az üzlet egy másik alkalmazottja mindkét kezén elvégzi a manikűrözést, a harmadik alkalmazott pedig: a nélkülözhetetlen néger, ragyogó fényessé tisztítja a vendég cipőit. Oly gyorsasággal történik mindez, hogy rövid 10—15 perc alatt a vendég már fizetheti az előírt taxát, ami kitesz 3 dollárt. Jól esett tapasztalnom a dicséretes és ragyogó tisztaságot, amire az amerikai különben is nagyon kényes.

A nők részére külön női fodrásztermek állanak rendelkezésre. Ezeknek üzeme az utolsó 4—5 év alatt rohamosan fellendült, amióta a levágott hajviselet lett divattá.

Ezzel kapcsolatban eszembe jut egy amerikainak megjegyzése: „A levágott hajviseletet mi amerikaiak kezdtük ezelőtt öt évvel divatba hozni — mondotta nekem. — Persze, Európa mindenben utánoz bennünket. Itt most már újból a hosszú hajviseletet fészírozzák egyesek. Ha ez a törekvés győz, úgy Európa is abba fogja hagyni az ott divatosan bubifrizurának nevezett hajviseletet.”

Az amerikaiakban tényleg van bizonyos fölényes öntudat, mely abban merül ki, hogy maradinak tartja

az európaiat, aki szerinte mást sem tud, mint mindenben Amerikát utánozni. Az amerikai szerelmes Amerikába. Neki minden más világrész lenézett valami. Szerinte minden jó csak Amerikában lehet. Amerika neki a világ közepe. Igaz, hogy Amerika egy dúsgazdag földrész, hol megterem és van a világon minden. Ma pénzügyileg is a világ leggazdagabb bankárja és tőkepénzese. És mégis sajtóságos, hogy mindezeknek dacára az összes bevándorlók szívében, tartozzanak bármelyik nemzethez, ott él a vágyódás: „még csak egyszer hazamenni az édes szülőföldre”, az ó-hazába, mert jó és kellemes lehet, megengedem, másutt is, de mégis csak legjobb otthon.

Szállodai élet Amerikában.

Általánosan elismert tény, hogy Amerikában az élet bizony drága. Ezt tapasztaltam a hotelokban. Igaz, hogy azok minden elképzelhető kényelemmel vannak berendezve. Legmagasabb árakkal Chicagóban találkoztam. A drágaság itt nem bántott, mert Mundelein bíboros, chicagói érsek vendége voltam és a szállodai szoba-költséget fizette. Itt szobám napi ára 9 dollár volt, vagyis több mint 600.000 kor. Az étkezés már érzékenyen hatott pénztárcámra. Reggeliért fizettem 50—60.000 K-t, ebédért 200—300 ezer K-ig. Vacsorára egy igen kedves magyar család: Bánfi Károlyék láttak vendégül. Az árak nagyságát mutatja, hogy 5—6 nap alatt Chicagóban a nagy távolságok miatt kereken 50 dollárt elautóztam, noha nagyon sokszor szíves meghívásra mint vendég jár-

hattam-kelhettem autón. Szállodai szobám, melynek napi ára 9 dollárba került, elegáns berendezésű volt. Mintha egy szalonba lépett volna be az ember. A szobából három ajtó is nyílt: az egyik a fürdőszobába, a másik egy kis helyiségbe, hol villanyberendezésű főzőedények és jégszekrény, állandó friss jéggel állott rendelkezésre, a harmadik ajtó pedig az ágyat zárta el. Amint az ember az ajtót kinyitotta, lassú tempóban a falból leereszkedett egy hatalmas és roppant kényelmes ágy. A hotelok tisztasága elsőrendű. Amerikában különben is sokat adnak a tisztaságra. Bármily egyszerű étkezdét kerestem fel, mindenütt egy csinosan berendezett külön helyiség áll a vendégek rendelkezésére: kézmosásra és ha tetszik, cipőtisztításra, melyet mindenütt négerek végeznek 15 centért, vagyis 10.000 K-ért. A hotel-kiszolgálásban, bármennyire furcsának is látszik, nincs benne a cipőtisztítás. Legtöbb helyen, mint említettem, az e célra berendezett helyiségben külön díjazásért elvégzik ezt a négerok. Érdekes látvány, amikor a másfél méter magasságban egymás után sorakozó székeken ülnek a pasasok és pedálszerű alkotáson végigsorakoznak a lábak és a szegény néger hol komolyan, hol vidám arccal tükörfényessé varázsolja egy-két perc alatt a lábbeliket. Voltam olyan hotelben (Buffalóban), hol két flanelldarab áll a vendég rendelkezésére cipőtisztításra. Neve is elárulja: schoe cloth. Emiékül egypárat magammal hoztam. Természetesen minden nap új cipőtisztító ruha várja szobájában a vendéget. Washingtonban tapasztaltam, hogy minden ajtó előtt egy kis levélke várja az álmából felébredő vendéget,

melyben a szálloda vezetősége közli a vendéggel az általa bementetett adatokat és kéri, hogy az esetleges hibákat a vendég közölje és egyben jelzi, hogy a szoba napi ára mennyi. Az enyém 6 dollárba került itt. A kiszolgálás elsőrangú és elegáns. Borraivaló nincs divatban. Az árakhoz 10% hozzáadatik ezen címen. Ez kellemes, mert nincs az ember molesztálásnak kitéve, mint Bécsben, hol távozáskor nem kevesebb, mint 8 alkalmazott barátságos mosolya várt viszonzásul borraivalót, ami majdnem többbe került, mint a szoba ára. A vendég Amerikában otthonosan érzi magát a hotelokban is. Ez a helyes.

Divat Amerikában és Európában.

Az újságok az utóbbi időben sok viccet hoztak a közérkölciség védelmére kiadott belügyminiszteri körrendelettel kapcsolatban. Sokan megmosolyogták a rendeletet, mások üdvös intézkedésnek minősítették, voltak és vannak, akik kemény kritikával kísérik. Pedig legyünk csak őszinték: ez a rendelet sem jelent volna meg, hogyha arra szükség nem lett volna. És most tegyük hozzá: sajnós, hogy szükség volt rá. A rendeletért tehát ne a minisztert vagy a kormányt okozzuk, hanem legfeljebb önmagunkra vethetünk követ.

Tagadhatatlan ugyanis, hogy az utóbbi években sok panasz merült fel a köztisztesség megsértése ellen. A sokat emlegetett német pedagógus: Foerster, kinek több könyvét magyar nyelvre is lefordították és aki Budapesten több előadást is tartott, ennek

okát két körülményben látja: 1. hogy a férfiak nem mindig lovagiasak, 2. hogy a nők nem egyszer túlzásba viszik az „öltözetlen öltözködést”. Az erkölcsi érzés mély sülyedésére mutató és a nők öltözködésében uralkodó divat ellen hazánkban legelőször a katolikus püspöki kar emelte fel, még 1924-ben, tiltakozó és figyelmeztető szavát.

A német, francia, osztrák, olasz püspökök szintén közzétették figyelmeztetésüket a ruhátlan öltözködés ellen. Ebben legelői Franciaország vezet, mert Európában a női divatot a párisi divatkirályok írják elő. A párisi Hachette-cég nemrég egy kis könyvet adott ki André Blum tollából a francia kosztüm történetéről. Ebből a kis könyvből megtudjuk, hogy Paris miképpen lesz az egész világ divatjának irányítója. Ugyanis a XVII. században a francia udvar nemcsak a kalandorokat vonzotta magához, hanem az olasz színjászokat és művészeket is és ezzel egyszerre Paris diktálta a divatot és azóta — írja Blum — boldogtalanok a nők, ha azt nem mondhatják magukról, hogy ruhájuk a legújabb párisi divat szerint készült és ha nem követhetik el egyúttal a párisi arc- és hajápolás folyton változó formáit. Mindezt csak azért említem, mert kellemetlenül hatott rám azon ' > nagy ellentét, ami Amerika és Európa között van, a divatot és az utcai, mondjuk: nyilvános helyeken tanúsított magaviseletet illetőleg. Egy-két világvárost említek, melyek egyike az amerikai, másika az európai felfogást tükrözi vissza: New-York és Paris, vagy Chicago és Berlin, vagy Philadelphia, Washington és Brüsszel, vagy Detroit, Buffalo és mondjuk Budapest.

Az összehasonlítás Amerika javára billenti a mérleget. Amerikában például szinte lehetetlen, hogy valaki utcán, vonaton, villanyoson, nyilvános helyeken bárkit is molesztáljon flörtjével, indiszkrét tekintettel, hívatlan megszólítással. Ezzel szemben teljesen más képet nyújt az európai városok: Paris, Berlin, Wien, Budapest élete. Amikor amerikai utamról beszámolót tartottam, az amerikaiak dicséretére említettem, hogy coquetterie sehol sem volt látható és tapasztalható. Nem egy családban mondták, hogy Amerikában senki sincs kitéve kellemetlen inzultusoknak. Feltűnő az ellentét Amerika és Európa között a nők haj- és arcápolását illetőleg is. A bubifrizura, igaz, Amerikából jött hozzánk, de ott nem is bubi-nak, hanem egyszerűen levágott hajviseletnek mondják. Az amerikai ezt tisztára kényelmi szempontból tette és nem más célzattal. Helyesen-e vagy sem, ez már más kérdés. Az arcápolás sem oly feltűnő Amerikában, mint itthon Európában. A rouge használata ma Európában talán Olaszországban dívik legjobban a maga túlzásaival. Amerika ebben is elnyeri Európával szemben a discretio pálmáját.

Talán furcsának tűnik fel, hogy éppen én irok ezekről. De hisz jelen feljegyzésem célja nem egyéb, mint rámutatni arra, hogy a „business”, az „üzlet” hazájától, Amerikától nemcsak technikát tanulhatunk és filmkompozíciókat kölcsönözhetünk, hanem erkölcsvédelmet is, külső formát, komolyságot. Az embert széppé, kedvelté, kellemessé finom lelkülete, komoly tanultsága teszi és nem a pusztán külsőnek túlzásig menő kultusza, mert így könnyen beleeshetünk abba

a modernnek nevezett betegségbe, melyet Foerster, a már említett német pedagógus, így jellemez: „Aussen fix und innen nix.”

Chicagói vágóhíd.

Az amerikai látványosságok között világhírré tett szert a chicagói vágóhíd. Amerikai utam előtt sokan emlegették ezt előttem. Mondogatták, hogy erről már annyit olvastak és hallottak, — ez a legnagyobb a földkerekségen. A híresztelések tényleg megfelelnek a valóságnak. Három osztálya van. Az egyikben a sertések, a másokban a marhák, a harmadikban a birkák kerülnek leölésre és azután feldolgozásra. Végignézttem mindhármát. Az arányok nagyságára jellemző, hogy naponta 10—12 ezer sertés, 2 ezer marha és 4—6 ezer birka kerül leölésre. Rengeteg személyzettel és technikai erőre berendezve minden. A gépek óriási zakatolással működnek és szédületes gyorsasággal megy a munka. Hatalmas fagyasztók, külön vasúti hálózat, elegánsan berendezett bőrfeldolgozási üzemek. Egy egész város. Az alkalmazottak között nagyon sok a néger. A legalantasabb munkát azon bevándorló idegenekkel végeztetik, akik nem bírják az angol nyelvet és nyelvtudás hiányában hányattatnak hol ide, hol oda. Sajnos, hogy két magyart is találtunk ezek között. Elbeszélgettünk velük. Hat hete robotolnak már ott napszámban, végtelen elkeseredettséggel szívükben. Gyalog is megtennék az utat, mondták, csak lehetne, mert egyetlen vágyuk, hogy hazajöjjenek. Csak ez sikerüljön, soha

többé nem fognak felülni a mézes-mázos ígéreteknek. Bizony, ne vegyen kezébe senki vándorbotot, és ha már a körülmények valakit kivándorlásra kényszerítenének, csak abban az esetben induljon neki az új világnak, ha biztos megélhetés várja. Sok magyar testvérünkkel beszéltem. Nem egy panaszkodott, hogy csak még egyszer hazamehessen, hát bizony nem fog kimenni többé semmiért ezen a világon. A megélhetési és munkaviszonyok bizony Amerikában sem rózsásak. — De hogy visszatérjek a chicagói vágóhíd leírására, megemlítem még, hogy alkalmam volt a telep igazgatójával megismerkedni. Rengeteg látogatója van a vágóhídnak, említette. És sajtáságos, folytatta, hogy a látogatók 80 %-a nő, kiket ide is elhoz kíváncsiságuk. Különösen a nagyvilági nők látogatják óriási számban. Szinte kellemetlen nem egyszer, amikor egyesek a sok vér láttára és illatára elájulnak, másokat pedig egyenesen el kell parancsolni egyes helyekről, mert óraszám elálldogálnak ott, ahol szinte szédületes gyorsasággal szűrják le az állatokat. Tény az, hogy én magam nem bántam meg, hogy ezt is megtekintettem, de bizonyos, hogy nem bántam, amikor három óráig tartó látogatásunknak végére értünk. Pedáns tisztaság és a legszigorúbb orvosi felügyelet jellemzi ezen érdekes telepet.

Wanemaker.

Ez egy olyan név, melyet mindenki ismer Amerikában. Olyan ismeretes, mint a Ford név. Wanemaker egy földhöz tapadt szegény munkáscsalád gyermeke volt. Mint 8—10 éves fűcska forgalmas utcák sarkain

és kereszteződésénél 5 és 10 centért apróságokat árulgatott és kellemetlenkedett ajánlataival a járókelőknek. Az élelmes fiúnak nagy sikerei voltak. Nemcsak az eladásra reabízott tárgyakat (cipőfűző, cukorka, játékszer) adta el, hanem a saját pénzén is vett egyet-mást és egy-két centtel drágábban eladta. A szemfüles 10 éves fiúcskában az üzleti szellem mindinkább kifejlődött és egy merész elhatározási pillanatban mint fiatal gyerekeMBER üzletet nyitott New-York legforgalmasabb utcájában és annak csalogató nevet is adott: „Az 5 centhez”. Minden darab 5 centért volt kapható. A merész vállalkozás fényesen sikerült. Egy második üzletet is nyitott „A 10 centhez”, hol minden tárgy 10 centbe került. A világváros kíváncsi publikuma sok érdekességet talált ezekben az üzletekben és a tömeges látogatásnak Wanemaker részére meggazdagodás lett a vége. Ma már két hatalmas, 14 emeletes, összekötő függő hidakkal, átjárókkal ellátott épületkolosszus hirdeti Wanemaker ügyességét és szerencsés vállalkozását. Hasonló nagy üzlete van Philadelphiában és számtalan fióküzlete az Egyesült-Államok többi városában. Örülök, hogy mind a new-yorki, mind a philadelphiai főüzletet megtekinthettem. Az ember szívesen megtekinti a budapesti Párisi Nagy Áruházat, a berlini Friedrich-strassei üzletházakat, a párisi nagy áruházakat, de túlzás nélkül állíthatom, hogy Wanemaker valamennyit túlszárnyalja . . . Van ott a világon minden . . . Mint érdekességet említem meg a következőket ... Ha egy jegypár, mondjuk, délelőtt folyamán 3—4 szobás lakást akar és azt estig be-

bútorozni is óhajtaná, sőt még összes ruhaneműjét is aznap estig beszerezni akarná, akkor délelőtt elmennek Wanemaker üzletébe ... ott kiválogatják maguknak a bútorokat, a szobadíszeket, megveszik az u. n. kelengyét, sőt mindkettőjük számára az összes ruhákat és kelengyéket... a számlát kiegyenlítik és az üzlet 14-ik emeletén levő lakásberendezési osztályban kiválasztanak térkép után egy megfelelő lakást, azt lefoglalják, bérbeveszik és azt mondják: hogy mi most elmegyünk esküvőre és délután, mondjuk: 6 órakor új otthonunkba érkezünk, úgy Wanemaker délután 6 órára a kibérelt lakást a délelőtt megvásárolt bútorokkal berendezzi, a ruhaneműek a szekrényekben gondosan elhelyezve, a bútorok, képek stb. . . . rendes helyükön ... és délután 6 órakor a boldog új pár elfoglalhatja elegánsan berendezett lakását. . .

Szinte fantasztikus az egész, oly furcsán hangzik és lehetetlennek látszik . . . pedig valóság ... Ez Wanemaker zsenialitása, mely egyúttal igazi amerikai stíle és berendezésre is vall.

A philadelphiai üzlet 14-ik emeletén van egy hatalmas, piros drapériákkal díszített terem. Ott őrzi Wanemaker Munkácsy két legszebb eredeti festményét: Krisztus Pilátus előtt és Krisztus a keresztfán. Külön engedély kell a bejutáshoz. Megkaptam ... A magyarázó lelkes tempóban mondotta el angol nyelven a két festmény remek tulajdonságait. . . Kíváncsiságból megkérdeztem, hogy ki volt az a híres Munkácsy?! Felelet: európai festő . . . Tovább folytatva mondtam, hogy magyar volt. . . Erre ciceró-

nénk csak anyit mondott: igen? — azt nem tudom, de annyi bizonyos, hogy európai volt. . . Elbúcsúztunk, leikére kötöttük, hogy minden egyes magyarázatnál el ne feledje megemlíteni, hogy Munkácsy a magyarok dicsősége, és szomorúan távoztunk...

Nem érdekes, de igaz.

Philadelphiában megtekintettem a világkiállítást is, mely Amerikához mért hatalmas arányaival imponáló volt. igaz, hogy óriási deficittel végződött az egész, de Amerika pénzgazdagságának mindez krízist még nem jelentett. Itt láttam az egyik pavillonban egy „nem érdekes, de igaz” festményt. Egy csoportkép. Olajfestmény. Középen egy női alak fekete ruhában, amint nehéz fátyolát arcáról fellebbenti: mintha leplezni óhajtaná önmagát, hogy íme lássátok: én vagyok. Ezen főalak körül egyes jelenetek: egy családi perpatvar, egy öngyilkosság, egy lelki gyötrelmek között vergődő nő, egy világfájdalmas férfi, embergyűlölő asszony, egy kétségbeesett férj, egy elhagyott lakás árva gyermekekkel . . . Amikor ezen feltűnő kép előtt szinte önkéntelenül megálltam és annak magyarázatát kerestem, azonnal megtaláltam. Rávezetett egy fiatal amerikai pár. Ők is a képet nézték és egyikük azt mondotta: „It is not interesting” („Ez nem érdekes”), „but true” („de igaz”) — felelt rá a másik. Igen! E kép az életből van véve. A lefátyolozott nőalak szimbolizálja azt, aki mindig mosolyog reád, valahányszor vele találkozol és beszélsz, aki elsuttogja füledbe, hogy mily borzasztó és

kompromittáló hírek keringenek felőled szájról-szájra, — aki feltolja magát védődnek: igéri, hogy megvédelmez és sikraszáll érted, csak bízzál vakon őbenne, — aki jóbarát vagy a hűséges barátnő fátyolában közeledik hozzád, hogy bizalomra nyissa meg szívedet és elpanaszold neki, egyedül neki: az egyetlen titoktartónak, minden bajodat, minden nehézségedet,

— aki aggódik is érted, de csak addig, míg előtted áll, — de amikor arcába akarsz tekinteni, hogy megismerjed ezt az igaz barátodat, — amikor fellebbenti fátyolát, akkor látod, hogy neve, mely egész valóságát kifejezi, amint annak a nem érdekes, de igaz festménynek sarkára volt ráírva: gossip, pletyka ... Igen, pletyka a neve a festmény főalakjának, aki képes egyetlen szavával egy egész élet küzdelmei árán fölépített családi élet boldogságát porba dönteni,

— aki a krónikás feljegyzése szerint nem egy ártatlan embert kergetett a halálba, — aki ha egyszer rányomta valakire a bélyegét, nem kutatja többé, hogy vajjon nem cselekedett-e igazságtalanul, nem ítelt-e alaptalanul vagy elhamarkodva, — aki nyelveskedésével nem egy házaspár boldog szerelme közé dobta bele a féltékenykedés izzó üszkét, — aki megakad minden botlásán, de ugyanakkor kritikával képes követni minden jószándékú felemelkedést, — akinek van szíve pellengérré állítani atyákat, anyákat, de ugyanakkor nincs szíve megsegíteni azoknak ártatlanul szenvedő gyermekeit, — aki elitéi másokat oly hibákért, amelyek talán az ő lelkiismeretét is nyomják, — aki felelőtlenül ítélkezik, kritizál, rágalmaz, mindig csak mások hibáival foglalkozik és

nem gondol Kempis bölcs mondására: „Mindnyájan gyarlók vagyunk, de te ne tarts senkit gyarlóbbnak tenmagadnál!”.

Amikor ezeket olvastam le: ezt a sok tanulságot a képről, igazat adtam szomszédaimnak: hogy tényleg nincs benne érdekesség, de van benne igazság.

Atlantic City.

Tagadhatatlanul vannak Európának is gyönyörű tengeri fürdői, de amit Amerika tud felmutatni a Philadelphiától 60 angol mérföldre fekvő Atlantic Cytiben, az felülmúl minden konkurrenciát. Nem amerikai túzás, amikor a világ legnagyobb szórakozóhelyének nevezte el. Hiszen nem kevesebb, mint 8—10 millió ember látogatja évenként ezt a 10 mérföld hosszúságban elterjedő fürdőhelyet. A tengerparton végig deszkaburkolatú gyönyörű sétány, hol kényelmes és gumikerekeken tolható tologatószékeken tehet sétát az ember. Ezeket a székeket négerek tolják maguk előtt. Ezenkívül egymás mellett 6 hosszú sétány van beépítve a tengerbe. Ezek az u. n. „pierek”. Mindegyiken hatalmas épületek a fürdővendégek szórakoztatására (múzeumok, mozik, kávéházak, mutatványok, színházak, sportelőadások, cirkuszok). Amikor én ott voltam, 300.000 fürdővendég volt. Naponta közlik az előző napi vendéglétszámot. Elegáns stílusban gazdag, hatalmas szállodák sorakoznak egymás mellett. Legszebb a Traymore Hotel két kiemelkedő zöld kupolájával és virágokkal díszített, esténként pazarul kivilágított 22 emeletével és 2000 szobájával

és ugyanannyi fürdőszobával. Igazi amerikai fantasztikus felfogásra vall az Elephant Hotel, melynek külső formája teljesen olyan, mint egy elefánt. Hét emelettel. Az elefánt hátán egy magas kilátó, honnan mesés látványt nyújt a tenger és a strand. Ami szórakoztató és mulattató elképzelhető, az mind megtalálható Atlantic Cityben. A szórakozó helyeken kívül rengeteg árúház, hol a világ minden nemzetének és népének árúcíkké kapható. Nagyon érdekes a vendégek tarka-barka színes csoportja. Van ott minden népfaj képviselve és az európai szemeknek nagyon furcsa viseletekben. Igazi bábeli nyelvzavar. A világ minden nyelvén hall az ember beszélgetést. Megemlítem még, hogy itt Atlantic Cityben tartják meg évenként a szépségversenyt óriási ünnepek és parádék között és aki a győztes, azt bíborpalástba öltöztetik, 2000 dollárral és értéktárgyakkal megajándékozzák és ünnepélyesen kimondja a zsűri, hogy erre az évre Amerika legszebb leánya (Miss America) X. Y., aki ezt a megkülönböztetett címet viseli egy éven keresztül. Egyik évben egy kaliforniai gépírókisasszonyé lett a győzelem pálmája. Amikor győztes lett, örömeiben felkiáltott: „Én vagyok a világ legboldogabb leánya!” Érthető, mert szerény keresetéből özvegy édes anyját és öt testvérét tartotta. A sok ajándék boldoggá tette, mert többet adhatott azoknak, akikért dolgozott. Ennek a derék leánynak szépségével csak szívjósága vettekedett, amiért mindenki szimpátiáját megnyerte. Boldog volt a győzelemért, mert többet adhatott szeretteinek szívének jóságából.

Niagara-vízesés.

Sok csodája van a világnak, de a legnagyobb, melyet a természet mint rendkívülit, szinte csodába menő jelenséget felmutathat: az a Niagara-vízesés. Nem hiába nevezték el az őslakosok, az indiánok, „a vizek mennydörgésének”. A vízesés egy jó órai autózással megközelíthető Buffalóból. A Niagara-folyó mindössze 54 km. hosszú, melyen az Erie-tónak vize folyik az Ontario-tóba, melynek medencéje 60 méterrel lejjebb van. A mérhetetlen víztömeg két helyen zuhan alá, mert a Kecske-sziget közvetlen az esés előtt két részre osztja, a kisebbik az amerikai, a nagyobbik a canadai. Az első 330 méter széles vízár, a másik 900 méter. A dübörgés már messziről hallható, ami nem csoda, hiszen a percenként lezuhogó víztömeget félmillió köbméterre becsülik. A vízesés nagyságát elképzelhetjük, ha elgondoljuk, hogy 17 millió lóerőt képvisel. A sziklára leszakadó víztömeg egész párafelhőt alkot, melyből a nap csodásan szép szivárványcsipkézetet szövöget. A kíváncsi ember nem elégszik meg a látvánnyal. Annak közelébe akar jutni. Olyan nagyságú gőzshajón, amilyent Budapesten a Dunán látunk, elég közel merészkedik az ember. Vízmentes gumiköpenyt öltöttünk magunkra, fejünkre szintén gumiból csuklyát húztunk, amikor hajónk: a Maid of the Mist (Köd leánya) közel vitt a vízeséshez, mely ezer színpompában szakadt alá és dübörögve tépte szét magát az ebéd utáni napsugárban a sziklákon. Ez egy évezredes csata és küzdelem a víz és a kő között, igaz marad a közmondás, hogy gutta

cavat lapidem, mert az irtózatos erővel leeső rengeteg víztömeg folyton szakítja és tördeli az útjában akadékoskodó sziklafejeket. A vízesés évről-évre feljebb húzódik, mert évenként $\frac{3}{4}$ sőt egy egész méterrel közeledik az Erie-tó felé. Az amerikai vízárt leesés előtt a három kis sziget, melyeknek neve: „Három Nővér”, széttagolja és egy helyen csak egy alacsony vaskorlát van, melyet akár át is léphet az ember és a következő pillanatban el is tűnt a föld színéről. Állítólag nem egy öngyilkosjelölt választotta magának ezt a helyet és egy könnyed lépéssel mondott búcsút ez árnyékvilágnak. Egy merész vállalkozóról mondják, hogy erősen összetákolt hordóba bújtt és láncokkal lassan akarta magát leeresztetni a vízeséssel. Természetesen film részére készült a reklám. Nem sikerült. A rengeteg és irtózatos erővel leeső víztömeg pozdorjává összetörte a hordót, míg lakóját, a merész vállalkozót a sziklákon úgy szétmorzsolta, hogy még hírmondója sem maradt utána. Az élelmes amerikai hatalmas turbinák segítségével állítólag 120 ezer lóerő energiát von el gyárok és üzemek részére. Hogy mit gondolhatott az ősi-indián, mikor ezt a világcsodát megpillantotta, nehéz volna megmondani. Tény az, hogy minden várakozást felülmúl és aki Amerikában jár anélkül, hogy a Niagara-vízesést látta volna, azt pótolhatatlan mulasztás terheli. Nem mondom túlzást, amikor állítom, hogy ezért magáért is érdemes a hosszú és fáradságos utat megtenni. Érdekes, hogy az új-kor részére egy ferencrendi szerzetes, Hennepin fedezte fel 1678-ban a Niagarát, amint azt egy természetkőbe helyezett bronztábla hirdeti. A szerzetes mint

misszionárius járta Buffalo vidékét és amikor a nehéz apostoli munkában el-elfáradt, talán idejárt lelkét megpihentetni a felséges Isten legszebb csodáinak egyikében.

Az életuntak szenzációja.

Amerika sok tekintetben nevezhető az érdekeségek hazájának. Maga is azon van, hogy lehetőleg mást produkáljon, mint az elvénült Európa. Nemcsak a házak struktúráján mutatkozik ez, nemcsak az életnek beosztásán, de még az öngyilkosságok terén is. Sajnos, hogy az öngyilkosságok ma már epidemikus járvány jellegével lépnek fel minálunk is. Nemrég jelent meg a statisztika az öngyilkosságok számáról, mely mindenkit megdöbbsentett. Az egyetlen védelmi intézkedés, mely a gyakorlatban bevált: a vallásosság, mely egyedül képes visszatartani az embert minden bűnnel szemben. Az Egyesült-Államokban szintén emelkedést mutat az öngyilkosságok statisztikája. No de ott az öngyilkosság végrehajtása is, mint mondják: amerikai szenzációval történik. Gyakori eset, hogy az életunt a 40—50-ik emeletről leveti magát a kövezetre. Történik nem egyszer, hogy rémséges gyorsasággal nekieresztett autóval szándékosan valaminek nekimegy. De a legfurcsább mégis a Niagara-vízesésnél szokott előfordulni. Parisban a város főterén álló Arc de triomphe tetejére megy fel egy-egy életunt szerelmes pár és egy őrizetlen pillanatban levetik magukat a szédítő magasságból az egyébként alacsony kereveten keresztül. Amerikában pedig a Niagara-vízesést keresik

fel az életuntak. A vízesést megelőzőleg 2—3 kilométer hosszúságban a víz medre már erősen lejtős, ezért van, hogy a rengeteg víztömeg oly robajjal és oly irtózatos erővel esik le a 60 méter mélységbe, hogy azt leírni nem lehet, azt látni és hallani kell. Amikor ott jártam, mondotta kalauzom, hogy a legújabb fajtája az öngyilkosságnak az, amikor az életunt gumitömlőbe bújik, azt belülről bezárja és 2—3 kilométer hosszúságban hömpölyögteti magát a sziklák között lefelé rohanó vízárban, hogy amikor félholtan a vízeséshez érkezik, a mélységbe leszakadó rengeteg víztömeg szétszedje minden porcikáját. Múlt évben egy ilyen úszó tömlőt sikerült kifogni közvetlen a vízesés előtt. A tömlőnek vendége: egy öngyilkosjelölt a sok sérülésbe, miket a hömpölygés közben kapott, rövid félórára belehalt.

Most olvastam az öngyilkosságok statisztikáját. Elgondolkoztam. Az öngyilkosságot előidéző okok között legtöbbször züllés és bűn szerepel. Mily fontos bizonyíték ez is a vallásosság mellett. Csoda-e, ha oly sok az öngyilkosság Parisban, hol oly nagyfokú a családok hitetlensége! Csoda-e, hogy oly sokan dobják el maguktól az életet Amerikában, hol 120 millió lélekszám mellett 60 millió azok száma, kik semmiféle vallásfelekezethez nem tartoznak! Ne csodálkozunk, mert a történelem bizonyítja, hogy oly mértékben kevesbedik a bűnözések száma, amily mértékben tért hódít a vallásosság. A nép vallásosságának mélyítése tehát a legértékesebb munka, amit embertársainknak adhatunk.

A farmok.

Amerikában a legideálisabb élet a farmokon van, hol a gazdák: a farmerek ideális mezőgazdálkodást folytatnak, hiszen tudvalévő dolog, hogy legnagyobb gabonatermés a világon az Egyesült-Államokban szokott lenni és a chicagói gabonapiac a legelső a világon. A farmokon megelégedett élet folyik. Tiszta családi élet uralkodik sok gyermekkel. Amíg az autóforgalom nem terjedt el oly nagy mértékben, az egy mástól elég nagy távolságra élő farmerek el voltak zárva a külvilágtól. Ma már ez megszűnt, mert minden farmon ott található az autó, és tekintve azt, hogy az összes utak vagy aszfalttal, vagy cementtel vannak burkolva, a távolságokat az autó legyőzte. Nem egyszer láttam, hogy mezei munkára is autóval mennek ki. Ugyanis New-Yorktól Detroitig autóval tettem meg a több mint ezer kilométeres utat. Nem egy farmot látogattam meg. Valamennyi épület fából van építve és pirosra festve, ami igen jól összefér a mezők és rétek zöld színével. A legtöbb emeletes, mert Amerikában a munkások faházai is mind emeletesek. És ez az, ami megteveszti az európai embert. Ne gondoljunk valami nagyszerű kényelemre, amikor ezt halljuk. Én nem egyszer kifejezést adtam azon meggyőződésnek, hogy szívesebben lakom itthon egy földes falusi házban, mint Amerikában ezekben a fából összetákolts emeletes épületekben. Először is nyáron irtózatosan melegek. A szobák oly alacsonyak, hogy éppen csak úgy mozoghat benne az ember, hogy nem kénytelen lehajtani a fejét. Azonkívül nagyon kicsinyek. Az

emeleti szobák meg egyenesen lehetetlenek. Voltam magyar munkásnál, ki nagy büszkeséggel mutogatta lakását, de amikor az emeletre mentünk, hol a hálószoba van, csak hogy térden nem kellett bemásznunk, oly alacsonyak. Ilyenek legtöbb helyen a városok munkásnegyedeinek emeletes házai. A farmokon levő lakóházak is emeletesek, de már nagyobb szobákkal és kényelmes berendezéssel. Ezért is írtam azt, hogy a farmokon általában megelégedett élet van. A farmerek nagyon vendégszeretők és boldogok, ha egy látogató, legyen az idegen, bekopogtat hozzájuk. Azonnal megvendégelik és ilyenkor, dacára az alkoholtilalomnak, megjelenik az asztalon bizony a borosüveg is. Bort és egyáltalában szeszesitalt sem vásárolni, sem eladni nem szabad. Hogy mégis borhoz jussanak, úgy segítenek, hogy hordószám hozatnak Californiából szőlőt, miből otthon bort készítenek. Ez nincs is törvényileg megtiltva. A szőlősgazdáknak az alkoholtilalom kitűnő piacot szerzett, mert magas áron adhatják el termésüket. A farmerek vallásos emberek és öröm volt nézni, mikor 30—40 kilométeres távolságról autókon jöttek be a családok a farmokról a vasárnapi istentiszteletre. A farmok nemcsak a gazdasági, de az állami életnek is egyik legerősebb pillérje.

Feketék.

Érdekes, hogy a szabadság hazájában, Amerikában a polgárjog megadása után sem tapasztalható azon demokratikus egyenlőség, melyet az ember várna. Itt vannak a feketék: a négerék. Amikor 1860—65-iki

polgárháborúban az Észak győzött a Dél felett, az addig rabszolgáknak tekintett négerek, kiknek száma az 1920. évi népszámlálás szerint $10 \frac{1}{2}$ millió, polgárjogot kaptak. És dacára ennek, a szabadságszerető, demokráciát hirdető amerikaiak lenézik e derék polgártársakat. A legalacsonyabb munkában és foglalkozásban alkalmazzák őket. A fehérek egyáltalában nem érintkeznek a feketékkel. Társadalmi érintkezés a kettő között teljesen kizárt. Én magam sok feketével megismerkedtem. Az angol nyelvet kitűnően beszélik. Átlagbenyomásom az, hogy jóindulatú emberek, akik áldják és magasztalják Lincoln Ábrahámot, Amerika egykori elnökét, ki nekik polgárjogot adott. Vannak Amerikában vidékek, hol a fehér nem ül le a feketével sem vonaton, sem villanyoson, — hol a feketék nem mehetnek olyan hotelbe, hová fehérek szoktak megszállani, mert kinézik őket, — hol a gyárüzemek csak napszamosoknak veszik fel őket, de rendes munkásoknak nem, — hol az állami iskolák kapui zárva vannak a feketék előtt, — hol hasonlíthatatlanul nagyobb összegeket fordítanak az állam pénzéből a fehér, mint a fekete gyermekek iskoláztatására és neveltetésére. Érzik ezt a visszásságot maguk a feketék is, kiknek fáj, ha valaki négereknek vagy feketéknek mondja vagy nevezi őket. Mindennek okát lenézésükben kell keresnünk. Általában szorgalmasak, használhatók és főleg a gyárak részére jelentenek nagy fontosságot és hasznot, mert olcsó munkaerők. Egy kissé bizarr kép, melyet most adtam, mert az ember joggal azt várhatná, hogy a szabadság hazájában a polgárjog teljes egyenlőséget jelent. Aki tett már nagy utat

a világon, aki sokat látott és tapasztalt már az életben, az igazat fog nekem adni: akik ajkukon demokraták, azok a valóságban a leggősebb arisztokraták.

A feketék barátja.

Megemlékeztünk már arról, hogy az Egyesült-Államok lakosságának egytizedrésze néger: 10 és fél millió a lélekszám. Eddig csak körülbelül 250 ezer katolikus, a többi methodista, baptista, vagy semmiféle valláshoz nem tartozik. Megtérésüket megnehezíti az a lenéző bánásmód, mellyel a fehérek részéről találkoznak mindenütt. El vannak emiatt keseredve és inkább a hitetlenség, a vallástalanság közönyébe esnek. A katolikus egyház a legtöbbit fáradozik felkarolásukon. Van 260 katolikus templomuk és 25—30 ezer gyermek jár hitközségi iskolába. Két szemináriumuk is van már: Newburghban és Bay St. Louisban. Nem lesz érdektelen, ha felemlítem, hogy a legtöbb néger van a következő városokban: Baltimore (36.000), New-Orleans (31.000), Washington (18.000), New-York (15.000), Philadelphia (14.000). Philadelphiában a városi múzeumban őriznek egy festményt a négerek nagy jótevőjének: Lincoln Ábrahámnak életéből. Ő volt az, aki — mint elnök — a feketéknek megszerezte az állampolgárságot. Emléke iránti kegyeletből alig található néger család, melynek egyik tagja ne Ábrahámnak hivatnék.

A festmény Lincoln életének utolsó óráját örökítette meg. íróasztala mellett áll, előtte térdel egy asszony, ki halálraítélt férje számára kegyelemért

könyörög. Lincoln kinyújtja jobb karját, az asszony halás tekintettel néz az elnökre, kinek kézmozdulata mutatja, hogy az asszony férje kegyelmet kapott. Ezen kegyelmi tény után Lincoln a színházba ment, melynek kapujánál egy orgyilkos golyója kioltotta a nemeslelkű elnök életét. Aki egy órával előbb egy halálraítélt gonosztevőnek megkegyelmezett, egy rövid órára rá gyilkosságnak áldozata lett... Visszaadott egy elvesztett életet és neki oda kellett adnia ugyanazt, csak azért, mert lenézett embertársain: a négereken segített... Szabadságot adott a fekete rabszolgáknak a szabadság hazájában, de ezért politikai ellenfelei a szabadság nevében kioltották életét... Mennyi ellentét van ebben az életben, ezen a földön... Washingtonban meglátogattam sírját, mely némaságában is erősebb, hangosabb hirdetője a szabadságnak, mint a Szabadság szobra a new-yorki kikötőben.

A sárga veszedelem.

A sárgáknak: a japánoknak térhódítása ellen a legmesszebbmenő intézkedésekkel védekezik Amerika. A rézbőrűek már nem sokat számítanak. Számuk is elenyésző csekély. A 120 millió lélekszámmal szemben 350 ezer igazán nem jön számításba. A feketék: a négerek nagy számuknál fogva megoldásra váró probléma. A törekvés oda irányul, hogy Amerika mégis csak maradjon meg a fehér fajnak. Ezen tendencia az utóbbi években teljes mértékben kifejlődött, mert a fekete veszedelem is kevesetmondó azzal a vége-láthatatlan veszéllyel szemben, amit jelent Ameriká-

nak Japán felől a sárgák beözönlése. A japánoknak szívevágya Kalifornia. Ha a bevándorlás részükre meg volna engedve, úgy olyan hatalmas rajokban árasztanák el az Egyesült-Államokat, hogy csakhamar államot képeznének az államban. Sajátságos ugyanis, hogy a feketék inkább együtt élnek a fehérekkel, mint a sárgák. Ezek minden más fajjal szemben gyanakodók, bizalmatlanok, még az érintkezést is kerülik a fehérekkel. Míg a fehérek és feketék összeházasodása elszórtan előfordul, addig a sárgák kizárólag csak maguk között házasodnak. A legnagyobb világvárosokban nem laknak szétszórtan, hanem egyes utcákban, ahol még a cégtáblák felírása is japán. Ilyen utcákban a fehérek ritkán járnak, mert a sárgák bizalmatlan magatartása kellemetlenül hat. Amerika annyira fél tőlük, hogy egyedül a sárgákra áll fenn a teljes és abszolút bevándorlási tilalom. Japán vagy kínai ingatlant nem vásárolhat, sem földet, sem házat; letelepülési engedélyt nem kap, a nő nem utazhat bevándorolt férje után, sőt még munkásnak se alkalmazzák őket. Általános a vélemény, hogy Amerika előbb-utóbb háborúval lesz kénytelen elintézni ezt a kellemetlen szomszédviszonyt, mert noha 28 napig tart, míg a hajó átszeli a Csendes-óceánt, ez a hatalmas távolság is igen csekélynek tűnik fel az amerikaiak előtt akkor, mikor ázsiai szomszédjaikról: a sárgákról esik szó. A fehér fajnak még sok fáradtságába, munkájába és áldozatába fog kerülni, míg elmondhatja: Amerika az enyém.

Indiánok.

Nemcsak a színések, mint általában Amerikában a négereket, a feketéket hívják, részesülnek mostoha elbánásban a szabadság hazájában: az Egyesült-Államokban, hanem a rézbőrűek: az indiánok is. Tulajdonképpen nekik volna legtöbb joguk Amerika földjéhez, mert hisz ők e világrésznek őslakói. A bevándorolt európaiak nem hagytak meg nekik mást, mint a levegőt. Nagyon megfogyatkoztak számban. Mindössze 350 ezerén vannak. Egy kis töredékük Buffalo mellett él, nagyobb részük az úgynevezett nemzeti parkban (National Park). Közülük 100.000 katolikus. A világi papokon kívül különösen a bencések, jezsuiták és ferencesek buzgólkodnak körükben, mint misszionáriusok. Gyáva nép, melyből a whisky kiölt minden energiát. Ugyancsak nem írható a kultúra előnyére, hogy a beözönlött európaiak agyonitatták őket és szomorú azt látni, amikor a látogatóknak gyöngyöket kínálnak megvételre, amely gyöngyökért valaha az első látogatóknak eladták, odaadták hazájukat. Bizonyos ellentmondás van abban, hogy úgynevezett réservált, fenntartott helyeken (reservation) tartják őket, ahol háborítatlanul élhetnek, csekélyke államsegélyt kapnak, külön iskolát tartanak számukra, a szeszélvezet külön büntetés terhe mellett meg van nekik tiltva, szinte féltékenyen őrzik őket. Igen ám! — ez a segítség akkor jön, amikor szervezetüket már teljesen tönkretették, degenerálták pálinkával és mindenféle szesszel, különben ez a harcias, bátor nép sohasem adta volna oda szép hazáját a bevándorolt

idegeneknek. Előbb akaraterejét kellett tönkretenni, ellenállóképességét enerválni, ami sikerült is. A tüdővész befogadására legfogékonyabb ma is Amerikában az őslakó, a reservationekben szabadon mozgó yankee. Az őslakó yankeek ma már nem probléma Amerikában. Amikor az eucharisztikus kongresszus után Faulhaber bíboros, müncheni érsek meglátogatott egy indián telepet, amikor megáldotta őket, búcsúzásnál valaki megjegyezte: Du hast ein sterbendes Volk gesegnet! (Egy haldokló népet áldottál meg!) A színészek közül a rézbőrűek már nem okoznak gondot, sem veszedelmet. Ellenben annál többet a feketék, akiknél a születések száma mindig a legmagasabb és a sárgák, akik Ázsia keleti partvidékét óriási rajokban hagynák el Amerika felé, hogyha az nem állítaná fel a bevándorlási korlátozást a sárga veszedelemmel szemben. A rézbőrűekre megfelelő jellemzést ad Feiler Arthur, ki könyvében (Amerika—Europa, Erfahrungen einer Reise) azt írja róluk: Sie leben, ők élnek... Élnek még egy ideig és azután nevük régi dicsőségükkel csak az indián regényekben fog szerepelni.

Pater Lischerong.

Amerikai utamon több mint egy hetet együtt töltöttem P. Lischerong Gáspár jézustársasági atyával és közvetlen közélről szerencsés lehettem látni és tapasztalni, hogyan készül apostoli útjára egy misszionárius.

P. Lischerong a veszprémi szemináriumnak volt négy évig növendéke. Veszprémben szentelték pappá

és Noszlopra került káplánnak. Nagyon rövid ideig maradt körünkben, mert a jó Isten nagy és nehéz apostoli munkára szólította jámbor és buzgó szolgáját. Belépett a jezsuitarendbe, mely kiküldötte Amerikába, hol a new-yorki rendházból éveken át látogatta az amerikai és canadai magyar telepeket és erősítette meg kiszakadt véreinket hitükben, Krisztus szeretetében és a magyar haza iránti hűségben.

Apostoli szívének és lelkesedésének még tágabb, akarom mondani: még nehezebb és fáradtságosabb munkakör kellett. Kérelmére rendje Kínába küldötte. Ezen missziós útjára 1926. július 31-én, a rend alapítójának: loyolai szent Ignácnak napján indult el New-Yorkból. A búcsúzás a rend gyönyörű és hatalmas new-yorki barok-templomában folyt le fényes egyházi ünnepség keretében. Magyar testvérünket mélyen meghatotta, hogy a váci püspök úrral együtt, ki egykori egyházmegyéjének szintén tagja volt, a búcsúzáson megjelentünk.

A templom zsúfolásig megtelt new-yorki előkelő hívekkel. Ez volt az első eset, hogy 10 new-yorki jezsuita, kik valamennyien new-yorki születésűek is voltak, a philippini szigetekre indultak misszióba. A business világvárosából 10 fiatal jezsuita szent lelkesedéssel megy sok ezer kilométer messzeségbe elhagyott népekhez, kiket évről-évre meg-megtizedel a malária, lepra, kolera, hogy elvigyék hozzájuk „a jó hírt”, az evangéliumot... A váci püspök urat és engem mélyen meghatott, hogy a tizenegyedik misszionárius egy magyar volt, ki boldogan ölelt át bennünket a búcsúzásnál és áradozott lelke az örömtől, hogy

Krisztus egyházának terjesztésére kiválasztott. A rendfőnök búcsúztató szavai mélyen a szívekben szántott és a templom sokasága boldog volt, hogy Krisztus országa terjed mind tovább és tovább... Az ájtatosságot maga a manilai érsek: O'Doherty végezte, ki magával vitte a philippini szigetekre a misszionáriusokat. Az ájtatosság végén a misszionáriusoktól öleléssel búcsúztunk. Olyan jelenet volt ez, mint mikor az Úr Jézus Krisztus apostoli útra küldötte apostolait és a 72 tanítványt... A szemekben megjelenő könnyek nem a bánatnak, a fájdalomnak könnyei voltak, hanem az örömnek, a lelki boldogságnak megnyilatkozása. Bizonyosága annak, hogy Krisztusért és szent ügyéért dolgozni, — az nem melancholiával, nem világfájdalommal jár, hanem lelki békével, örömmel, boldogsággal, mely magasan fel emeli az embert minden fölé, aminek neve föld, érzékiség, anyagiság... Azóta P. Lischerong már buzgón dolgozik Kínában, annak Chely tartományában. Már nem egy levelet írt Kínából. Ide iktatom egyik levelének utolsó sorait: „... hálát adtam Istennek, hogy jó keresztény szülőket adott, kik keresztény nevelésben részesítettek és akiknek köszönöm, hogy Krisztus országának hitterjesztőjévé lehettem.”

Egyházüldözés Mexikóban.

Chicagóban alkalmam volt az egyik mexikói püspökkel beszélni. Jogtiprás, igazságtalan rágalmak halmaza, az egyházi vagyon elrablása, a hívek szabad vallásgyakorlatának megakadályozása és megtiltása

stb., stb. Az Osservatore Romano egyik számában olvastam, hogy ezren és ezren lépik át a mexikói határt minden vasárnap a hajnali órákban, hogy a legközelebbi községekben szentmisét hallgassanak. Mily felséges példája a vallásosságnak, mily néma, de hatalmas tiltakozás a szabadkőműves páholyok egyházüldözésével szemben. A végleges diadal a katolikusoké lesz, mondotta nyugodtan a mexikói püspök. Az egész hajsza és támadás a szabadkőműves-ség munkája, folytatta. Ugyanis ismeretes, hogy az amerikai szabadkőműves páholyok 1906-ban Buenos Airesben együttes ülést tartottak, melyen többek között elhatározták, hogy szabadkőműves a gyermekét felekezeti iskolába nem járattja, — hogy feleségét ráveszi, hogy gyermekeit gyónáshoz ne engedje, — hogy vallásos intézményt semmiféle formában nem támogat. Elhatározták, hogy minden szabadkőműves csak olyan politikai párthoz csatlakozik, mely az egyház és az állam szétválasztását, a szerzetesek kiűzését, a polgári házasságot, a hitoktatás kiküszöbölését, a betegápoló apácák kikergetését a kórházakból, a kath. egyház koldussá tevését sürgeti. Ezeket tartalmazzák az együttes gyűlésen hozott 5. és 6. határozatok. Nem kell mindehhez magyarázat, hogy mily veszedelmet jelentenek és hogy az elvakult düh és gyűlölet diktálta azokat. Az államnak biztonsága nem számít, a polgárok jóléte nem számít, a jog tiszteletbentartása nem számít, a fő, hogy a gyűlölet diadalra jusson.

A szabadkőművesek ezt a gonosz programot ezelőtt négy évvel az Egyesült-Államok Oregon államában igyekeztek megvalósítani, elkezdvén a vallás-

oktatás kiküszöbölésének forszírozásával az iskolák-ból. A határozat felkerült Washingtonba az alkotmányt védő legfelsőbb bíróság elé. Egyhangú ítélettel feleltek a határozatra, kijelentvén, hogy ezen határozat éles ellentétben van a szabad vallásgyakorlatot biztosító alkotmányos törvénnyel. A szabadkőműves páholyok vereséget szenvedtek és az odiózus határozat egyszerűsmindenkorra irattárba került.

Mexikóban sem Juthattak volna a szabadkőművesek ennyire, hogyha a katolikusok egyházpolitikailag erősen megszervezett tömegével találkoztak volna. Mennyire figyelmeztető ez reánk magyarokra is, hogy a komoly, hazáját szerető, vallásos polgárság összetartson és megdönthetetlen sorfalként szervezkedjen.

Amerika kultúrája.

Mielőtt egy-két feljegyzést közölnék Canadáról és ott szerzett tapasztalataimról, meg akarok emlékezni arról a nagy kultúráról, mellyel az Egyesült-Államok, vagyis az Unió méltán és jogosan dicsekedhet. Az európai ember gyors és könnyed az ő bírálatának, kritikájának nyilvánításával, amikor ki mondja, hogy Amerikában minden csak üzlet. Hiszen igaz, hogy olyan üzleti és kereskedelmi élet sehol sincs a világon, mint Amerikában, de az is bizonyos, hogy az amerikai sok keresete mellett sokat áldoz a kultúrára. Nem pusztán a technika sokoldalú tevékenységét értem alatta, hanem a néptömegek műveltség után való törtetését is. Volt alkalmam ősi

amerikai családok körében megfordulni. Bámulatos az a tájékozottság, amelyet irodalom és zene terén tapasztaltam. Nem tagadom, hogy óriási előnyük az angol nyelv és így nem érzik szükségét annak, hogy más nyelvek elsajátítására is vesztegessék az időt. Olvasni, zenét művelni az amerikai nagyon szeret. Amerika különben sokat ad iskoláira. Gyönyörű épületek kényelmes berendezéssel és a higiénia minden előnyével. Se szeri, se száma az egyetemeknek és főiskoláknak. Legjobban megfogta lelkemet a minden legkisebb városkában és faluban levő nyilvános könyvtár. Elegáns épületek. Nem egyet megtekintettem. A könyv kikölcsönzése teljesen ingyenes, csak igazolni kell, hogy a kikölcsönző az illető városnak, illetve falunak lakója. Érdeklődésemre megtudtam, hogy a legegyszerűbb népréteg is sűrűn kopogtat a könyvtár: „Library” épületnek ajtaján könyvekért. Ezek között legnagyobb a new-yorki, melynek hatalmas olvasótermei nagyon látogatottak. Nem is hinné az ember, amikor a szinte leírhatatlan utcai forgalomból belép ennek a komoly épületnek előcsarnokába, hogy itt a business (üzletnek) hazájában ennyire kedvelik a szellemi munkát. Nekem itt kitűnő kalauzum volt: Pater Hemm, magyar jezsuita, ki akkor már ötödik esztendeje tartózkodott New-Yorkban. Ugyancsak az ő kalauzolása mellett tekinthettem meg a szépművészeti (Metropolitan Museum of Art) és a természetrajzi (American Museum of Natural History) múzeumot. Meglepett mindkettőnek gazdag gyűjteménye. Rengeteg érték mindegyikben. Nem túlzás, mikor kapcsolatba hozom a párisi Louvre-val, vagy a római,

berlini és müncheni nagy múzeumokkal. Ezt különben — mint nekem mondták — Amerika presztízs-kérdésnek tekintette. Az új-világ meg akarta mutatni, hogy gazdagságát nemcsak az élet kényelmes berendezésére, hanem műveltségének emelésére és fokozására is fordítja. És bizonyos, hogy a vizsgát fényesen kiállotta, mert Amerikában, ha történelmi múltja nincs is, bizony van kultúrája és valljuk be: hogy nem egy tekintetben tanulhat Európa Amerikától.

CANADA.

Nagy hálával mondok köszönetet dr. Hanauer Á. István váci megyéspüspök úrnak, aki a chicagói eucharisztikus kongresszus után kíséretében magával vitt a canadai magyar telepek meglátogatására. Canadában 1926. év július hónapját töltöttük. Velünk volt és velünk együtt dolgozott hűséges útitársunk: dr. Zsigovits Béla, esztergomi főegyházmegyei áldozópap, volt dorogi bányalelkész, jelenleg nagyorosi plébános. Amióta szegény véreink kiszakadtak és ezen óriási földterületen szétszórtan kisebb-nagyobb csoportokban letelepedtek, ez volt az első eset, hogy nemcsak apostoli lelkesedésből, de egyúttal a belügyi kormány felkérésére is egy magyar főpap meglátogatta a canadai magyar telepeket. Ezen látogatás és utazás alkalmából feljegyzett egy-két benyomást fogok a következő fejezetben közölni.

Canada.

Mielőtt az új-világból hazajöttem volna, Hanauer Á. István váci püspök úrnak kíséretében végigjártuk egész Canadát és meglátogattuk az ottani magyar telepeket. Canada az utóbbi években egy izgató fogalommal lett. Oka ennek az, hogy Európára nézve ma tulajdonképpen az egyetlen hely, hová kivándorolni még lehet. Ezt úgy értem, hogy az emberséges elhelyezkedés lehetősége Canadában még megvan. Dél-Amerikában a bevándorlókkal szemben olyan kizsákmányolási törekvés nyilvánul meg, hogy életük majdnem egyenlő az Észak-Afrikában táborozó, idegenekből összevásárolt francia legionáriusok kínszenvedéses életével. Újabbán nálunk divatos lett Bulgáriába és Törökországba kivándorolni. Hivatalos levél van birtokomban, hogy a kenyérkereseti lehetőségek itt is nagyon nehezek. Kivándorlást nem ajánlok senkinek. Fájó szívvel olvasom az újságok híradását, hogy 4—500-as csoportokban láthatók a budapesti Keleti-pályaudvaron a csehektől és oláhoktól megszállott területekről kivándorolni kényszerült szegény magyarok és némán, szót-

lanul szállnak fel a vonatra, mely őket a hamburgi, brémai, vagy cherbourgi kikötőbe vigye, ott átvegye, őket az óceánjáró hajó és szárazföldre tegye őket Canada partjain. Szomorú, szívbemarkoló képek ezek. Legtöbbje többé vissza sem kerül. Érthető. Az utazás drága, a távolság nagy, a pénzkereset lassú, így azután ott maradnak a magyar családok. Messze Nyugat-Canadában, Calgary városában 42 magyar férfi jött össze, mikor meghallották, hogy az ó-hazából látogatók érkeztek. Csak egyetlen egynek volt elhelyezkedése, a többi 41 már hetek óta koptatta naphosszat a város kemény kövezetét. Oly boldogok voltak, mikor szemtől-szembe láttak bennünket. Azt hitték szegények, hogy dollárokat hoztunk nekik, mert már fogytán volt itthon megtakarított kis pénzük és nyomasztólag aggasztotta lelküket a félelem, hogy mi lesz akkor, ha pénzük elfogy és ők ott állanak 14—15 ezer kilométer messzeségben az ó-hazától munka és kereset nélkül. Ezekre nézve megváltás volt Hanauer püspök látogatása. A calgary-i püspök gondjaiba fogadta Hanauer püspök kérelmére ezeket a szegény, csábító ígéreteknél hívő, kiszakadt magyarokat és megígérte, hogy valamennyi elhelyezéséről gondoskodni fog és egy papját ki fogja rendelni, hogy hetenkint 2—3-szor nekik angol órát tartson, mert angol nyelv nélkül boldogulni nem fognak. Én is kaptam onnan már az egyik, sopronmegyei magyartól hálálkodó levelet. A kivándorlás Canadába oly nagy arányokat öltött, hogy a canadai kormány újabban szintén foglalkozott már azzal a gondolattal, hogy megszorítja a bevándorlási létszámot, hogy a munkaalkalmak és lehetőségek

arányának megfelelő legyen. Sok kellemes és sok szomorú benyomásunk van az ottani magyarok életéről. Egyet-kettőt közölni fogok.

Kivándorlás Canadába.

Ismeretes az újságokból, hogy hazánkból is mily sokan igyekeznek kivándorolni Canadába. Az emberek azt hiszik, hogy Canada még lakatlan, hiszen azon az óriási földrészen a lakosság száma nem több, mint csonka hazánkban és éppen azért könnyű a megélhetés. Az eset megfordítva áll. A sűrű lakosságú országokban a munkaalkalom feltétlen több, mint a lakatlan földterületeken. Mert hisz' igaz, hogy Canadában 20 dollárért ad az állam 160 holdnyi területet, de hozzátehetjük: hogy „milyen” területet?! Esetleg tele kövel, tele mocsárral, erdőséggel. Tessék most ott megélni! Bizony, hosszú-hosszú évek igen fáradtságos munkája után lesz, ha ugyan lesz az a föld olyanná, hogy megérdemelje a „termékeny” jelzöt. Az embereket megtéveszti a szép és kellemes hangzású frázis, hogy 20 dollárért 160 hold földet kaphatnak. Dehát milyen földet?! — Olyat, melyet sem eke, sem kapa, sem ásó nem érintett soha. Hiszen utóvégre 20 dollárért lehet ott kapni autót is! Igen ám, de melyet?! Elhasznált, elkoptatott gépet, melyet hajtani egyenlő a halálos veszedelemmel. A bevándorlóknak juttatott föld megmunkálása irtózatossok izzadságot jelent. És dacára ennek, mégis oly sokan kíváncznak ki az új-világrészre. 1927. év januárjában olvastam egy hivatalos statisztikát, mely

szerint ezen évben 15.000 magyar jelentkezett útlevéért, hogy Canadába utazzanak. Még a nagy számot is: „tizenötezer”, oly nehéz kimondani, hiszen ez 15.000 lélekszám csökkenését jelenti a kegyetlenül megnyirbált magyar életnek fáján. És ha elgondolom, hogy ezek a sok busás ígéretekkel elhalmozott szegény magyarok mily fájdalmasan csalódnak, amikor az ígéret földjére lépnek, igazán fájdalommal teli lesz a szívem. Amikor a bevándorló-hajó besiklik a québeci kikötőbe, a bevándorlót feltétlen elbűvöli ezen legrégibb canadai városnak szépsége, melyet ural szinte a parton fellegetvárhoz hasonlóan kiemelkedő palota a maga 32 emeletével: a Pacific canadai vasúttársaság hotelje. Idehozzák a bevándorlókat, jól megvendégelik őket (ez mind benne van a megváltott jegynek árában) és azután bevagonírozzák őket a külön bevándorlókat szállító vonatra. Az ajtókat leólmozzák, sőt azokat fegyveres erők őrzik és megindul a vonat Nyugat felé, három nap, három éjjel egyfolytában, kiszállás nélkül, egészen Winnipegig, Canada közepén fekvő, különben nagyon kedves és szimpatikus város felé. Itt kiszállnak az utasok és ezzel megszűnt a hajó- és vasúttársaságnak minden kötelezettsége a bevándorlóval szemben. És az a szegény magyar kilép egy teljesen idegen világba, hol nem érti a nyelvet, nem tudja magát senkivel megértetni, tehát ténfereg az idegen utcákon, míg a pénze tart és a végén, igen! — a végén elfogadja a legalacsonyabb munkát, amire sokszor már a néger sem vállalkozik, mert élni kell, a gyomor követelőzik és lesz belőle, a szegény koldusbotra juttatott magyar testvérből proletár, aki már nem találja sehol

a hazáját. A legemberségesebb és legkeresztényibb gondolat megvalósítása volt, amikor a magyar védőiroda Winnipegben ezelőtt három évvel megalakult. Megindulva írom le ezt, mert a magyar védőiroda megszervezése egy veszprémi embernek nevéhez fűződik: Hordósy Iván.

Kivándorlással veszít magyarságunk.

Canadai hosszú utunkon, amikor sorra látogattuk a magyar telepeket, bizony sok szomorú benyomást is szereztünk. Itt a magyarság pusztulására gondolok. Tényleg igaz, hogy nyelvében él a nemzet. Ezt a programot Canada minden terén szigorúan keresztül is hajtja. Angol nyelv ismerete nélkül Canadában sem lehet boldogulni, kivéve Montreal és Quebec városokat és azok vidékét, hol a lakosság francia. Az angol politika azonban mindig háttérbe szorítja a francia nyelvet és nem kell az embernek jósnak lennie, ha azt állítja, hogy rövid néhány évtized múlva egész Canadában egységes lesz az angol nyelvnek uralma. Canadában, főleg nyugaton, sűrű a német lakosság is, de bizony minden németnek angolul is kell tudnia, hogyha élni és boldogulni akar. Hát akkor mit mondjunk a szórványosan letelepedett szegény magyarokról?! A magyar hitközség által fenntartott iskolában hetenkint csak három óra lehet magyar. Nekünk a franciák sokat panaszkodtak, hogy ők volnának Canada első hódítói és az általuk fenntartott iskolákban szépen folyik az angolosítás.

Nagyon szomorú esetünk volt Lethbridgeben. Klotild missziós magyar nővér két nappal előttünk érkezett oda. A Szociális Testvérek az ottani magyarságnak védangyalai. Quebec-től Vancouver-ig felkerekedik a magyar telepeket, iskolákat alapítanak, tanítanak, oktatnak, a magyarság szellemét tartják ébren a lelkekben. Lethbridgeben van 150 magyar család. Gyári-munkások. Érkezésünkre magyar zászlókkal jöttek elénk az állomásra. Boldogok voltunk, amikor Budapesttől 17 ezer kilométer távolságra magyar zászlót láthattunk. Igen ám! — Ha Klotild testvér két nappal előbb nem megy oda, úgy nem lett volna magyar zászló. Fájdalmasan panaszkodott, hogy a gyermekeknek fogalmuk sem volt arról, hogy hány és milyen színű összetétel a magyar nemzeti trikolor. Amikor a szülőkkel beszélgettem és lelkükre kötöttem, hogy az ó-haza szellemében neveljék gyermekeiket: hát hisz megígérték, de hozzátették lemondással: nincs sok értelme, mert ezek már sohasem fogják látni az ó-hazát, de nem is kíváncsiak rá, mert az iskolában mit sem hallanak Magyarországról. Feltűnt nekem az is, hogy nem egy helyen 18—20 éves magyar fiúk, lányok egymás között angolul beszélnek. Amikor ezt előttük szóvá tettem, azzal védekeztek, hogy könnyebben és gyorsabban ki tudják magukat fejezni angolul, mint magyarul... Istenem! — elgondolkoztam, hogy ezek mind elvesztek számunkra. Volt arra is eset, hogy hívtam őket, hogyha majd tehetik, látogassanak el hozzánk és nézzék meg az ó-hazát. A szülők, kik kivándoroltak, megindultak a meghívásra és könnyezve mondták, hogy még egyszer szeretnék látni

az ó-hazát. Gyermekeik azonban érdektelenül csak annyit feleltek, hogy ők itt születtek Canadában és bizony ők nem kíváncsiak az ó-country-ra (ó-hazára). Számolnunk kell azzal, hogy úgy az Egyesült-Államok, mint Canada magyarsága, de hozzátehetjük: és minden nemzetisége felhengerelődik a céltudatos és következetesen kitartó angol befolyás alatt és szegény magyarjaink napról-napra arra ébrednek, hogy fokozatosan átalakul nyelvük, gondolkozásuk, szokásuk az ottani viszonyokhoz, minek vége az lesz, hogy lassankint el-el fognak tűnni a nemzetiségi szigetek és kialakul egy céltudatos amerikai és canadai nemzeti öntudat. A kivándorlásnak tehát ne örüljünk!

Bevándorlás korlátozása.

Amikor a vonat végigrobog a végeláthatatlan canadai prairie-ken és órákon át szeli a rónákat, mire egy-egy farm látható, az az érzés támad az emberben, hogy bizony itt még nagyon sok ember alapíthatja meg boldogságát. Ottawa-ban, Canada fővárosában látogatást tettünk a bevándorlási ügyek miniszterénél: W. J. Egan-nál, kitől tudom, hogy Canada még 100 millió embert tud befogadni. Ami a bevándorlást illeti, Canada eddig nem volt az európai kivándorlók álmainak középpontjában, mert inkább az Unió, vagyis az Egyesült-Államok vonzották őket. Hiszen a bevándorlás Canadába nagyon kis méretekben ment a múltban. 1871-ben még csak 3 ½ millió lakosa volt Canadának. Ez a szám 10 év alatt 4 ½ millióra emelkedett. A következő 10 esztendőben a

szaporulat csak fél millió volt. 1901-ben a statisztika 5 ½ millió lakost számlált, mely szám 1911-ben már 7,206.643-ra emelkedett. 1921-ben a lakosok száma 8,700.000, rövid 4 évre rá már 9,200.000 lakost említ a statisztika. A múlt évben a lakosság száma elérte a 10 milliót. Egan miniszter szerint ez a szám, tekintve Canada óriási kiterjedését és természeti gazdagságát, még 100 millióval emelkedhet. És csodálatos... A bevándorlást Canada is korlátozza, mert a mai gazdasági viszonyok Canadában is erősen éreztetik hatásukat és a munkaalkalmak csekély számához volt kénytelen a bevándorlási kvótát megállapítani, hogy elejét vegye a nincstelenek megteremtésének. Ma még biztosított a megélhetés Canadában, de ha a bevándorlás korlátlan volna és az európai kivándorlók tömege nagy rajokban és gyors egymásutánban özönlene be, úgy Canada olyan probléma előtt állana, amit egyszerre megoldani nem tudna és ellepné az országot az elégedetlenek és munkanélküliek sokasága. A bevándorlás kérdése nagy probléma lett Canadában is. A világháború és forradalmak nyomán beállott gazdasági viszonyok ma az országokat nagy elővigyázatra intik, mert érzik és tudják, hogy csak a megelégedettség lehet az a biztos alap, mely a nyugodt fejlődésnek egyedüli feltétele.

Utazás a vonaton Canadában.

Canadának mérhetetlen dimenzióit tekintve: az óriási távolságokat, a hatalmas földterületnek, hogy úgy mondjam: vérkeringését a vasút szolgáltatja. Az első vasúttársaság: a Canadai Pacific Vasúttársaság szelte ketté a nagy földrészt: az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig, vagyis Quebec-től Vancouver-ig.

Neve: Canadian Pacific Railway, amit a kezdőbetűk után CPR (Szipiar)-nak neveznek. A nagy távolságok érthetővé teszik, hogy a vasúti kocsik nagyon kényelmesek. Mi is tettünk egyfolytában, kiszállás nélkül express-vonaton 53 órás utat anélkül, hogy elfáradtunk volna. Hatalmas Pullmann-kocsik. Fülkerendszer ott ismeretlen. Kétoldalt bársonyülések, középen lehet fel és alá járni. Ha nincs is náluk 1., 2., 3. osztály, ez a különbség mégis megvan, mert vannak külön „parlor” (beszélgető)-kocsik, hol kényelmes számozott fotelok állanak az utasok kényelmére és azonkívül van az úgynevezett szalon (drawing room). Ez utóbbi hasonló az európai hálókocsikhoz. A vonat végén van a kilátókocsi (observation car), mely igazi szórakozása az utasoknak. Kényelmes bőrgarnitúra, könyvtár, újságok, lapok, külön kiszolgálás (hűsítő italok) és a végén nyitott, honnan az egész vidéket élvezheti az utas. Annyi kocsit ad a vasúttársaság, hogy toladás sohasem látható. Mindenki kényelmesen és nyugodtan utazhat és éjjel a parlor-kocsik kényelmes hálókocsikká átalakíttatván, elégséges hely jut mindenkinek a pihenésre. Érthető, hogy a távolság nem izgatja a lakosságot. Például Winnipegből utazott valaki kétheti tengeri fürdőre Vancouverbe. Ez két-napi utazás express-vonaton. Visszajövet Nyugat-Canadából vonatunkon egy súlyos beteg is utazott, ki Montrealba ment magát megoperáltatni. Edmontontól jött Montrealba. Több mint két napig tartott csak az utazás. Nem panaszkodott, bírta az utazást, mert a vasúttársaság minden lehető kényelmet megad. Általában az amerikai viszonyokra jellemző, hogy

ott nehézséget nem ismernek. Elmondok egy esetet, mely a toledói püspökkel történt. Zarándoklatot vezetett Lourdes-ba. A 200 utasnak az amerikai vonaton külön-külön ágy jutott éjjelre. Parisba érkezve, a püspök a vasútigazgatóságnál meg akarta rendelni Lourdes-ig zarándokjai részére a hálókocsit. 200 utasról volt szó, tehát 200 ágy kellett volna. A párisi igazgatóság vezetője összecsapta kezeit a meglepetéstől és azt mondta: Franciaország egész területére bajos volna egyszerre 200 utas részére hálókocsit adni, annál kevésbé csak egy vonalra: a Paris—Lourdes vonalra. A püspök mosolyogva mondta el ezt az esetet és feltűnt neki, hogy Európa ily kevésbé van felszerelve. Egy amerikai koponyába nehéz volna belevetni az európai kicsiny méreteket. Ők a szédületes arányoknak rajongói. Meglepő volt az utasok komoly magatartása. Ott a vonaton nem ismerkednek és az utasokat nem molesztálják kellemetlen megszólításokkal és mindenáron beszélgetni akarással. Általános benyomásunk az volt, hogy a lakosság disciplinait, szereti a rendet és szinte féltékeny arra, hogy azt mindenki betartsa.

Canada gazdagsága.

Canada ismeretes természeti gazdagságáról. A kultúra már sok területet művelhetővé tett, de mindez még távolról sincs arányban Canada óriási kiterjedésével. Érdekes, hogy amikor Amerikáról beszélünk, tulajdonképpen az Egyesült-Államokat értjük, mert Canada területileg oly nagy, hogy akár külön világ-

résznek is volna nevezhető. Amikor az ember végigszeli a Pacific vasúttal ezt a nagy földterületet és amikor 100 és 100 kilométereket tesz meg autón, akkor látja, hogy itt még sokáig szükség lesz az emberi kéznek munkájára, míg minden jól ki lesz használva. Ezért mondják, hogy Canada lakosságának száma a mai 10 millióról még nyugodtan emelkedhetik 100 millióval. Ismeretes, hogy gabonatermésben Canada ma már a második helyen van a világon. 1924. évben gabonatermésének értéke 320 milliárd dollárnál többet kitett, mely szám 1925-ben 6 milliárd dollárral emelkedett.

Nagyarányú Canada fatermelése is. Napokon át száguldott expressz-vonatunk erdőségeken keresztül. A faüzem arányait emelik az Egyesült-Államok, hol elsősorban a papírgyárak letarolták az erdőket és most ezeknek beszerzési forrása áthelyeződött a szomszédos Canadába. Érdekes megemlíteni, hogy a lepedőnagyságú újságok kedvéért pusztul az erdő. Nem egy helyen mondták, hogy az Egyesült-Államokban komolyan kezdenek foglalkozni azzal, hogy a napilapoknak szinte óriási terjedelmét csökkentsék, mert ha Canada erdőségeit is egykettőre kitermelik, úgy megáll az az örületes reklámvadászat, melynek hazája ma Amerika. A párisi, berlini, londoni stb. napilapok 60—80 oldalas terjedelme szóba sem jöhet a new-yorki és chicagói napilapok 500—600—1000 oldalával. New-Yorkban és Chicagóban láttam, hogy forgalmas útvonalakon hatalmas ládák vannak, hová a járókelők a kiolvasott újságokat dobálják, mert hisz egyenesen teher volna azokat a kötegeket az embernek magával

cipelnie. Dacára a lapok óriási terjedelmének, elolvasásuk alig tart egy negyedóráig, mert hiszen csupa kép és reklám az egész.

A canadai burgonya elsőrendű. Hatalmas mennyiségben termelik.

Arany Canadában aránylag kevés van, de annál gazdagabb a canadai föld ezüstben. Olvastam egy kimutatást, mely szerint 1925-ben több mint 13 milliárd dollár értéket termeltek ki. Szénbányákban is gazdag Canada. Az 1925. évben a kitermelés 54 milliárd dollárnál több értéket képviselt.

Sokat lehetne írni Canada ló-, marha- és birka-tenyésztéséről, mely az utóbbi évtizedben hatalmasan fellendült. A mód, tekintve az óriási prairieket, megvan hozzá.

A felsoroltak egy kis bepillantást engednek az új világrész természeti gazdagságába és megérteti velünk, hogy Anglia miért ragaszkodik annyira canadai uralmához. Érthető, mert Canadának első vásárlója az a nép, mely ügyes kereskedelmével, mondhatni, uralja az egész világot.

Indián telepések.

Canada őslakói, ennek a mérhetetlen földrésznek egykori urai, a bölény vadászatok regényes szereplői ma már teljesen kiveszőben vannak. Pusztulásukat köszönhetik az európai hódítóknak, akik agyonpálinkáztatták őseiket, fonnyadtakká tették az alkohollal izmaikat, degenerálódtak és egy korcs nemzedék lépett az ősök nyomába, akikben már nem volt meg az

ellenálló készség és helyet adtak a beözönlő franciáknak és angoloknak.

Canada első hódítói a franciák voltak, akik Winnipegig mindent lefoglaltak maguknak. Hatalmas, végeláthatatlan őserdők húzódtak végig az Atlanti óceán partjaitól egészen Canada közepéig: Winnipegig. Ma is két napon robog végig az expressz-vonat az erdősegeken. Az évszázados és évezredes bozótban nehéz volt az előnyomulás. Hogy Canada új urai: a franciák minél gyorsabb meneteléssel tudjanak előbbre jutni, felgyújtották maguk előtt az erdősegeket. Még ma is él a hagyomány a nép ajkán, hogy 40—50 éven át szakadatlanul tartott az erdőégetés. Rengeteg bölény pusztult el. Nem egy farmon mutattak nekem hatalmas bölénycsontokat, melyekre szántáskor bukkantak rá.

A hódító franciák után az angolok lettek Canada uraivá. Hosszú és véres küzdelmek s csatározások után az angolok leverték a franciákat. Az angolok tovább folytatták a franciáktól már évtizedeken keresztül üzött szokást: az ősi lakosságnak ellenállását a szeszitalok túlságos élvezetével letörni. Sikerült. Indián ma már alig van. Hogy végleg ki ne vesszenek, az állam által fenntartott úgynevezett rezervált területeken élnek.

Mi is meglátogattunk egy ilyen reservationt (reservésent). Hasonló életet élnek, mint a mi sátoros cigányaink. Pénzt vagy szeszitalt a látogatóktól elfogadniuk nem szabad. Bizonyos évjáradékot kapnak az államtól, de csak annyit, hogy éppen a legszükségesebbet maguknak beszerezhessék. Mi Stockholm

mellett tettünk látogatást egy ilyen indián telepen. A törzsfőnök háza túlságos szegényes volt. A főnök fia volt otthon. Már csak halvány pusztuló árnyéka a legendás ősöknek. Szerény keretek között üzik a földművelést. Az állam külön iskolákat tart fenn részükre.

Ezek mind a kultúrának rabszolgái. Szabadságuktól megfosztva (a telepet hatósági engedély nélkül elhagyniok nem szabad) tengetik életüket. Az állam az emberszeretet jelszavával mutogatja őket, de ugyanakkor mélységesen hallgat arról a kegyetlenségről, mellyel ezeknek az ártatlanoknak ajkához szeszesitalok poharát nyújtotta, hogy kipusztulásra legyenek kárhoztatva.

Lássuk be: a sokat hangoztatott kultúráról is elmondhatjuk, hogy nem mind arany, ami fénylik.

Nagyon érdekes feljegyzéseket olvashatunk a canadai indiánok életmódjáról Max Otto könyvében (Max Otto, Kanadajäger: In kanadischer Wildnis Trapper- und Farmerleben. Berlin, 1924.)

Északi sarkfény.

Oly sokszor olvasott az ember erről a csodálatos természeti szépségről. Az északi sarkfényt látni a maga színpompájában annyi, hogy az ember önkénytelenül is azt mondja: nem volt kár megtenni a nagy utat és nem volt hiábavaló leküzdeni annak minden nehéz és kellemetlen velejáróját. Már hallottuk nem egyszer, hogy sokan felutaznak Norvégia vagy Svédország északi részébe, hogy az északi sarkfényben gyönyörködjenek.

Mi is boldogan készültünk a csodás látványosságra a canadai Stockholmban. Este 11 órától lesben voltunk. Néztük a tiszta eget és bámultuk a csillagok szende tükrözését. Már éjjel egy óra felé járt az idő, amikor csalódottan nyugovóra akartunk térni, mert semmi előjel sem mutatkozott az égboltozaton. Házigazdánk türelemre intett és lelkesített, hogy a reményt ne adjuk fel. Igaza volt.

Egyszerre csak észak felől mintha egy égő fáklya csóvája jelent volna meg. Lassan-lassan nagyobb lett. Alig múlt el néhány perc, színpompás fényszórás kezdődött és úgy láttuk, mintha az a legelőször észrevett fáklya csillagról-csillagra járna és valamennyit rakétázó fényszórásba csalogatta volna, úgy, hogy 2—3 perc alatt mintha fényből szőtt, csillagokkal díszített, finoman égő csipkézet borította volna el fejünk felett az eget és elkezdődött a csillagok játéka, mosolya, derűje, lángolása. Élő és égő csipkézet a fejünk felett. Oly fényesség lett körülöttünk, mint mikor izzó acélkohó ajtajából kiszüremlik a vakítóan fehér fény. Így tartott ez a természeti szépség egy negyedóráig. Ezt szavakba foglalni, ezt leírni nem lehet. Ezt látni kell. Szándékosan tettem, hogy nem olvastam most semmit az északi sarkfényről, mert saját benyomásomat akartam papírra vetni.

A föld forgásából a póluson támadt elektromos kisülésekkel akarják a természettudósok megmagyarázni. Akármilyen legyen is az oka, egy bizonyos, hogy csodás jelenség, mely lefogja a lelket és szívet, énekre és imára nyitja meg az ajkakat, hogy a csillagokkal együtt, mint egy néma, de mégis csodálatos zenéjű

kórossal magasztalja a jóságos Istent és énekelje a három ószövetségi ifjúval: „Áldjátok az Úr minden alkotmányai az Urat... áldjátok égi csillagok az Urat, dicsérjétek és magasztaljátok őt mindörökké!”

Hordósy Iván.

Winnipegben történt. Éppen a magyar ünnepegről mentünk hazafelé. Egy kis csoport közeledik felénk az egyik utcakeresztezésnél és amint mellettünk elhaladnak, tisztességtudóan köszöntenek bennünket. Hatan voltak, valamennyien Hevesmegyéből. Szóba ereszkedünk. Elmondják, hogy már három hete annak, hogy kijöttek ide Magyarországból. Otthon pénzzé tették kis vagyonkájukat és az ügynökök mindenféle szép Ígéretekkel elhalmozták őket. Azt mondták — vág közbe az egyik —, hogy csak jöjjünk ki Winnipegbe, itt aztán lesz állás, lesz tehát pénz és gyors meggazdagodás is. Már tíz napja koptatjuk ennek a városnak az utcáit, pénzünk gyorsan fogy, be is csaptak már bennünket, mert hozzánk szegődött egyik nap egy magyar, ki már régóta itt kinn van és Ígérte, hogy elhelyez bennünket, munkába állhatunk, de azóta hiába várjuk: előlegül kért pénzünket elvitte és most se pénz, se posztó... Hordósy Iván is velünk volt. Arcát előnti a felháborodásnak pírja és felszólítja őket, hogy jöjjenek be a Magyar Védőirodába, hol minden tekintetben el fogja őket látni és gondoskodni fog azonnali elhelyezésükről. Oda mi nem megyünk, mondja az egyik elkeseredett hevesi kivándorló. És hát miért? — kérdezi Hordósy.

Azért, feleli a becsapott magyar, mert az ügynökök azt mondták, hogy oda ne menjünk.

Íme a helyzetkép. Hány kivándorló lesz így félrevezetve! Hordósy Iván ezt a pénzrablást iparkodott megakadályozni, amikor az agitátorok lelketlen és rabló üzelmeire felhívta a magyar belügyi kormány figyelmét és sikerült dr. Áldásy József h. államtitkárral megszerveznie, megalapítania a Kanadai Magyar Bevándorló Védőirodát, mely olyan intenzív munkára mutathat, hogy méltán nevezhetjük a kanadai magyarság védbástyájának. Reggeltől estig hangyaszorgalmú munka folyik. A napnak bármelyik szakában tévedjen oda egy kivándorló magyar, többé nem kell töprengenie, meg van mentve a kiuzsorázás ellen és kenyeret adnak kezébe. A védőiroda útján levelezhet a kivándorló itthon maradt családjával. Közvetíti a pénzbevéltást és pénzküldést. Bármikor oda fordulhat bárki panaszával. Minden orvosolva lesz. Külön magyar újságot is kiad Hordósy, mely ma már ismert egész Kanadában. Óriási munkára, szorgalomra és kitartásra volt szükség, míg a magyarságnak ezt a mentsvárát Hordósy felépítette. Büszkeséggel írom le nevét, mert veszprémi. Két év óta egy másik földink is ott dolgozik, mint Hordósy hűséges munkatársa: Mihályfi István, Mihályfi Károly veszprémi káptalani jószágfelügyelő fia. Oly hazafias munkát végeznek, hogy csak elismeréssel írhatok arról. Hordósy nevét beleírta a kanadai magyarság történetébe, de beleírta egyúttal a mi szíveinkbe is, kik hálásak vagyunk neki, hogy értékes szolgálatait felajánlotta kiszakadt véreink felsegítésére. Isten áldása és a mi hálánk kísérfje munkásságát!

Hazaszeretet.

Egy alkalommal hat cserkésszel találkoztam a veszprémi gimnázium előtt. Illedelmesen tisztelegtek. Megszólítottam őket. Mind hatan kolozsvári diákok voltak, kik eltitkolván az oláhok előtt, hogy cserkészek, átjöttek hozzánk Dunántúlra, cserkészruhát öltöttek magukra és boldogan járták végig a szép Pannóniát... Jól esett velük néhány szót váltani. Istenem, mily hamar megnyilatkozott lelkük. Elmondották, hogy még azt is titkolniok kellett, hogy cserkészkedni Dunántúlra jönnek, mert különben útlevelet sem kaptak volna. Elmondották, hogy bizony kénytelenek voltak elsajátítani az oláh nyelvet és ugyancsak meghamisítva kénytelenek tanulni a magyarok dicsőséges történelmét... Hát úgy-e — mondtam — nem jó világ van a kies Erdélyben. Feleletük néma volt, de valamennyiök szeme megtelt könnyel. Némán, de könnyezve megszorítottam kezüket. Ez volt bucsúzásunk.

Ezen szívbemarkoló jelenetnél eszembe jutott az a felejthetetlen jelenet, amikor Kanadában, Alberta államban, Punnichy mellett, Székelyföldön voltunk. Százötven székely-család, mindannyian farmerek. Elnevezték Székelyföldnek. 4—5 kilométer távolságban laknak egymástól. A nagy terület közepén egy magas kiemelkedő domb, erre építették kis templomukat. Mélyen vallásos nép. Öröm volt köztük lenni. Itt történt velem, hogy éjjel fél 2-ig ültem a gyóntatószékben. Mindenki meggyónt. Amikor eljöttünk, megfogták autónk kerekeit, hogy ne hagyjuk el őket.

Sírtunk valamennyien. Némán búcsúztunk, de könnyeink mindennél hangosabban adtak kifejezést érzelmeinknek.

Midőn mindezekre visszaemlékezem, úgy érzem, hogy a szülőföldhöz való ragaszkodásnak és a hazaszeretetnek emeltem feljegyzésemmel két emléket és két követendő példát.

A reginai magyar misszió.

Reginában a magyarok csoportja várt és üdvözölt bennünket. A magyarságot annyira szerető reginai érseknek vendégei voltunk. A magyarok gyűlése szépen látogatott volt. Megható volt látni és tapasztalni azt az örömet, melyet a püspöki látogatás szerzett magyar testvéreinknek. A püspök külön misét mondott a magyarok részére, akik ez alkalommal is szép számmal megjelentek.

Hanauer püspök reginai látogatása összeesett a német katolikusok naggyűlésével, melyre minket is meghívtak. A szervezettségükről világszerte dicséretet meghívását elfogadtuk. Nagy esemény volt ez nemcsak a canadai németek, de a magyarok számára is. A németek szónoka dr. Seipel Ignác osztrák kancellár volt, aki a lelkek szanálásáról tartott értékes előadást. A naggyűlés vezetősége felkérte Hanauer püspököt is előadás tartására. A magyar főpap több mint kétezer jelenlevő előtt az egyházi nyelvkérdésről tartott előadást, melynek keretében kitért arra is, hogy a magyar haza a nemzetiségek nyelvét mindenkor kímélte, minek bizonyága az is,

hogy Brassó és Nagyszeben hétszáz éven át megtartották német anyanyelvüket és Budapest közvetlen szomszédságában ma is több német község van, mely községek lakossága a mai napig háborítatlanul használja német anyanyelvét, megtartotta nemzeti sajátosságait. Amikor tehát hazánkat azon címen darabolták fel, hogy a nemzetiségeket elnyomtuk volna és nyelvük használatát megakadályoztuk, a békekonzferencia zöld asztalánál nem vették figyelembe a ma is fennálló és fentebb említett tényeket. Amíg minket ezen a címen feldaraboltak, az elszakított országrészek új urai az ott maradt magyarságnak saját anyanyelvéhez való jogát sem veszik figyelembe.

Azután részletesen fejtegette az anyanyelv ápolásának fontosságát a canadai és amerikai kivándorlóknál a családi és vallásos élet szempontjából.

A magyar főpap előadása osztatlan lelkesedéssel és tetszéssel találkozott. Meg kell állapítanom, hogy Hanauer püspök előadása a magyarság érdekében óriási fontossággal bír.

Világesemény volt, hogy Csernoch János bíboros, magyar hercegprímás a chicagói eucharisztikus kongresszuson magyar nyelven tartott előadást.

Büszkék lehetünk arra, hogy a másik magyar főpap, Hanauer püspök egy canadai naggyűlésen, melyen jelen volt a canadai katolikus hierarchiának számos vezetősége, olyan előadást tartott, mely mindnyájunk büszkesége lehet.

A magyar igazság szolgálatában.

Körútunk, melyet Canadában tettünk, hazafias és missziós jellegű volt. Vallásosságra buzdítottunk, magyar hazaszeretetet erősítettünk, szorosabbra fűztük azt a kapcsolatot, mely kell, hogy állandóan fennálljon és fenmaradjon a kivándorlók és az óhazaiak között, közbenjártunk kivándorolt magyar testvéreink érdekében. És mindenütt, ahol megfordultunk, oly nagy érdeklődéssel tudakozódtak mind az amerikai, mind a canadai angolok és franciák szegény hazánk sorsa iránt, mert mint mondották: „a békeszerződések oly szűkre szabták határait, hogy meg sem találják a térképen.” Megrajzoltam előttük a régi Magyarország térképét és a trianoni, a megcsonkított magyar magyar haza összezsugorított határait, megmagyaráztam nekik, hogy elvették erdeinket, bányáinkat, kincseinket és rabszolgaságba küldöttek három millió magyart, mire egyhangú volt a válasz, hogy minden békeszerződésnek alapja az igazság, már pedig a trianoni zöld asztalnál minden érvényesült, csak az igazság nem. Ha a trianoni békepontok aláírása előtt volt volna lehetséges a külföldet felvilágosítani, hát ezek a trianoni szerződéspontok sohasem jöttek volna létre. Ma már nyíltan mondják az Egyesült Államokban, hogy Wilson pénzt szerzett ugyan Amerikának, de erkölcsi sikert nem, Canada pedig Wilson-ellenes külpolitikának hive.

Trianon született gyengéit, mint személyes tapasztalataim és egyénenkénti érintkezéseim arról meg-

győztek, nemcsak mi látjuk, hanem tisztában van azzal Amerika és Canada is.

Jól esik felidézni egy kedves epizódot, ami Nyugat-Canadában: Wakawban történt. Az ottani magyarság meleg ünnepséget rendezett Hanauer István váci püspök tiszteletére. Megnyilvánulása volt ez azon őszinte, bensőséges örömmel, mellyel Hanauer püspököt mindenütt fogadták. Az egyik beszédet egy angol újságíró tartotta. Tartalmas előadásában kitért arra a szerepre, melyet Magyarország Európában a századok folyamán a kultúra és a kereszténység védelme érdekében betöltött. Az egész kultúrvilág — mondotta — hálás lehet a magyaroknak és annál fájdalmasabb, hogy ezt az országot ma feldarabolva, koldusbotra juttatva látjuk. Boldog vagyok, hogy a választ erre a gyönyörű beszédre én adhattam meg és megmagyarázhattam a nemzeti trikolór jelentőségét, hogy a magyar zászló piros mezeje a sok szenvedésről beszél, mely a magyarnak 1000 éven át kijutott, a fehér mező arról a becsületos, tiszta szándékról, mely a magyar nemzetet mindenkor jellemezte és a zöld mező arról a szívünkben kitörülhetetlenül élő reménységről, hogy fel fog támadni még meggyötört hazánk.

A canadai kaposváriak.

A szinte szédületesen nagy kiterjedésű Canadában szerényen húzódik meg Kaposvár. Magyar telep, szorgalmas, komoly nép, csak elismeréssel írhatok róluk. Távol az ó-hazától, körülvéve mindenféle náció-tól, megmaradtak jó magyaroknak. Templomuk egyike

a telepi templomok legszebbikének. Vallásosak, vendégszeretők, szorgalmasak. Templomuk mélyen meghatott. Egy kis Magyarország, akarom mondani: a nagy Magyarország csodásan szép múltjával. A templom főoltárának képe: a magyarok Nagyasszonya. Azonkívül még négy mellékoltár: az egyik Szent István király, a másik Szent László király, a harmadik Szent Erzsébet, a negyedik Kapisztrán Szent János képével. Rövid szentbeszédet intéztem én is a templomot megtöltő magyar testvéreinkhez. Forró júliusban, vasárnap délután volt. A nap hevénél melegebb volt a szívünk. Alig tudtuk visszafojtani könnyeinket a meghatottságtól. Beszédemben templomuk belsejéről beszéltem hozzájuk. Ott messze idegenben, 15.000 kilométer távolságban az ó-hazától egy kis magyar telep templomában megelevenedett Európa legtöbbet szenvedő országának: Magyarországnak ezeréves dicső története. A magyarok Nagyasszonyáról beszélni, Szent István királyról, a nemzet pátriárkájáról, Szent László királyról, kinek uralkodása alatt forrott össze a magyarság a keresztyénséggel, Szent Erzsébetről, kiben a szenvedés társult a királyi felséggel, Kapisztrán Szent Jánosról, kinek buzdító szavai lángalobbantották a magyarok lelkesedését, hogy megvédjék a keresztyénséget a pogánysággal szemben, ismétlem: ezekről a szentekről beszélni ugyanaz, mint a lelkek elé varázsolni egy ezeréves történeti népnek minden dicsőségét. Ezt hirdeti minden prédikációnál erősebben és hatásosabban a kaposvári katolikus templom Canadában. Szinte szégyenpír tolu arcunkba, mikor ki kell mondanom az igazságot: hogy mi ó-hazaiak

nem egy tekintetben oda kimehetünk Canadába tanulni a canadai kaposváriaktól vallásosságot, hazaszeretetet, a történeti hagyományok tiszteletét és megbecsülését. Mikor láttam ezt a canadai kaposvári templomot, mikor a telepekről összesereglett népsokasággal litánia végeztével ünnepélyes körmenetben körül zarándokoltuk e templomot és a meghatottságtól könnyes szemekkel énekeltük: „Boldogasszony Anyánk, régi nagy pátrónánk... Magyarországról, édes hazánkról, ne feledkezzél meg szegény magyarokról!” és a lány szellő szárnyán küldtük sóhajunkat messze keletre, ide Európa közepére, a csonka kis országba, hol tényleg „szegény magyarok” laknak, úgy éreztük, hogy nincs távolság a canadai kaposvári templom és Magyarország között. Úgy éreztük, hogy a mi zokogásunk visszhangzik itthon is, 15 ezer kilométer távolságra, itthon, ebben a csonka hazában. Éreztük, hogy a szenvedő szívek számára nincs távolság. Éreztük, hogy a katolikus Egyház mily erős védelmezője a nemzeti érzésnek és mily hatalmas támogatója a nemzeti együvértartásnak. Ameddig kiköltözött testvéreink megmaradnak jó katolikusoknak, addig jó magyarok is maradnak; mintahogy viszont is áll: a vallásosság mélyítése idehaza a legerősebb biztosító a magyar jövőnek! A canadai kaposvári templom és annak hívei álljanak mindenkor előttünk, mint példaképek a vallásosságban és a hazaszeretben. Még valamit. Amikor búcsúzásnál megemlítettem nekik, hogy otthon Kaposvár új templomot épít a hősök emlékére, könnyes szemekkel küldték testvéri üdvözlésüket az ó-hazai kaposváriaknak, mondván:

most már kétszeresen büszkék vagyunk, hogy telepünk Kaposvárnak hívatik. így forrott össze Kaposvár lakossága a kanadai Kaposvár telepeseivel egy szívvé, melynek legszebb jellemzése, hogy vallásos és hazafias.

A canadai magyarság apostolai.

A Canadába kivándorolt Magyarságnak igazi jóakarója és barátja a papja. Megható példáit láttuk és tapasztaltuk az önfeláldozó, fáradságot nem ismerő, kényelmet nem kímélő buzgóságnak és szeretetnek. A pap az összekötő kapocs a különböző nemzetiségek közé ékelődött magyarságnak. A pap az, aki őket meglátogatja, aki nemzeti érzésüket ápolgatja, aki bennük az ó-haza iránti ragaszkodást ébrentartja. A pap az, aki magyar iskolát alapít, hol a gyermekeket a mindent elangolosító hullámmal szemben annyiban megvédi, hogy megtanulnak jól magyarul, hogy vérükbe átmegy a tudat, miszerint nekik kötelességeik vannak az ó-hazával szemben, hogy az európai kultúra mit köszönhet őseiknek, hogy kötelességük megmaradni magyaroknak. A papság olyan önfeláldozó munkát végez, hogy csak dicsérettel emlékezhetem meg róluk. Kedves emlékem fűződik Wakaw-hoz, hol a magyaroknak, kik angolok és franciák között élnek, még nincs külön magyar papjuk. A telepen csak angol pap van. Neve Burell. Ez a derék ember vaszorgalommal megtanult annyira magyarul, hogy el tud beszélgetni és ha szakadozottan is, de magyarul

prédikál. Még meghatóbb esettel találkoztunk Esterházyban. E telepnek lelkésze Piro, egy született belga, aki hivei lelki gondozása végett megtanulta minden hívének nyelvét. Ma már nagyon kevés a magyar e telepen, átvándoroltak a szomszédos Kaposvárra. De vannak ott lengyelek, tótok, svédek és ez a buzgó pap, aki már 20 éve végzi missziós munkáját, megtanult magyarul, lengyelül, svédül.

Minket látogatókat legjobban meghatott Stockholm. Magyar csikósok, magyarruhás lányok, magyar zászlók, magyar énekek fogadtak bennünket. A széles kiterjedésű telepnek lelkésze dr. Sántha Pál. Olyan hitéletet még ritkán láttam, mint itt. Sántha csángói magyar fiú, aki saját erejéből tartotta fenn magát az első elemi osztálytól kezdődőleg, mert szüleit korán elvesztette. Mindvégig kitűnő tanuló volt és jeles érettségivel jelentkezett felvételre Esztergomban. Teológiai tanulmányait a budapesti egyetemen végezte kitűnő előmenetellel. Mind négy szigorlatát kitüntetéssel és dicsérérettel tette le. Mint fiatal pap a budai Szent Imre Collegiumban működött, mint nekem a tanulmányi felügyeletben utódom. Fényes tehetsége abban is megnyilvánult, hogy megtanulta a németen, oláhon kívül még az angol, francia és olasz nyelvet. Ez a buzgó apostoli lélek önmagáról tudta, hogy mit tesz elhagyatottnak lenni. Fájt magyar szívének, hogy a Canadába kivándorolt magyarságnak nincs papja. Apostoli buzgósága nem ismert akadályokat, nekivágott a nehéz apostoli útnak, kiment Canadába, hol a reginai érsek a stockholmi magyarok lelkivezetését bízta reá. Könnyekig megható volt látni azt a szere-

tetet, mellyel a hívek ezt az apostoli férfiút körülveszik. Az öreg Mathieu, reginai érsek úgy nyilatkozott róla, hogy Sántha Pál az ő egyházmegyéjének legkiválóbb papja. Idegen világban, idegen ajakról jól esett hallani magyar testvérünknek dicséretét. Bámulatos fegyelmezetség, mélységes hit, apostoli lelkület, vértanúságra kész magyar hazaszeretet jellemzi e tudós és szentéletű magyar papot. Csodákat művel azon a vidéken. Segítőtársai e nehéz munkában a Szociális Testvérek Társaságának tagjai, kik dacára, hogy honi tanítónői oklevelük van, kitartó szorgalommal újból elvégzik angol nyelven az ottani tanítónői képzőt, hogy joguk legyen a magyar iskolában nyilvános jelleggel tanítani, mert a serdülő magyar gyermekeket csak így menthetik meg a magyarságnak. Ehhez a kőfejtő munkához apostoli lelkület kell. Az érsekek és püspökök valamennyien dicsérettel emlékeztek meg a Szociális Testvérek önfeláldozó, szorgalmas és fontos munkásságáról.

A felhozott példák mutatják, hogy nagy dolgokra csak nagy emberek képesek.

Canadai magyarságunk jövőjének biztosítása.

Missziós körútunk tapasztalata alapján a következőkben látom a canadai magyarság jövőjének biztosítékait:

1. Canada szerencsés fejlődése lakosaitól vallásságot kíván. A látottak és tapasztaltak örömmel töltenek el bennünket, hogy a canadai magyarság mélyen

vallásos és a katolikusokról mindenütt azt hallottuk, hogy gyakorlati katolikusok. A canadai érsekek és püspökök örömmel állapították ezt meg és a világi hatóságok is ezt a magyarok dicséretére emlegették. Maradjon meg tehát a canadai katolikus magyarság továbbra is vallásosnak és ragaszkodjék hűségesen az Anyaszentegyházhoz, melyhez való ragaszkodás egyben biztosítéka magyarságának is.

2. A canadai magyarokat szorgalmas népnek ismerik. Kitartó munkájukkal becsületet szereztek a magyar névnek és hazának. A szorgalmas munka mindenütt az egész világon elismerést szerez az embernek. Kétszeresen áll ez Canadára, melyről elmondható, hogy a munka országa. Nagy öröm és büszkeség nekünk, ó-hazaiaknak, hogy canadai magyar testvéreinkről oly elismeréssel nyilatkoztak mindenütt. Büszkeségünket csak növelte canadai magyar testvéreinknek hozzánk intézett azon kérelme, hogy bárki jön ki Canadába Európából, felforgató, radikális, kommunista elveket ne hozzon magával, mert csak szégyent hoznának arra az országra, ahonnan kivándoroltak.

3. Ha a bevándorló kellő mértékben nem bírja az ország nyelvét, nem boldogul. Mi is mindenütt figyelmeztettük a canadai magyarságot, főleg a nemrég bevándorlókat, hogy az angol nyelvet iparkodjanak elsajátítani. De ugyanakkor lelkükre kötöttük azt is, hogy anyanyelvüket ápolják, családjukban szorgosan megőrizték, gyermekeikkel otthon magyarul beszéljenek, mert annál nagyobb a tekintélyük, megbecsülésük, hogyha az angol nyelvet nem magyar anyanyelvük rovására tanulják meg.

4. Szeressék az ó-hazát és ne feledjék soha, hogy annak gyermekei. Az ó-hazához való ragaszkodás tiszteletet kelt és ébreszt másokban, amint körülünkön is tapasztaltuk, amikor Hanauer püspök tiszteletére magyar összejöveteleket és gyűléseket tartottak, mindenki tisztelettel vett ezekről tudomást és épültek a magyarok hazaszereteten.

5. Örömmel tapasztaltuk, hogy canadai katolikus magyar testvéreink ragaszkodnak papjaikhoz, kik elhagyták hazájukat, hogy Canadába kivándorolt véreinknek anyanyelvükön beszélő *lelkiatyái* és minden ügyükben védői, pártfogói legyenek. A világi hatóságok előtt a FATHERnek szavára és közbenjárására hallgatnak. Mily megnyugtató érzés canadai testvéreinknek, ha magyar papjuk van. De nemcsak az ó-hazából várjanak canadai testvéreink papokat. Körülünkön oly sok és sok katolikus családot megismertünk. A magyar családok maguk is gondoskodjanak papokról. Ha gyermekük a papi pályára óhajt lépni, a hivatást ápolják bennük, hozzák meg szívesen az anyagi áldozatot gyermekeik taníttatására. Canadában született és nevelkedett katolikus magyar pap-ság még többet fog tehetni magyar testvéreink érdekében.

Búcsúzás. Tanulság.

Mielőtt Canadából elutaztunk, búcsúzásul egy cikket írtam a Holy Family című havi folyóiratba és canadai tapasztalataink alapján rámutattam azon körülményekre, melyek hivatottak arra, hogy canadai magyarságunk jövője biztosíttassék.

Örömmel jutottunk arra a megállapításra, hogy Canada lakossága általában vallásos és úgy az egyházi, mint a világi hatóságoktól a magyarok vallásosságát hallottuk dicsérettel emlegetni.

A canadai magyarokat szorgalmas népnek ismerik. Munkájukkal becsületet szereztek a magyar névnek és a magyar hazának.

És most, midőn canadai feljegyzéseim végére értem, meg kell említenem Hanauer István váci püspöknek nevét, ki fáradságot nem ismerve, felkereste az összes magyar telepeket. Nehéz volna szavakban kifejezni azt az értékes hazafias missziót, amely Hanauer nevéhez fűződik. Az apostolok buzgóságával és szeretetével kereste fel a magyarokat, kiknek érdekében egyházi és világi hatóságoknál mindenütt kopogtatott. Örömmel állapíthatom meg, hogy mindenütt rokonszenvvel, elismeréssel beszéltek a magyarokról és nagyon jó benyomást keltett, hogy *egy* főpap ment ki elsőnek a magyar telepeket meglátogatni, a hazai földtől elszakadt testvéreket megvigasztalni és őket megnyugtatni, hogy az ó-haza, noha vértől sebzik, noha megcsonkított és erejében meggyöngített, nem feledkezett meg róluk, hanem szíven viseli sorsukat és megtesz érdekükben annyit, amennyit csak tud és tehet. Végiglátogatta őket Hanauer püspök, hogy kötelességeikre figyelmeztesse, mellyel tartoznak az ó-hazával, édes magyar nyelvükkel és az otthonmaradottakkal szemben. Hanauer püspök canadai apostolkodása egyik legszebb és legfényesebb fejezete leszen a canadai magyarság történelmének. Aki kíséretében lehetett és végigjárhatta vele együtt

az óriási földterületet és meglátogathatta az azon szétszórtan élő magyarokat, — aki láthatta azt a leírhatatlan örömet, melyet Hanauer püspök látogatása keltett, — aki láthatta kiszakadt véreink szemeiben a meghatottságnak és örömnök könnyeit, — aki hallhatta a magyarok ígérését, hogy megmaradnak hazafias érzésben és dicsőséget akarnak szerezni a magyar hazának, — aki végignézhette a magyar családokat, amikor este munka után a családtagok otthon letérdelve közösen imádkoztak: az tudja értékelni, mérlegelni azt a nagy munkát, melyet Hanauer püspök Canadában végzett. Nem egy levél van birtokomban, melyben hálatelt szívvel köszönik meg azt a látogatást, mely Hanauer püspök apostolkodó missziós körútja volt.

Amikor feljegyzéseim végére értem, amikor mint egy távoli kép jelenik meg lelkem előtt a hosszú sok ezer kilométeres körút, fájdalomtól remeg a kezem, mikor arra gondolok, hogy hány és hány szegény magyar vett már kezébe vándorbotot a kincses Erdélyből, a csodás Felföldről, az aranykalászos Bánátból. Hány és hány bánatos magyar szív dobog a messze távolban: Canadában és álmodik arról, hogy újból magyar zene töltse be az erdélyi bérceket, hogy újból magyar énektől legyen hangos a kárpáti hegylánc, hogy újból magyar családoknak teremjen életerős búzát a délvidéki rónaság! Trianon sok magyar családnak kezébe adott vándorbotot. Fáj a szomorú megállapítás, hogy kivándorlásra kényszerített nép lettünk. Tegyük meg szegénységünkben is mindent, hogy a mindinkább nagyobb méreteken jelentkező kíván-

dorlást megakadályozzuk. Ennek elseje, hogy azokat, kiket a kegyetlen sors Északról, Keletről vagy Délről hozzánk és közénk hozott: a mi menekültjeinket fogadjuk szeretettel és sohse érezzük velük, hogy elhagyták Erdélyt, Felföldet, Bánátot, mert ezzel fájdalmas sebet ütünk szívükön. Ne felejtjük, hogy a szülői házat, a gyermekkor édes emlékeit senki sem hagyja el szívesen, csak ha kénytelen. Ha feljegyzéseimmel ezt elértem, úgy nem hiába közöltem le azokat.

ZÁRSZÓ.

Zárszó.

A sok ezer kilométeres körútról szerencsésen hazaérkezvén, bármily nagy benyomásokkal is gazdagodott az ember, bármennyire lekötötték is az ember érdeklődését és figyelmét az emberi értelem szédületes alkotásai, mi hívő emberek boldogan állapíthatjuk meg azt, hogy a technika világában is csak egy napot ismernek, amikor ünnepi némaságba öltözködnek a különben folyton, éjjel-nappal zakatoló gyártelepek is, — amikor az emberi alkotások, még oly nagyok legyenek is, oly törpéknek bizonyulnak, — amikor minden lakója e földnek a legnagyobb világtörténelmi eseménynek hatása alatt áll: ez a nap nem az egyes népek és országok függetlenségeinek kivívási győzelmét hirdeti, hanem az egész emberiségét, — ez a nap Jézus Krisztus születésének napja: Karácsony.

Születése egyszerű, szegényes és mégis dátum, mely úgy áll a történelemben, mint a világítótorony a tenger hullámaiban. A párisi Pantheonban, hol a nemzet nagyjai vannak eltemetve, Rousseau sírjából egy kar emelkedik kifelé égő fáklyával. Kifejezni

akarja, hogy Rousseau eszméi nem halnak meg, hanem az égő fáklya fényével világítanak. Ugyanott Voltaire-nek, az egyházellenes írónak sarcófágján a földgömb van elhelyezve sötétkék márványból, jelezni akarván, hogy istentelen felfogása úrrá lett az egész földkerekségen. Gondolataim átröppennek a nagy Óceánon és ámulva bámulom az emberi alkotás és tetterő szédületes produktumait New-York utain, a felhőkarcolók tömkelegében, a függő hidakban és átjárókban, a földbe mélyen leépített vasutakban, a merész építkezésekben; látom az óriási forgalmat, a milliók zajától lármás útvonalakat, az emberi alkotás mérhetetlen arányait. Szinte beleszédül az ember, amikor a berlini és müncheni múzeumokat és könyvtárakat sorra járja, amikor eltéved a párisi Louvre gyűjteményei között, amikor évezredek alkotásainak remekeit nézegetheti képekben, szobrokban, könyvekben a vatikáni múzeumokban; megcsapja arcomat a régi és hatalmas római és görög uralkodás emléke a Forum Romanumon Rómában; elfárad a szem a sok pénzzel összegyűjtött kulturális emlékeken, amiket az amerikaiak sok-sok dollárért a két new-yorki múzeumban elhelyeztek. Lelkem odatapad a Niagara-vízesés vízgyöngyfátyolához, melynél szebbet, melynél csodálatosabbat emberi kéz és emberi tehetőség még nem alkotott, mely fenségességével túlszárnyalja mindazt, aminek neve emberi... És lelkem sok ezer kilométerre tovább száll messze Nyugat-Canadába és ott egy csodás nyári éjszakában megállok egy percre Székelyföldön, hol nagy körzetben 150 székely család lakik magaalakotta telepein és annak

közepén megpillantom a fából épített kis kápolnát, melynek ablakából oly édesen sugárzik ki az öröklámpa szende, halvány bíborfénye. Igen, ott a kápolnában, ott az oltárnál megkapom mindenre a feleletet: itt van Jézus, az emberek Megváltója, az emberek Ura és Királya, az északi fény és a niagarai vizgyöngyfátyol Alkotója, a földnek Teremtője, a mindenségnek Ura és Istene ... Kicsoda beszél ma Rousseau eszméiről vagy Voltaire káromkodásairól?! Ellenben a betlehemi isteni Kisdéd születése napján ünnepi díszbe öltözik a világnak minden népe, minden nemzete. Megáll 24 órára az amerikai Bethlehem 30 kéményes acélgyára és a kohók nem folytatják az izzó acéltengert. Megállnak a pittsburghi vasművek, megáll a Detroit városát körülszegélyező óriási kiterjedésű Ford-gyárnak üzeme, 24 órára pihennek a gépóriások, eltűnnek a munkászubonyok. Ünnepi ruhát ölt a kultúra, az intelligencia, a technika, bezárják vaskapuikat a new-yorki Broad way-n komoly méltósággal egymáshoz simuló bankházak, megáll a mezőgazdasági élet, és mindezek mozgatója és birtokosa: az ember letérdel az egyszerű pásztoemberekkel és a hatalmas napkeleti királyokkal és imádja Messiását, Üdvözítőjét, Megváltóját: a betlehemi isteni Kisdedet, ki után nem jön senki, ki jobb evangéliumot adna az embernek, kinek tanítása nem síremlékeken fejeződik ki symbolumokban, hanem megnyilvánul valóságban: az életben. Krisztus él, Krisztus uralkodik, Krisztus parancsol!

TARTALOM.

	Oldal.
<i>Róma</i>	3—31
Római emlékek	7
Piavei temető.....	11
A Vatikán foglya.....	12
Egy nagy emberről.....	15
Missziós kiállítás.....	17
Calasanti szent József sírjánál	19
Katakombákban.....	20
Assisiben.....	22
Egység a változatosságban	24
Hazatérés.....	26
Róma és a nemzetek.....	27
Visszaemlékezés.....	30
<i>Amerika</i>	33—114
Hazatérés Amerikából.....	37
Utazás Amerika felé.....	40
Úszó-város.....	41
Tengeri utazás.....	43
Egy úszó város haláláról.....	45
Cristoforo Colombo.....	48
Szabadságszobor.....	50
Liberty bell.....	52
Chicago.....	53

Krisztus királysága, Amerika vallásossága.....	56
New-York hódolata a pápa követének	58
Dr. Csernoch János	60
Közel 400 felekezet.....	61
Akkád Vazul.....	64
Misszió Detroitban.....	68
Amerikába vándorolt hívek hálája.....	69
Egy apostol sírjánál.....	71
Adatok a szociáldemokrácia történetéhez	78
Amerikai magyar beszélgetés	74
Bevándorlás megszorítása Amerikában.....	76
Gazdagság és bevándorlás	78
Amerika pénz-királyairól	80
Amerikai borbél.....	82
Szállodai élet Amerikában	84
Divat Amerikában és Európában	86
Chicagói vágóhíd.....	89
Wanemaker.....	90
Nem érdekes, de igaz.....	93
Atlantic City.....	95
Niagara-vízesés.....	97
Az életuntak szenzációja.....	99
A farmok.....	101
Feketék.....	102
A feketék barátja.....	104
A sárga veszedelem.....	105
Indiánok.....	107
Pater Lischerong.....	108
Egyházüldözés Mexikóban	110
Amerika kultúrája	112

<i>Canada</i>	115—150
Canada.....	119
Kivándorlás Canadába.....	121
Kivándorlással veszít magyarságunk.....	123
Bevándorlás korlátozása	125
Utazás a vonaton Canadában.....	126
Canada gazdagsága	128
Indián telepesek	130
Északi sarkfény	132
Hordósy Iván	134
Hazaszeretet	136
A reginai magyar misszió	137
A magyar igazság szolgálatában.....	139
A canadai kaposváriak.....	140
A canadai magyarság apostolai	143
A canadai magyarság jövőjének biztosítása..	145
Búcsúzás. Tanulság.....	147
<i>Zárszó</i>	151—155